

REUBEN BRAININ IN MONTREAL

(1912-1916)

by

(c) SAMUEL PAZ

A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies

and Research in partial fulfilment of the

requirements for the degree of

Master of Arts

Jewish Studies program

McGill University

Montreal, Canada.

May 1983

REUBEN BRAININ À MONTREAL

(1912-1916)

par

(c) SAMUEL PAZ

Thèse présentée à la Faculté de Recherche et

Études Supérieures comme contribution

partielle à l'obtention

de la

Maîtrise ès Arts

Études Juives

Université McGill

Montréal, Canada

May 1983

ראובן כריינין כמונסטריאל (1912-1916)

חכך עניינים

Abstract		
Résumé		
תמציה		
10 - 1	עמ'	מכוא
		כואו של ראובן כריינין למונסטריאל
30 - 11		וה"קענעדער אדלער"
44 - 31		"דער וועג"
		הספרייה היהודית והאוניברסיטה העממית
56 - 45		כמונסטריאל
		הכרית העממית של יהודי קנדה -
94 - 57		"פאלקס פערבאנד פון קענעדער אידען"
97 - 95		אחרים דכר
99 - 98		כיכליוגרפיה

A B S T R A C T

Reuben Brainin, a pioneer of the modern Hebrew literary and national renaissance, emigrated to North America following the path taken by over two million Eastern European Jews during his lifetime. He lived in Montreal from 1912 to 1916.

Invited to Montreal to edit the Yiddish newspaper "Der Keneder Adler", ("The Jewish Eagle"), he transformed this publication into the principal tribune for this young Jewish community's socio-economic political and cultural problems. Brainin challenged the community's plutocratic leadership. This conflict led to the publication of his own Yiddish daily, "Der Weg" ("The Way").

He advocated the creation of a democratic representative organization embracing the entire Jewish community.

The plight of Eastern European Jewry during World War I became the stimulus for the establishment of his Canadian Jewish Alliance, ("The Folksfarband fun Kanader Yidn"). Brainin's efforts led to the formation of the Canadian Jewish Congress in 1919.

Later Brainin lost much of his popularity due to his support for Jewish colonization in the Soviet Union and his general pro-Soviet "line". His achievements were sometimes overshadowed by political controversy. This study is an attempt to shed light on Reuben Brainin's contribution of the development of Montreal's Jewish Community, based on his archives.

R É S U M É

Reuben Brainin, un pionnier de la littérature hébraïque et de la renaissance juive, en immigrant en Amérique du Nord, a emprunté la voie déjà suivie par deux millions de juifs de l'Europe Oriental. Il a vécu à Montréal de 1912 à 1916.

Invité ici par la communauté juive pour éditer son journal "Der Keneder Adler" (L'Aigle Juive") il a su transformer cette publication en véritable tribune de critiques politico-culturelles et des problèmes socio-économiques de cette jeune communauté.

Il a eu, en plus, le courage de s'opposer au courant ploutocratique dans lequel celle-ci se laissait aller. Ce conflit est à la base de la publication de son propre quotidien "Der Weg" ("La voie").

Il a plaidé pour la création d'une organisation démocratique mandatée à représenter tous les juifs de la communauté. Il a fait sienne, l'aspiration des juifs Européens au temps de la première guerre mondiale, dans son dévouement à la recherche de l'unité chez ceux de Canada. La formation du Congrès Juif viendra en 1919 couronner ses efforts toujours infatigables.

Plus tard, cet homme jadis populaire et respecté est devenue l'objet de nombreuses controverses politiques à cause de son idéologie pro-soviet.

Cette étude à la faveur de ses archives personnelles entend faire justice à la contribution de Reuben Brainin au développement de la Communauté Juive de Montréal.

ת מ צ י ת

ראוכן כריינין, חלוץ הספרות העבריים החדשה ומנועה המחיייה
הלאומיים הגר ליכשה אמריקה הצפונית כדרך שנכללה לפניו, על ידי
מיליוני יהודים ממזרח אירופה.

כריינין עשה כמונטריאל בין השנים 1912 ל-1916. הוא חוזמן
לעיר כדי לערוך את היומן האידי "דער קענעדער אדלער" ("הנשר
הקנדי"). הסופר הוסך את עמונו לכמה היהודים החשוכה ביותר של
הקהילה היהודים הצומחם, בענייני חכרה, תרבות וכלכלה.
כריינין חייב לתממוד עם ההנהגה האוליגארכיים של הקהילה.
מסוכסך עם יריכיו שם את פעמיז לחוצאת עמון משלו "דער וועג"
("הדרך").

כד כבד מקדיש את פרצו להקמת נציגות דמוקראטיה כוללה
של כל שכבות העם.

סכלם של רכבות יהודים כארצות מזרח אירופה בעת ימי
מלחמת העולם הראשונה האיץ הקמתה של "הכרים העממיה של יהודי
קנדה" ("פאלקס פערבאנד פון קענעדער אידען"). מאמציו של
כריינין נשאו פרי, כאשר הוקם לכסוף הקונגרס היהודי הקנדי
ב-1919.

אחרי שנים מספר, איכד כריינין ממוניטיו עקב תמיכהו
במפעל ההתיישבות היהודים בכרים המועצות ונקיטת קו פרו-
סובייטי גלוי.

השגיו טושטשו לא כמעט, כבלל המחלוקה הפוליטיה שפרצה.
עבודה זאת, מכוססה בעיקרה על ממצאי עזכונו כספרייה
היהודים העממים כמונטריאל. המחקר פחוה נסיון לשפוך אור
על תרומתו של ראוכן כריינין לפיתוחה של הקהילה היהודים
במונטריאל.

ראובן בראינין כמונטריאל

(1912-1916)

עבודה גמר

לקראת

הואר מוסמך

מוגשת

ע"י

שמואל פז

כהורכחו

על

פרופסור יוג'ין אורנשטיין

המחלקה ללימודים יהודים

אוניברסיטה מק-גיל

מונטריאל, קנדה

ק נ ד ה

אפריל 1983

לג'ודי כריינין, אורטנברג קינב
נכדהו של ראוכן כריינין
כהוקרה וכהודוהו

ש. פ.

מבוא

מהוך הרכה ממה שנכתב על הולדנה חייו של ראובן בן מרדכי כריינין נדמה לי שלא מוצה מעולם הנושא על שנות פעילותו כמונסריאל.

הפשה בארכיונים, לזכות עזכור הנמצא בספרייה היהודית העממית כמונסריאל, כדי להשיב לעצמי את התשובה לשאלה, האם אמנם האיש הזה שכמשך שנים עמד כראש העושים כמלאכה כהנועה הציונית העולמית והיה בין מקורכיו של ד"ר היאודור הרצל עד ליום מותו, מדוע לא הגשים כמו ידיו את החזון הציוני ועלה לארץ ישראל, כאשר המפעל הציוני היה כהחילתו. כדי להשיב על השאלה הזאת, יש לראות את ההתפתחות שהביאו להגירה היהודית הגדולה מאירופה המזרחית, בעיקר, לחופי אמריקה הצפונית.

הרכה סופרים ואינטלקטואלים יהודים הלכו כעקבות ההמונים, משום שהיו סבורים שנאמריקה אפשר להתחיל בחיים חדשים ללא חשש. הסיפורים והמכתבים שנשלחו על ידי המהגרים היהודים לקרוביהם שנשארו מעבר לים, חזקו את המגמה הזאת. ראובן כריינין נולד כ-16 במרץ כ-1862 בעיר לאדי (מרכז החנועה החסידיה מיסודו של ר' זלמן שניאור מלאדי), כחכל מוהילב. אותה עה היה שייך חכל זה לרוסיה הלבנה הצאריסטית. (1) ראובן כריינין היה הבכור מהוך שלושה עשר אחים, שאביו היה צריך לעמול קשה, כדי לכלכל. מורו, הכריז על כריינין, עוד כביל 6 שמוכר על 'עלוי'. נטיותיו של כריינין היו דווקא כהחום המהימטיקה ולא המזעים ההומאניסטיים. את השכלתו הכללית, הן היהודית והן החילונית קבל כריינין כ"אוטודידאקט". הוא נמשך לאידיאלים (1) כריינין, יוסף, 100 שנה להולדה ראובן כריינין, ג'רוסלם פוסט, ירושלים, 10 באפריל 1962.

טולסטויאנים והיה סבור שיעשה חיל כחחום החקלאות, כמקצוע.
מהשעה שהחל להשתמש בכינתו הפך כריינין לתומך נלהב כרעיון
הציוני וראה בחידושה של השפה העברית יעוד בחייו כולם.
יוסף כריינין כוחב כמאמרו הנ"ל, שכהיותו ככרלין כראשית המאה
ה-20, היה ככר אכיו סופר ועהונאי ידוע שהיה כוחב מאמרים
וסיפורים כעברית כעהוננים שונים, שהופיעו כימים ההם. כין השאר,
השתתף כריינין כאופן קבוע כ-"המליץ" (1892), מיסודו של אלכסנדר
צדרכוים. כמובן, שרצונו העז של כריינין היה ללא ספק לעמוד
כראש כחכ-עה עצמי, שיסא אח חותמו משלו.
חלומו הגדול של כריינין היה וכשאר הפצה העברית וחרכוהה.
כוינה ייסד כ-1894 את הירחון "ממזרח ומערב", שכשמו, מנסה לבשר
כין שני עולמות: המוני היהודים כמזרח, המחלכטים כ"חחום
המושכ" וכני דור ההשכלה, שחיו כאוסטריה, כגרמניה, כצרפת,
כאנגליה וכמקומות אחרים ועשו חיל כהוצאה מהשגי שוין, זכויות
והצלחת המאכק על האמנציפציה.
חסר אמצעים - לפי עזום נכדתו, גנדי כריינין אורטנברג-קינג,
חחיה היום כמונטריאל, נאלץ סכה לכרוח מדירתו כוינה, כאישון
לילה, כי הוא לא היה מסוגל לשלם את זמי שכירות דירתו.
כאמור, כוינה מוציא כריינין "ממזרח ומערב", אבל הוצאה הירחון,
לא מחזיקה מעמד.
ככרלין מחקרב לחוגי האינטליגנציה.
הקיסרות הגרמנית אחוזה כימים ההם, ימי הקאיזר ווילהלם השני
קדחה מיליטריזציה, שאיפנה אימפריאליות והתמודדות עם מעצמות
העל האחרות, כריטניה, צרפת ועוד.
התנועה הציונית מרכזה כלונדרון ואף ככרלין פועלה למען ארץ
ישראל, אבל זומי אדם זורמים לכיוון אמריקה. כריינין חי כקרב
יהודים ממה שנקרא ה-"עולם הגדול".

אמנם, השגי האמנציפציה היו לרועץ לעניין היהודי, מכיוון ש-"ההשכלה" כמלוא מוכן המילה מביאה להחכוללות. כריינין מנסה לבשר בין היהדות המתקדמת, שספיחי ה-"רפורמיזם" עושים חיל כחוכה ומשדל ככל כוחותיו להפיץ את ה-"הכראיזם". מחד גיסא, כרוך לו ששפת העם הפשוט, העבלונים, החייטים, הסנדלרים ועוסקי "פרנסות-האוויר" למיניהם, הינה יידיש, אבל הוא לא מרפה מהפצת העבריה. כתיבתו מליצית ונשגבת. מכרלין ממשיך כריינין כקשריו עם המזרח. הוא מוסיף לכתוב ל"המליץ", ל"צפירה", ל"הצופה", ל"זמן", ל"הכוכר" וכמות אחרות.

המפעל הציוני כראשית דרכו לא משך את המוני העם כמזרח אירופה: זוהי עוכדה, שכימי העלייה הראשונה (1881-1903) ואחרי הפוגרומים כקשינוכ ומקומות אחרים במזרח אירופה (1903 ואילך) החלה ההגירה הגדולה, אולי אחת הגדולות בהיסטוריה של המין האנושי וכשני מיליון יהודים עברו לאמריקה.

עד אז, 1910, אפשר היה למנות את שמו של כריינין כאחד הסופרים העברים הידועים, כשורה אחת עם חיים נחמן ביאליק, יהודה לייב גורדון ואחרים.

כריינין עוזב לצמיחתו את יבשת אירופה ופונה לאמריקה. יש לראות, קודם כל בכריינין סופר גדול, לא פוליטיקאי. הוא מנסה להשפיע על מהלך המאורעות על ידי כתיבתו. כהיותו כמונטריאל, חש כריינין שיוכל לתרום לעניין היהודי אם ידבר בשפתם הם, כלומר היידיש. כריינין סולד מהשפה הזאת. הוא משווה אותה עם דברים חסרי תועלת, בלי ערך. כיומניו, מזכיר חמיד את עדיפותה של העבריה על פני היידיש. הוא מדגיש, שאי-אפשר לכטא נכונה את המחשבות בשפה הזאת. אין לדידו היידיש, עשירה די צרכה כדי להכיע דברים בעלי טעם. יש לציין שמעולם לא כתב יידיש על בורייה ורכ מאמריו כ-"קענעדער אדלער", כ-"דער וועג"

ואפילו כ-"טאג" הניו-יורקי היו כחובים כ-"דייטש מעריש",
כלומר יידיש "מגורמנח".

להשתקעו כמונטריאל, קדמו כמה צעדים בניו-יורק הגדולה.
בעיר הזאת הוא הולך, כמעט לאיבוד; כר הפעולה נעשה לו כמעט
בלתי אפשרי. לכן, הזמנחו של הירש וואלאפסקי, בעל העתון
"דער קענעדער אדלער", הינה הזדמנות פז, להגיע לקהילה קטנה יחסית,
שמחילה לגדול כחוצאה מהגירה כלתי-פוסקה, בעקבות צעדים
נמרצים מאד מצידה של הממשלה הקאנאדית, המנסה ככל כוחה לפתח
את הארץ הזאת, קרה ורחבת ממדים, על ידי הכאת מהגרים מאירופה,
שיבואו ויחיישכו כאזורים שוממים ויפרחו את שממונה.
מבחינה אישים, היה כריינין אריסטוקראט.

התייחסותו אל בעיות החיים, נכעה מנקודה ראוה של אדם שלבאורה
היה כמצב פיננסי יציב, אבל באמת פני הדברים לא היו כאלה. מעולם
לא היחה הפרוסה מצוייה בשפע ככיסו. אבל אריסטוקרטיה היא לא
תמיד פונקציה של כסף. לעתים קרובות, היא מצב נפשי. כריינין
היה איש יפה, בעל זקן שהזכיר את הרצל. הוא היה מושך את ההמונים
ככושרו הריטורי. בהיותו עורך ה-"קענעדער אדלער" קבל לא פעם
מכתבים מקוראים ובקשות שונות. לא תמיד התייחס אליהם כרצינות
הרצוייה. כאשר איכר יהודי הסתכך כחוכוה ופנה לכריינין כבקשת
עזרה, חתח איום התאבדות, שכח כריינין, ככלל מהעניין. יש
המספרים שרווחה כדיחה, האם לכל הפחות ילך להלווייה.
מאידך, עשה תמיד כמיטב יכולתו כדי להושיט עזרה לחלש. כמאמרו
הראשיים כ-"קענעדער אדלער", המסתכמים כעשרוה דוגמאוה, יש
קריאה מתמדה לפעולה למען "אחינו מעבר לים" ואף כחוך הקהילה
המונטריאלית הקטנה, הם מעידים שקרבתו לכעיות אנוש לא היחה
זרה לו כלל.

כאחד מהמאמרים הללו (1) כותב כריינין: "אלה שמחקיפים אותנו, מנהיגינו ה-"כלהי נכחרים", עסקנינו"מהחלונות הגבוהים", גכאינו וחסידינו, עוזרנו ודואגינו הוכעים מאתנו, לתה לקהל הרחב רק מאמרים ראשיים צמחוניים, "פארעווע". כלומר, לא כשר ולא חלב. כמילים אחרות, מזון רוחני צמחוני צרוף. חלילה, לפרסם מאמר שיהיה בו "משהו מן החי".

יחירה מזאת:

פייכים להחזיק את הקוראים כחוסם של דיאסה ספרותית קיצונית. אסור להכל, חלילה את הקוראים כמשהו מלוח או מפולפל.
.....

הקורעים את עצמם מהעם היהודי, אלה שאינם סובלים את סיכלותיו של ההמון. אלה שאינם נוטלים חלק חי ומושיטים חום וחיבה לצרותיהם של הרכים, אלה שסולדים מהמוני האנשים, העשירים כחכמה וטעם, אלה שאינם מתחשבים כדעת הקהל. כל אלה, אינם יכולים להכא להשיך להחשב כ-"נותני הסוף".
הנה הגיעו זמנים חדשים, אדוני הנכבדים, כאו ימים חדשים ודרישות חדשות... "עד כאן".

כחוזר שהופץ במונטריאל, הנושא את התאריך 30.1.14, מתייחס בריינין אל המצב הכלהי נסכל שבו מצויים 350 שוכחים מענף המחט, הנחונים כמצב קאטאסטרופאלי. מצבם-כותב כריינין- אינו רק עניינם של השוכחים עצמם, אלא, של הקהילה היהודית בכלל. לכן, קורא לאסיפה דחופה של כולם, שחערך כים א' ה-1.2.14 כשעה 15.00 כאודיסוריום הול. על החוזר חתום כריינין, כעורך ה-"קענעדער

---

(1) "קענעדער אדלער", 28.7.14, "דארף א אידישע צייטונג זיין שטרענג וועגעטאריש?" (האם חייב להיות עמון יהודי צמחוני כמידה קיצונית?).

אדלער".

העבודה העהונאיה היתה כעצם קרש קפיצה לעבודה הציבוריה.
בריינין היה כמידה מסויימת "הוזה". אכל, לאו דווקא כמשמעות
השליליה של המושג. לרכ, כיטוים, כמו הוזה, חוזה או מנהיג
הלכו ביחד.

התוצאות הישירות של מאמציו הכבירים של בריינין בתוך הישוב
היהודי כמונטריאל מדברות בעד עצמן. קשה לשפוט את מעשיו של
אדם על פי אמות מידה של ערכם החומרי. לעמים, נחוץ זמן כדי
שהגרעין שנזרע יקלט וישא פרי.

בריינין כוחכ ביומנו כחאריך ה-14.2.11: "כשתי השנים שאני
מחגורר עם בני ביתי בקנדה עכדתי הרכה יותר ממה שעכדתי במשך
עשר שנים באירופה. גם כשרון עכדתי גדל כי עד למאוד ואין
לי אף רגע של פנאי לא כיום ולא כלילה. אך רב שעותי נחונם
לעבודה הציבוריה כמונטריאל. כמעט כל ענייני היהודים, כל
ענייני החכרות, כל ענייני המוסדות מוטלים עלי. יסדתי פה
גם חכרות ומוסדות חדשים. יום יום כאים אלי יחומים, גרים,
עבונות וכד'. עלי היו כולנה.

וכסחרי נפשי קצתי בעבודה ציבורית כזו. ומכקש אני לשוכ אל
עכדתי בספרום העברית. ונדר נדרתי בליכי לחדש ולהעציב
עכדתי העברית מעתה והלאה כי היא נשמה נשמת.

וככן, אנו רואים כאן את הדילמה האישית הגדולה של אדם
המתלכט בכעיוה קשות, הן כחחום האישי והן כציבורי.

בריינין רצה לעסוק בקטננה. לעזור לאנשים קטנים. פעם

פגש באדם, יהודי מאד עני שהחפרנס מחייטונה. האיש הזה כחב

דרמה. בריינין אמר שזוהי יצירת מופת. אבל כאשר המחזה הועלה

על הכמה, הכיקורה לא ההיחסה כלל. (1)

(1) סיפור זה, כמו רבים אחרים, שמעתי מפיו של שלמה ווייסמן,
שעכד כמחיצהו של בריינין. שלמה ווייסמן ההי כמונטריאל הינו
איש חינוך דגול, שטימש מנהל ה-"פאלקס-שולעס" בין 1920-1971.

כריינין כחב הרכה ראיונות בעתונות עם גדולי העולם. לא חמיד
דאג להדפיס מה שאמרו לו. לעתים הוסיף פירושים משלו. עם זאת
היו מאמריו מעניינים ביותר ומשכו את חשומה ליכם של הקוראים.
כתוצאה מכל הזכרים הללו, היה כרוך שהאדם מהאמץ מעבר ליכולתו.
אבל לעולם נשאר האפשרות להיות משען לחלש וזוהי ללא ספק החשיבות
הגדולה ביותר של פועלו כמונטריאל.
היחסים בין כריינין לבין המוסדות המוכרים בקהילה החלו להצטנן
עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה.
פרנסי הכארון הירש אינסטיטוט (1) החלו להכניט בעיניים חושדות
כפעולתו הציבורית של כריינין. כריינין הציע לחלק קופות ככל
הכתים ולאסוף כספים. הוא היה אומר: "נעים לי יותר לאסוף דולאר
אחד מאלף יהודים, מאשר אלף מיהודי אחד." אנשי האינסטיטוט החלו
להקים צעקות, שמא כריינין מתחרה בקופות של ר' מאיר בעל הנס.
ענייני חינוך והרכות עמדו בראש דאגותיו של ראובן כריינין.
עוד נעסוק רבות בהמשך העבודה בייסוד הספרייה היהודית וכאוניברסיטה
העממית.

עמדותיו הפוליטיות והאידיאולוגיות של כריינין לא היו כרוכות.
מכחינה גישתו לז'ולן היה "אצילי". מעולם לא היה סוציאליסט, אבל
כאב ככנות את כאב הפרט.

החלוקה בין "דאונטאון" ל-"אפטאון" הפריע לו. לא רק כמוכז
הסוציאלי, אלא, משום שבהיותו אזרח העולם הגדול, סלד מהחכרה
היהודית המסורתית, שמעצם טבעה היתה אוליגארכית. מן המפורסמות
האמרה: "כעל המאה הוא כעל הדעה".

---

(1) כארון דה הירש אינסטיטוט: נוסד כמונטריאל ב-1848.
תחילה עמדו בראשו משה יהודה הייסס והרבי אברהם דה סולה.
ב-23.6.1863 נוסדה ה- Youth Men's Secrew Benevolent Society.
אחרי הפוגרומים ברוסיה ב-1882 החל לעסוק המוסד בעבודה סעד
לפליטים שהגיעו למונטריאל. פוגרומים נוספים ב-1888 הכיאו
פליטים אחרים. ב-1890 קבל הארגון תרומה גדולה: \$ 20,000 של
הפילאנטרופ הכארון הירש, שעשה את הונו בכנייה מסילות כרוזל
ברחבי אירופה. הסכום הנ"ל, המיועד למטרות צדקה, סייע להקמת
משכן חדש לחכרה שהסכה את שמה לזכרו של התורם. ב-1892 החלה
ההתיישבות החקלאית היהודית בקנדה והוקם (Jewish Colonization Assn.)
המוסד מטפל היום בכעיות של משפחות נזקקות.

המנהיגות המסורתית עמדה בפני סכנה של החחרות, על ידי
בחירה דמוקראטית של מוסדות הקהילה. כאשר עמדה על הפרק
שאלה ייסוד ה-"קענעדיען ג'ואיש אלייאנס", אכיו של הקונגרס
היהודי הקנדי, יצא נגדו חוץ קלרנס דה סולה (1), בשיאה
של הפדרציה הציונית בקנדה. בחוזר שהפיץ (2) מכריז, שאין
להעלות על הדעה לארגן את הכינוס של ה-"אלייאנס", ללא אישורה
המפורש של מועצה הפדרציה. החוזר הזה פורסם זמן מה, אחרי
עזיבת כריינין וקויפמן את מונטריאל, אבל מחוך הנחה ברורה
שכל נסיון לארגן מוסדות מחוץ לשליטתם של דה סולה וחכריו
היה מעמיד בסכנה המשך קיומה של הכח האוליגארכית. כמילים
בוטות מחבטא דה סולה: "שכל אירגון מחוץ לפדרציה הציונית,
אשר הוא עומד כראשה, יואשם בכגידה וכחוסר נאמנות לארגוננו
הציוני."

העמות עם דה סולה, הוא המשכו הטבעי של הסכסוך עם מנהיגות
הבארון הירש אינסטיטוט, הקונפליקט עם ה. וואלאפסקי, כעל
ה-"קענעדער אדלער" ועוד.
לבני המוני היהודים, שמו של כריינין הלך לפניו והוא היה
קשור לפעולות סעד, רווחה ותרבות.

כאשר נפטר ראובן כריינין בניו-יורק ב-30.11.39 הוכא
לקבורה במונטריאל. חילוקי הדעות האידיאולוגיים לא הפריעו
כהוא זה בכבוד הגדול שחלקו האלפים שליווהו לדרכו האחרונה
בעיר, אטר אולי מכל מקום אחר בעולם הטביע בה את חותמו.

---

(1) קלרנס דה סולה (1858-1920): נולד במונטריאל. אכיו, מלדולה,
היה שיין למשפחה ספרדית מכובדת. מלדולה נמנה בין פרנסי העיר
הראשונים. קלרנס היה מעורב בין אנשי ספנות. החבלט ב-"אפטאון"
ונטל חלק בפעולות פילאנטרופיות רבות. חכר בקולה הספרדית-
הפורטוגזית "שארית ישראל". במשך שנים, נשיא הפדרציה של הארגונים
הציוניים בקנדה.

(2) החוזר נושא את החימתו של ק. דה סולה כשם הפדרציה הציונית
בקנדה, 5.10.17. נמצא בארכיון של הקונגרס היהודי הקנדי.

קשה מאד במסגרת של עבודה מוסמך (Master of Arts) לעמוד על כל הזוויות בחייו של האיש שבמשך קרוב ל-80 שנה חי בעולם של ההפוכות, עשה את דרכו ממזרח למערב אירופה, הסתודד עם גדולי העולם, הגיע ליכשם החדשה, החמסר לעבודה ספרותית ועתונאית בעברית - אשר כל כך אהב - אכל עכר ליידיש, כדי להיות קרוב להמוני העם. האדם שדגל ברעיון הציוני, אכל לפי דכריו ראה כהתיישבות היהודית ככרית המועצות מקבילה "קונסטרוקטיביזם" למפעל הציוני בארץ ישראל, דבר שהטיל עליו חרם כמעט קולקטיבי של כל ידידיו לשעבר ונפטר כיבשה צפון-אמריקה הגדולה, כה ראה עתיד גדול לעולם ולעם ישראל.

מכל אלה, יש להסיק שאין לקבוע מסמרוה כאשר למגמותיו הפוליטיות של כריינין. האם הוא השתייך לימין או לשמאל? חלוקה כזאת, תהיה לוקה בחסר. מכחינה עצוב דמותו של כריינין יש קודם כל לראות בו הוצר של האווירה החסידיה שמקורה, במקום הולדתו, לאדי. גישתו לבעיות החיים רצתה לשלב דבר מאד אופייני לדור ההשכלה - המעבר בין חיי החכרה היהודית המסורתית לבין פתיחותו של העולם הראציונאלי החדש.

מעולם לא השתייך כריינין מכחינה פורמאליה לחנועת הפועלים היהודית, לא מיסודה של פועלי-ציון, כל שכן מחוגים לא-ציוניים. כך, שלאחר המצב שבו היחה נתונה הקהילה היהודית כמונטריאל בעצומם של בלי ההגירה ההמונית כראשית המאה ה-20 ועם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, ניתן לומר שעמדותיו של כריינין לא הוכחו על ידי איזה שהוא קו פוליטי מוגדר, אלא, היו יותר "פאטרנליסטיות", כלומר, גישה המונעת על ידי סנטימנטים יהודיים של עזרה לזולת וגמילות חסדים.

עמדותיו של דה סולה ודומים לו, נבעו יותר מרצון להנציה אח שלסונם על חיי הקהילה.

אולי אפשר להסכיר באופן כזה את הגישה "האריסטוקראטיה"
של כריינין כאיש שהעמיד את עצמו מעל לזוויה ראייה מצומצמת
של אנשים השומרים מכל משמר שמא מישהו יערער את שררם.
ההתמודדות הזאת, אם כי איננה כחוסם הפוליטי כלבד, אלא, כעלה
אופי רחב יותר, הסמונה כעצם ההווייה היהודית.
לכן, קשה מאד להגדיר את צבעו הפוליטי של כריינין.

כואו נל ראוכן כריינין לקנדה וה"קענעדער אדלער"

כואו של ראוכן כריינין לקנדה, לעיר מונטריאל, איננו זכר מקרי. קדם לכך, כיקור מוקדם שערך בשנת 1910, אחרי הגיעו לבניו-יורק. מאחוריו עמדה לו ככר היסטוריה לא קצרה של מעשים. האיש שצמח כלאדי החסידיה על כרכי החיים המסורתיים היהודיים הספיק עוד בגיל 15 להפתח בפני עולם ההשכלה. כמקום שבו כריינין נולד וחי היה כל זאת בחינה אפיקורסות-מוחלטת.

בגיל 26 הוזמן על ידי אלכסנדר צדרכוים, עורך העהון העברי "המליץ" (1), להפך למשתתף קבוע והחל לחלום על העולם הגדול. זרכו היתה פטרבורג, ווארשה, וינה, כרלין, ניו-יורק. בניו-יורק הופך להיות עורכו של העהון העברי "הדרור" שלא מאריך ימים. אחרי כיקורו כמונטריאל מתחיל הירש וואלאפסקי לעשות מאמצים כדי להביא את כריינין ומציע לו את עריכת היומן האידי ה"קענעדער אדלער".

וכך כחב ה. וואלאפסקי כספרו "מיין לעכנס רייזע" (2): ה-"קענעדער אדלער הסכ כבוד גדול ליהודי מונטריאל, כאשר הובא הנה הסופר העברי ראוכן כריינין, מי שהפך להיות עורכו של העהון כ-1912 לתקופה של שלוש שנים. כד כבוד עזר לכנות את הקהילה היהודית כמקום. הוא הביא לעהון נימה ספרותית יפה ובכלל חלה החעוררת חרבותיה ברחוב היהודי, הודות להשפעתו." מאוחר יותר נחעכ על הסיכות שהביאו לחיכוך רציני בין הירש וואלאפסקי לבין כריינין. אבל, הואיל והדברים נכתבו 30 שנה אחרי

---

(1) "המליץ": עהונו של אלכסנדר צדרכוים, שהופיע בעיר פטרבורג. הוא הפך להיות כטאונה של חנועה "חוכבי ציון". הסופר הידוע י. ל. גורדון היה עורכו בין השנים 89-1886. זאת היתה הנמה החשובה ביותר של דור ההשכלה כרוסיה.

(2) וואלאפסקי, הירש, מיין לעכנס רייזע כוך, מונטריאל, 1946, עמ' 104-105.

התרחשותם, משתמעה מדבריו של וואלאפסקי, נימה של נוסטאלגיה.
בארכיון כריינין כמונטריאל, נשמרו ארבעה מכתבים כתובים
כולם ככתב יד וחתומים אישית על ידי וואלאפסקי.
כל המכתבים נכתבו על נייר רשמי של ה-"קענעדער אדלער" ונשלחו
במשך שבועיים בלבד. יש בהם כדי לשקף אל גישתו של בעל העתון,
גישה הכליחית ומסחרית כאחד.
כדי להעלות את חשיבותו ולהגביר חפוצתו, לא מהסס, בעל העתון,
אף לרבע לפטר את העורך הקודם, יחזקאל חארטסמן (1).
ברור שוואלאפסקי אינו רואה עוד חפץ בו ומוכן לסלק אותו מהעתון
כדי להכניס במקומו את כריינין.
י. ווארטסמן הגיב כחריפות ושלח מכתב אישי לכריינין ובו מהאונן
על פיטוריו הפתאומיים, אפילו כאשר החוזה עמד להסתיים בעוד
חמישה חודשים (יולי 1912). וואלאפסקי ידע שווארטסמן כחכ לכריינין
ורצה להקדים הרופה למכה. חוסר ההחשבות כאדם המועסק על ידי
מעביד כזה עלולה להיות חרף פיפיו עבור כריינין עצמו ושאר
חברי מערכת העתון.
מאידך, סבור כריינין שבואו למונטריאל והעובדה שיעמוד כראש
עתון אידי, יחן לו הזדמנות להשתמש בכמה הזאת כדי להחזיר ולנהל
את ענייני הקהילה מנקודת ראות של ביקורת ציבורית. (2)
התחלה עבודתו של כריינין בעורך ה"קענעדער אדלער", היה ללא
ספק ארוע בעל משמעות כחיי העיר. כמשך השנים שעמד כראש העתון
פרסם יום-יום מאמרים ראשיים ואף אחרים שהונגאו לו מוניטין
רבים כקרב המוני היהודים כמונטריאל. יש לקחת בחשבון שהאנשים
היו "רעבים" למילה כחוכה בידיש. העתונות היחידה שהגיע אותה
עם למונטריאל, כאה, כמובן, מניו-יורק. בעתונים הללו לא היה

---

(1) ווארטסמן, יחזקאל (1878-1938): עתונאי, מסאי ומחזאי בידיש.
עורכו של ה-"קענעדער אדלער" עד 1912, לפני כניסתו של כריינין.
בין השאר, התפרסם, כאשר הרגם לעברית מידיש את ספרו של א. ל.
לוינסקי "מסע לארץ ישראל במאה ה-21".
(2) ארבעה המכתבים הללו, הנושאים את התאריכים 15, 18, 20 ו-26
בפברואר 1912, נמצאים בארכיון כריינין בטפרייה היהודית העמית
כמונטריאל. אף מכתבו של י. ווארטסמן לכריינין מצוי במקום.

זכר לבעיות המקומיות של קהילה הולכה ומתפתחת. בהנאים כאלה, הופך להיות עתון הרכה יותר מאשר כלי לאינפורמציה. בתחילת דרכו היה וואלאפסקי, כעל העתון, מאד מרוצה ובאה מהעסקתו של כריינין. העורך החדש מזדהה עם מאבקם של הפועלים היהודיים, זה עתה היגיעו לארץ חדשה. הוא חושף את העובי של אחיו ובעיות קליטתם של אלפי מהגרים. הקו המנחה את העורך: עתון לא יכוג להיות "צמחוני".

ב. ג. זאק, אחד מחברי מערכת העתון הכיר היטב את עבודתו של כריינין. הוא המשיך בקשרים עמו עד ליום מותו. כרשימה שפרסם זאק ב"קענעדער אדלער" לזכרו של כריינין (1), מתאר את עבודתו של העורך בענייני שכיחה עובדי המחט נגד הפירמה וויינברג. השכיחה נמשכה 19 שבועות ובעלי המפעל ניסו להשחמש ככל מיני דרכים כדי לשבור אותה, כולל שימוש בכח המשטרה כדי להכטיח את שלומם של מפירי השכיחה.

במאמר ראשי שפרסם כריינין ב"קענעדער אדלער" כ-22.1.14 מתאר את החרחשות הארועים אשר בסופו של דבר, יצא לבעל המאמר להיות מעורב אישיה כמה שהחרחש.

וכך כתב כריינין:

"הרכה דברים מונחים לפני ומתחנים בסכלנות כדי שאני אוכל להפנות ולכתוב מאמרים ראשיים עליהם. מתוך כורח המציאות אני חייב לדחות כמעט כאופן קבוע. כיום שני בערב חזיתי חזיון מזעזע. כל (1) ב. ג. זאק, "כאשר ראובן כריינין התערב בשכיחה החייטים", "קענעדער אדלער", 11.4.60.

כך מזעזע היה העניין שמאז אינני מוצא לעצמי מנוח. הדבר הזה לא יכול להמחק מעיני.

אינני מסוגל להשתיק דבר. הציבור היהודי חייב לדעת את זה, מוכרח להאזין ולמצוא דרכים כדי שדברים כגון אלה לא יוכלו להתרחש עוד פעם.

כיום שני בשעה שש בערב, התחיל לצלצל הטלפון כמערכת ה"קענעדער אדלער" ואנשים שלא רצו להזדהות ספרו ללא הרף שעל^{יד} כיתה המלאכה של וויינברג מהחולל פוגרום, נוסח קישינוב.

לא יכולתי להשאר כאפס מעשה כמערכת, עת שם ברחוב מכיס פועלים יהודים מסכנים, חפים מפשע. אולי יהיה לאל ידי להפטיק את המכום ולהרגיע את הרוחות.

נסעתי היכף ומייד עם ד"ר ג'. כ. מילר למקום הקטטה. כאשר ניגשתי לפועלים, הקיפו אותי שלושה שוטרים ולקחו אותי לחקירה, כאילו הייתי איזה פושע. ד"ר מילר הסביר לסמל - שדרך אגב היתה מוכר לו - שהנני העורך של ה-"קענעדער אדלער" ורק אז, שחררה אותי המשטרה.

יחד עם ד"ר מילר עכתי מספר פעמים לכין שורות הפועלים, שהסתובבו על המדרכה מול כיתה המלאכה של וויינברג. המשטרה הכתה כאכזריות וללא כל הכחנה. אפילו סתם עוברי אורח חסרי כל חשד ונשים יהודיות קכלו מכות ושברו ראשיהם ועצמותיהם. כרוטאליות והתעוללות כזאת לא זכיתי לראות מאודי כאירופה. שם, לרכות בעריה הגדולות מתקיימות לעתים קרובות הפגנות פועלים. אבל כל זמן שהמפגינים שומרים על שקט ציבורי, עומדת המשטרה מהיך ולא נוקפת אצבע. רק כזמן המהפיכה כרוסיה או כפוגרום כקשינוב, התנהגה המשטרה כצורה דומה."

עד כאן לשונו של המאמר. כריינין אמנם שוחרר על ידי המשטרה, אבל על פי עדות של ד"ר מילר, עמד, ללא הואיל בחוקף על כך שיאמר כמו שאר הפועלים.

בעניין הסכסוך בין הפועלים לכין מפעל הכגדים של הארים וריינברג אנד קומפני, יש המחשה להתלכטויות של כריינין כנוגע לעניין הפועלים וגורלם.

יש בסיפור ביטוי לזעקתו של אדם המנסה להלחם נגד העוול הסוציאלי. כריינין אינו משתייך למעמד הפועלים. הוא סופר ובמקרה של התיאור מופיע כעמונאי המשמש כעתו, כדי להיטיב עם החלשים.

כאן, יש לנו שוב הוכחה לאישיותו האריסטוקרטית מכחינת אופייה, אבל רגישה לסכלו של הזולת, כאשר לאנושיותה. ה-"קענעדער אדלער" לא היה כמפורש בטאונו של מעמד העשירים או "כעלי-הכמים", אכל וואלאפסקי היה חייב להיות אסיר מודה לאנשי המעמד הגבוה או כפי שהוא נקרא "האפטאון", כגון מורטימר דייוויס (1) או אחרים שממנו את הוצאת העתון.

כך מסתבר מהתמונה שבריינין מתאר כעת שכיתה הפועלים. בעייה נוספת היא הכאב העמוק, בגלל שמדובר על "ריב אחים". הבעייה החברתית מקבלת משנה חוקף, כאשר יש ערכוביה של הצד המעמדי כגורם הלאומי.

מדובר כאן, באיזו מידה יש עדיפות בגולה יוסר לנקודה אחת מול השנייה. אין ספק שגישתו של כריינין היא "פאטרנאליסטיה". במקרה דנן הוא היה רוצה להיות לצידם של הפועלים, אולם משנלקח לחקירה, הרי ברור שהוא לא יכול ללכת אל כיה הסוהר כתורת משתייך למעמד.

המליצות וההשוואות למהפיכה ברוסיה או לפוגרומים בקישינוב,

---

(1) דייוויס, מורטימר, ב. (1866-1917): מעשיין, כעל המפעל אימפריאל טובאקו קומפאני אוף קנדה. פעיל מאד בחיי הקהילה היהודית כמונטריאל. בין השאר, שמו, קשור להקמת כים החולים היהודי והסאנאטוריום לחולי שחפת "מאונט סיני" כסט. אגאט דה מון, כאזור הלורנשן, כקרוב העיר מונטריאל. מקורב ופעיל בבית הכנסת הריפורמי "טמפל עמנואל". הודוה לשירותיו לאימפריה הכריסטית, העניק לו המלך ג'ורג' ה-5 את התואר "סיר" ב-1917.

הן בהחלט מקובלות להדגשת חומרת הגובתה של המשטרה. כחור
עזונאי משחמש כהן כריינין, כדי להרשים יותר את הקורא.
המאמר לא מיועד אך ורק לפועלים השוכתים, אלא, לציבור היהודי
הרחב.

העניינים המעסיקים את ה-"קענעדער אדלער" מקיפים את מוקדי
ההתעניינות כאותה שעה. השכיחה התחוללה בחורף. העובדה הזאת
מחמירה את וישומה על השוכתים.

כריינין לא הסתפק בכתיבת המאמר הראשי, אלא, המשיך לעורר את
דעת הקהל, בעקבות המקרה. בגליון של ה-30 בינואר 1914, פרסם
מודעה זבה קריאה לכעלי כתיים, לנציגי מוסדות הקהילה ולקהל
הרחב לבוא להשתתף באסיפת עם, להזדהות וחמיכה בשוכתים הרעבים.
האסיפה, אמנם נחקימה כיום א' ה-14.2.1 שעה 3.00 אחרי הצהריים
כאודיטוריום הול, נרחוב אונטריו 227.

הסיפור הזה שולל במידה מסויימת הגירסה שכריינין היה רחוק
מפועלים ורק מקורב לחוגים אינטלקטואלים.

אחת הכעיות, מהחמורות ביותר שבהן עסק כריינין היה מאמקו נגד
מה שהוא כינה "גבירוקראסיה". אמנם, כתור עורך העתון היה לו
חופש פעולה, אכל ה. וואלאפסקי לא המיד היה מפרסם את המאמרים
הראשיים כפי שכריינין היה מוסר לדפוס. לא פעם קרה, שהוא היה
מביע למערכה, כדי לכדוק כמו עיניו את הגליון המודפס של
העתון ולהפתעתו הרכה, היה נתקל בעובדה המצערת שוואלאפסקי
נתן הוראה לא להדפיס מאמרים מסויימים שלא היו לרוחו או שחשב
שהיו מעוררים מחלוקת חריפה.

כריינין החל לחוש שאמנם, הוא העורך של העתון אכל הכעלות
היא של מישהו אחר. לכן, איים לא פעם כעזיכת העתון, אכל כל
אימח שעשה זאה שדל אוחו וואלאפסקי מחדש להניא את דעתו.

כיומנו האישי מגלה כריינין מהרהורי ליבו. (1)
ואלה דבריו, כלשונם: "מונטריאל, 23 במרץ 1914.
"נסחם חזון ממני. הסופר העברי שני מגולגל עתה כנשמה עסקן
ציבורי. החלפתי את דינר הזהב בפרוטת הנחושת. ונפש בוכה
כמסחרים על אשר נחרקתי מאירופה והעבודתי כספרות העברית.
ומרגיש אני כי הים הגדול מפריד כיני וכין העבר שלי באירופה.
ואין אני מוצא לעת עתה כל יכולת לשוכ לעבודתי הראשונה. גם
הסופרים העברים החדשים זרים עתה לרוחי, אף כי יקרים וחכימים
הם עלי כמימותם ובפקחותם המיוחדת.
וטובע אני פה כים של עניינים קטנים, של דאגות ציבוריות
שונות ומשונות. וגם עבודתי הספרותית אינה אלא כעקרה שפחה,
רקחה וטכחה לעבודתי הציבורית.
הנני כוחכ גם כעחוני "הנשר" מאמרים על דבר סופרים וספרים,
על עסקנים ידועים ושאלות היום, שאלות כלליות ושאלות היהודים
והיהדות, אף מי ומי הם הקוראים. ורוכי מאמרי הספרותיים
הם כחוכים רק כשבילי.
חיי המה, בקנדה הפקר לכל איש. דלתה חדרי ככית המערכת
פתוחה לכל מבקש, לכל יוצא ובא לקרוב ולרחוק, לכל טוען
וחובע, לכל עסקן ולכל נער. והכל באים אלי, אף חרש, שוטח
וקסן. וכל אחד מעמיס עלי את ככל מלאותיו ונטל צרותיו. כל
אחד מבקש כי הומך ומושיע, וכל אחד גרוזל את עתותי וכוחותי.

---

(1) כריינין ר., כל כחכי ואוכן כן מרדכי כריינין, כרך שלישי,
ניו-יורק, 1940, עמ' 261.

ואני כאשר אכדה-אכדהי. אין אני יכול לראות בצרה אחי
המבקשים את עזרהי, ואני נוהן להם את כל ענותי וכוונותי ואין אני
משאיר כלום להספרות העכרית. ואין אני שמח על המחנה אשר אני
נוהן לכל עובר ושכ, לכל מצוק ומר נפש, לכל מוסד וחכרה וכדומה.
בעמקי ליכי הנני יודע, כי רק את נפשי אני קובע. כי טובה לי
שעה אחת בספרות מכל עבודתי הספרותית בקנדה, שהכל מודים
ומכירים בה.

בז אני לנפשי על עבודתי הציבורית. עבודתי זו הוכיחה לי, שאין
לי עסק אלא עם אנשים פראים או עם אנשים רקוכים, אכולי הארון
הממון או הגבאות ששוב אין להם תקנה.

נחשלים הם המה, האנשים, העכרים היושבים בקנדה, שארית הפליטה
מדור המכול. ואין כל יכולת לגשור גשר בין עולמי אני ובין
עולמם הם. ואין כל נקודה מבע כינינו. ולא כריינין הסופר
הוא הנמשך אחרי העבודה הציבורית החכופה והנלהכה כי אם איזה
כריינין אחר, שהוא זר על הראשון.

כספרות, כפילוסופיה, כמדע הוגה אני יומם ולילה. זהו עולמי
הפנימי. אולם, העבודה הציבורית הרחבה עם כל דקדוקיה ופרטיה
איבה מעסקה לעולם את מחכואי ונשמה נשמהי.

הסופר שכי מביט מגבוה על העסקן שכי. אין לי כל כשרון, אין
לי שום בטייה ואין לי שום חפץ ושום עונג להיות עסקן, להיות
עובד לתקנת דברים, להיות חובן דלים, סומך נופלים וזרקף כפופים,
להיות מיסד חכרות, שוקד לטובה בתי חלמוד חורה, להיות מיסד
כיכליוטקוה ואוניברסיטאות לעם, כמו שהנני עתה.

להפך, אני שונא הכלית שנאה את כל עבודתי הציבורית הגוולת

את כל עתותי והמרחיקה אותי מכל מחמדי רוחי ומכל העניינים
המעסיקים את עולמי הפנימי, ולמורה רוחי, על אפי וחמתי, לאידי
ולשכרי נעשיתי מין מנהיג, מין מדכרנא ליהודי קנדה, שעיניהם
נשואות אלי, ולמשפטי מכל ענייני הציבור העברי ייחלון.
זוהי מפלה, זוהי ירידה רוחנית לברינין הסופר.
הנני כותב כה"קענעדער אדלער" שלי את האמת המרה בענייני הקהל
העברי, והנני לוחם נגד החקיפים והחמסנים, נגד המנהיגים עזי
הפנים שבקרב יהודי מונטריאל ורכים מוצאים כזה עוז ובכורה,
הוד וחפארת. ואני - מצטער על שחדלתי ללחום נגד ה"שוק" אשר
נקרב האומה העברית בכלל, כלומר, כמצבה בגלות, על שחדלתי
להסיף את האמת בענייני כל האומה ומעל כימה גבוהה, ואנוס
אנכי להלחם בחוג צר, לנגד הגיבורים הנחשכים בעיני כאין וכאפס,
אשר גם אם אירש את הנצחון לא ישביעני נחת כלל.
וירחיזו של ברינין כיומניו, הינה עדות אישית על דרכו בחייו.
מה היה בעצם המניע העיקרי לכואו למונטריאל, לכאורה? קלח
המשרה, כעורך ה"קענעדער אדלער". אבל ברינין בעצמו לא כל כך
ידע, מה צפוי לו. כהוך קהילה יהודית קטנה, נעשה עתון יומי
יותר מאשר כלי להעברת אינפורמציה. הוא הופך להיות גורם מדרכן
ומכקר. הפקידה של העתונות כהור "הזרוע הרביעית של השלטון",
החל להתכלט בעיקר במאה ה-19 ועבר כמסורת למאה ה-20.
ברינין היה כן טיפוחיה של העתונות כח תקופת ההשכלה ברוסיה.
כידוע, החל את עבודתו כמחיצת אלכסנדר צדרכוים כ-"המליץ".
אחד מצעדיו הראשונים היה להוציא בניו-יורק את "הדרור",
עתון עברי כחנאים של ראשית המאה ה-20 עם פוטנציאל קטן ביותר
של קוראים. להוציא עתון מעין זה בארצות הכרית לא היה

מהזכרים הקלים ביותר. קאריקאטורות ועקיצות שהופיעו נגדו כעיונים מהסוג של "דער קיכיצער" (1), בגלל חלומותיו הכלתי מציאותיים. היהודים זכרו כי יידיש והשתדלו ככל כוחותיהם להסתגל לארץ החדשה ולמדו אנגליה. העברית נחשבה שפה קודש או של אינטלקטואלים יוצאי דופן.

בריינין רואה קודם כל את עצמו כאיש רוח, כסופר רחוק לא. בעל כורחו הוא נאלץ לעסוק בפעילות ציבורית והוא שואל אם עצמו, האם הוא נועד לכך? כחור עתונאי, סובל בריינין מההרגשה שבכעצם בעל העתון משתמש בו, כדי להעלות את קרבו של ה"קענעדער אדלער", כדי להגביר את מוניטיו.

בריינין אינו מסוגל להיות אוכייקטיבי כלפי עצמו. אבל הוא גם לא רוצה זאת. אישיותו הימה שנוייה כמחלוקת: היו שהעריצו אותו והלכו אחריו כמו בעקבות מנהיג כאריסמאטי. והיומי שהשמיצוהו. אבל איש לא היה יכול להשאר אדיש כלפיו.

סאמריו עוררו חמיד הד ציבורי, הן לחיוב והן לשלילה. מאוה מכחבים נשלחו אליו על ידי קוראים, חכרים לעט, פוליטיקאים ואנשי רוח. הארכיון שבספרייה היהודית העממית במונטריאל, מכיל אם כל ההתכתביות הללו המשקפות אם תולדותיה של המאה ה-20 עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה.

---

(1) "דער קיכיצער": שבועון אידי הומוריסטי וסאטירי שהופיע בניו-יורק בראשית המאה ה-20 (1907 ואילך). כתב-עת זה הצטיין כחריפותו. ביקורותיו ועקיצותיו הופנו נגד בריינין על נסיונותיו להחזיק ללא אמצעים, כמה עברית. הוא שקף בעיקר את הוויותיהם של המהגרים היהודים, זה מקרוב כאו.

בין האישים שהיו בקשר מכבדים עם כריינין בוכל לציין את ישראל זאנגוויל (1), אברהם אלמליח (2), מאיר דיזנגוף (3) ועוד.

הסופר היה צריך להמודד עם סכיכה לא המיד אוהדה. לעמים הואשם אפילו, כמעילה כספים. הדברים לא הוכחו כלל. קשה לשפוט אדם על פי הערכה רבעיה, יש לראוהו בהקשר לזמנו ומידת כח השפעתו.

על הקופה עבודתו ב-"קענעדער אדלער" כחכ כ. ג. זאק (4) : "מהימים שהסופר הגדול כילה כמונטריאל, ועכד כעורך ה-"קענעדער אדלער", נשארו חרותים כי הרכה זכרונות. אני נזכר כיחסו החם בגישתו הידידותיה וחכרית לשאר עוכדי המערכת. כמיוחד התעניין בנעשה אצל חבריו לעבודה ככלל, ואלי, כפרס. כל אלה לא היו אך ורק כחוקף הפקידו כעורך, אלא, משום שהיה אדם מאד חכיב ותמיד היה מעורר את האחרים ולעולם לא חסך מילה טובה לכל אחד." בין השאר, הטרידו את כריינין הבעיות של המהגרים, שזה מקרוב כאו לקנדה, קנדה הייתה ארץ מתפתחת שהיתה זקוקה להרכה ידיים עובדות.

בשנים האחרונות של המאה ה-19 עשה הכארון הירש נסיונות ליישב יהודים בקנדה כדי שיעסקו בעבודה חקלאית.

אחרי נצחוננו המזהיר ככחירות בקנדה נסע סיר ווילפריד לוריה ללונדון ב-1897 כדי להשחף כחגיגה היוכל ה-60 למלכה ויקוריה.

-
- (1) זאנגוויל ישראל (1864-1926): נולד בכריטניה. סופר בשפה האנגלית. בין השאר פרסם: "מלך השנוררים", "כעלי החלומה כבטו", "ילדי הגטו", "סראגדיות מהגטו", "קומדיות מהגטו" ועוד. כאשר "הכנית אוגאנדה" נחתה על ידי הקונגרס הציוני ה-7 ב-1905 הקים את ה-Jewish Territorial Organization שהוקדש להקמת מדינה יהודית ככל מקום כעולם ולאוו דווקא בארץ ישראל.
- (2) אלמליח אברהם: כלשן ומילונאי דבול. חבר את המילון העברי-צרפתי החשוב. בזכות מפעלו הספרותי הוענק לו אות לגיון הכבוד על ידי ממשלה צרפת. פעיל בכ"ח Alliance Israélite Universelle
- (3) דיזנגוף מאיר (1861-1937). ראש עיריית חל אכיב בין (1921-1925) ו-(1928-1937).
- (4) זאק כ. ג., "קענעדער אדלער", 1.12.39.

כהזדמנות זו נפגש לורֶזֶה עם העסקן היהודי הרמן לנדאו, שטפל
בענייני התיישבות יהודית בקנדה.

מאוחר יותר ואחרי הפוגרומים בקישינוב, החלה לזרום הגירה
גדולה מאד לארה"ב וקנדה. כהוצאה מכך עלתה האוכלוסייה
היהודית בקנדה, שמנתה ה-1901, 16,717 נפש ל-75,838 ב-1911 (1) •
אחרי חום מלחמת העולם הראשונה, הגיע כבר מספר היהודים
ל-126,201, זכר שכמובן נתן את אותותיו בחיים הקהילתיים
והתרבותיים של הישוב.

לאור המספרים הללו, יש לראות כדאגתו של כריינין למען
המהגרים, דבר בעל חשיבות עליונה. מייד פעל במסגרת העתון
למען הושטת עזרה להיהודים "הירוקים". באחד מהמאמרים
הראשיים ב"קענעדער אדלער" (2.2.13), כותב את השורות הללו:
"עד כה היה נתון עניין המהגרים היהודים בידיים של מספר
אנשים מצומצם (כמה נציגים של היק"א ומהכארון הירש אינסטיטוט).
אין בכוחם ובהכשרתם של האנשים הללו הכישורים המתאימים לעמוד,
נוכח הקשיים העצומים, הקשורים בקליטתם של המובי המהגרים
החדשים לקנדה.

אין כרוצוננו כאן להכנס לפרטי פרטים שעליהם יושחה משרד להגירה
ומה צריך לתכנן ומה יהיו המקורות ואמצעי הזהירות שיש לנקוט
כפעולה הזאת, כדי שלא יעשו שגיאות שאנו נצטער אחר כך עליהן. אנו
עוד נשוב ונחשוב ונטפל הרכה פעמים בנושא הנ"ל."
מאמר זה לא דן, כמובן רק ככעיוות של המהגרים עצמם, אלא, כראש
וראשונה כחוגים של אותם היהודים שעד אז נהלו את ענייני הקהילה
ללא הפרעה. כריינין רצה לשכור את המונופול הזה. זה העמיד

---

(1) על פי מפקד רשמי שנחפרסם ב-"שלמה ווייסמאן-כוך",
מונטריאל, חש"א, 1961, עמ' 161.

אותו במאבק מחמיד בין "האפטאון" לבין "הדאונטאון". מדובר
בעניין עדין שעמיד היה להעכיר את היחסים עם וואלאפסקי. יתר
על כן, ^{אף} עם שאר פרנסי הקהילה. לא אחת החכטא בצורה מאד חריפה
נגד המכנה הפאטריארכאלי-אוליגארכי של החברה היהודית כמונטריאל.
כמאמר ראשי ב"קענעווער אולער" (4.2.13), עוסק במפורש בסוגייה הזאת.
בריינין מברך על כך שהגנולות בין "האפטאון" ל-"דאונטאון",
מתחילים להטשטש. הוא מקבל בעין יפה העוכדה שכוחו של "הדאונטאון"
הולך וגובר. בצורה כזאת הוא יוכל לחדול מחלותו ב-"גבירוקראטיה"
של "האפטאון".

מבחינה מספרית עלה מספר הפועלים השכירים על שאר חלקי האוכלוסייה
היהודית. אלה, מחלכטים בכעיות הקשות של משקלם הריאלי בקרב
כלל חכרי הקהילה.

אמרנו כדברי המבוא שכריינין לא היה מעולם סוציאליסט ודאג
חמיד לאינטרסים של החלשים. משום כך, הוא מתחיל יותר ויותר
להתקרב לחוגים של פועלי-ציון שיהפכו כמרוצת הזמן לשותפיו
ולבעלי בריחו.

התקרבותו של בריינין לחוגי פועלי-ציון נעשתה כשיתוף עם
יהודה קויפמן מי שעתיד היה לעמוד כל העת לימינו של בריינין
כארגון "הפאלקס-פערבאנד פון קאנאדער יידן" ("כרית העם של
יהודי קנדה"), שכסופו של דבר קבל צורתו כקונגרס יהודי קנדי
בוועידת הייטוד ב-1919.

יהודה קויפמן למד אותה עת כאוניברסיטת מק-גיל כמונטריאל שפוח
שמיות וכאן קבל את החואר ב.א. בגלל סיבות מבוכות לא היה יכול
להתקבל לחואר שני. לכן, נסע לפילדלפיה בארצות הכרית, כה סיים
בהצלחה את לימודיו. לימים עלה ארצה, החיישכ בירושלים ועבד
שנים רבות כאוניברסיטה העברית. כארץ ישראל הסכ את שמו
ליהודה אכן-שמואל (על משקל שלמה אכן-גבירול) וזכה לפרס
ישראל על מחקריו בספר "הכוזרי" לרבי יהודה הלוי.

כין קויפמן לכריינין היה הפרש גיל ניכר של 30 שנה לערך. אולם אישורו של כריינין קסמה לו והוא נהיה יד ימינו בעסקי הכלל. יש הסוענים שכטלוננו של כריינין כהוצאת העתון העברי "הדרור" כניו-יורק היה בעוץ בעצם הסכמתו. לכוא למונטריאל לערוך דווקא עתון כיידיש.

מכל מקום, קויפמן כהירחו איש פועלי-ציון קרב אליו את כריינין וכך מצאו שפה מסתתרת להמשך פועלם.

מייד אחרי פרוץ מלחמה העולם הראשונה החל כריינין כעזרתו של קויפמן לנהל מסע למען היהודים כארצות המלחמה. קוי המידע כין אירופה לאמריקה היו לקוים. כריינין רואה משימה ראשונה כמעלה לארגן ועד לסיוע הנפגעים. מייד כחודש אוגוסט 1914, כיום ה-8, כו, מפרסם מאמר כשם: "מה יש לעשות?". כמאמר הזה הוא קורא לאסיפה כללית של כל השכבות ללא כל הכדלים מעמדיים ("אפטאון" ו-"דאונטאון" כאחד). הוא מטיף לטשטוש הגכול כיניהם למען "אהינו מעבר לים".

חיבת להיוח כחוכה אחידה לסוכלים. כאשר המצב יוגע ועוד פעם יפתחו שערי ההגירה יהיה מן הראוי שכבר יחקיים גוף מלוכד שיטפל בעתידים לכוא.

כסוף 1914, מתחיל הרעיון לקרום עור וגידים. כ-10 כנוכמור נערכה מועצה, כה נוטלים חלק כ-200 צירים מטעם 60 ארגונים שונים, כחי ספר ו-"לאנדסמאנשאפטן". כמעמד הזה נכחר כריינין סגן יושב ראש. גישתם של כציגי "האפטאון" היתה צוננת. ככל זאה, הפעולה מצליחה. מהגייסה מגביה ונאסף סכום של \$ 24,000 שבאוחם הימים מהווה סכום עתק. כרם, למעשה רק \$ 6,000 נשלחים לנצרכים מעבר לים. השאר, החלק הארי נשאר כקנדה למימון ההוצאות השוטפות של ארגוני הצדקה המקומיים. הקהל הרחב מחרעם מאד על כך. השכבות הרחבות רואות כזה פגיעה חמורה כיסודות חיים דמוקראטיים חקינים. זאה הטעה היפה כיוחר לכריינין ולקויפמן, לחשוב על ארגון גב

של כל המוסדות היהודיים על כסיס של בחירות דמוקראטיות,
שישא את השם של "פאלקס פערבאנד פון קאנאדער יידן".
ה. וואלאפסקי, בעל ה"קענעדער אדלער" לא מקבל כשוויון נפש
פועלו של בריינין.
כספר זכרונותיו, מודה וואלאפסקי (1) על חילוקי הדעה כינו
לכין בריינין. הרקע, מדיניותו של העהון עם פרוץ מלחמת העולם
הראשונה תעקבותיה מה צריכה להיות עמדתו של הישוב היהודי
הקנדי. אין בשורות הספורות הללו, כדי לחת הסכר על העמות בין
שני האישים.

בריינין, כיומנו, חושף סיבות אחרות. (2):

"מונטריאל, 11 באוקטובר, 1914.

אכן כנדה על ליבי.

רעיון אחד, יחיד ומיוחד נוקב את מוחי, חודר את כל מהותי:
הרעיון להגאל ממונטריאל, הרעיון להגאל מהעחרונות הז'ארגוניות,
הרעיון להגאל מהעבודה הציבורית הפעוטה.

.....
לקחתי אז עלי משרת עורך עהון ז'ארגוני מאין ברירה. "הדרור"
שלי נפסק. העברים עמדו מרחוק לנגעי. לא נמצאה מילה עוזרת,
לא נשמעה מילה הנחומים, לא שמעתי מאיש מילה מעודדת, ונוחנת
הקווה. להפך: כולם ייסרוני אז על שהאמנתי כאפשרותו של הדבר
להחיות את הספרות העברית באמריקה.

.....
ואני הייתי חולה, מדוכא, נשבר, מלא יאוש, מנוצח - ובשעת

---

(1) וואלאפסקי, הירש, מיין רייזע כוך, עמ' 104.
(2) בריינין ראוכן, ספר הזכרונות, כרך ג', עמ' 299-300.

היאוש, בשעה שכבו כל קרני התקווה בא אלי ה. וואלאפסקי, אדון ה-"קענעדער אדלער" ממונטריאל כמושיע" והחרפס לפני ולא סר מעלי שישה ימים, בהסיתו לי שאם אקבל עלי משרת העורך בעתונו היהודי אז יחן לי את האפשרות לייסד בימה עברית.

השפחה, היהודית החן לי כל האמצעים למחייה, לי ולבני כיתי כיד רחבה, ועל כל עתותי הפנויות, אל כל כוחותי וכשרונותי אוכל לנדב לעכרית וזה היה כל חפצי: להיות כהן כהיכל בכירתי כלי כל חגמול. פתח אותי ואפח. אחזם כראשי שכולה כטובע. האמנתי ככל לכבי כי יעלה כידי לבנות פה, כמונטריאל, בימה לספרות העברית וכי מה אנוח מעט וארפא ממאכוכי בופי ולכבי, מיסורי נפשי ורוחי. חולה הייתי אז גם כגופי שהיה רצון ושכור, חולה הייתי כנפשי. עהה נפקחו עיני."

כאשר אנו מעיינים כטורות הללו של כריינין - זכרים שעוד ספק כידו לשכח ולהוציא לדפוס כטרם מוחו - מחעוררת השאלה כאיזה מידה ניחן לראות מתוכם ראייה רכ-צודית של העניינים. אין לשפוט אותם, כאילו כל האור מצידו של כריינין וכל הצל שרוי אצל וואלאפסקי.

לפנינו בעייה מאד כאובה וכפולה. אנו יכולים לתה את הדעת לזכות או לחסד. כריינין סבור, שכעצם הוא שבה, כאשר הסכים לכוא למונטריאל, כדי לערוך את ה"קענעדער אדלער". הוא לא היה יכול לצפות להתפתחות יחסים כזאת עם וואלאפסקי. מלחמתו של כריינין, בעיקר אחרי החרפת מצכם של היהודים כארצות המלחמה, העמידה אותו מול אנשי הממסד היהודי שהיה קיים בעיר. היריכות הזאת, היא הנוחנה כהסכר לסיכות ולמניעי הסכסוך.

בארכיונים של הקונגרס היהודי הקנדי נמצאה העודה מאלפה שכאמה שופכת אור על הסכסוך עם וואלאפסקי. אין הדברים, כפי שמחאר אותם מאוחר יותר כעל העהון. כנראה, כפי שמשמע מזכרי הכרוז שכריינין פרסם, יוחר מאשר חילוקי דעות אידיאולוגיים ככיכול, מדובר על חשלוים משכורות לעובדים ועל יחס עויין בין עובד למעביד. (1).
ההעודה מספרת על ההשחלשלות שהביאה להכרזת שכיחת העובדים נגד הנהלת העהון.

כריינין משטח את הסיכות, זו אחר זו: חכיעות מוגזמות מצידה של ההנהלה, כמיוחד החרפת היחסים עמה.

כדעת העובדים היה עוד קודם לכן, כ-14.12.5, להשכיח את העהון, אבל עקב ענייני המלחמה לא ננקט כצעד זה.

כריינין יוצא כהאשמות קשות שכעל העהון לא אפשר לחברי המערכה לנהל את עבודתם כסדרה. הוא אף עכב חשלוים משכורות כמשך שבועות. כד כנד הטיח וואלאפסקי ככריינין שקרים נוראים, שכעל העהון לא טורח לפרטס. המואשם, מסתפק כהכחשה כמרצה כלכד.

אמנם, כסכסוך כין שני צדדים, יכול כל צד להיות סכור שהצדק עמו. אבל, כמקרה דנן, יש לקחת כחשבון שלדידו של כריינין לא דובר על מריכה רגילה, אלא, שורשיה עמוקים יוחר. מעורב כה, גם מצבו הנפשי של כריינין עצמו.

ישנם, כנראה, כמה אלמנטים. ראשיה המשכר הנפשי של העורך, כגלל עיסוקיו כיידיש (ז'ארגוניה, על פי לשונו). זאת, מלכד ענייני העסקנות הציבוריה, ממנה סלד כה הרכה.

(1) ארכיון כריינין, הספרייה היהודית העממית כמונטריאל.

שנית, מדובר על סכסוך כין עובדי העתון היחידי באותו זמן
כמונטריאל, החייב לשמש שופרו לכעיות הקהילה.
הכרוז הנ"ל יש בו כדי להכהיר את המניעים המאפיינים את
הסכסוך כין כריינין לכין וואלאפסקי. כפי שראינו לעיל, אין
זכר בזכרונות של וואלאפסקי על כך. הואיל ואישיותו של
כריינין הטילה צל עליו, לא היתה לו כרייה או לא היה לו האומץ
לכתוב את האמת, 28 שנים אחרי זה.
כעזובנו של כריינין נמצא פחק קטן, כחונכת יד כידי ה. וואלאפסקי
עצמו, כנייר פשוט ולא רשמי של העתון. השורות המעטות לא
נושאות חאריך כלשהו. וזו לשון הכתוב:
"הצהרה"

הואיל ואנשים שונים הפיצו שמיעות שאני העלכתי את מר כריינין
ואח חברי המערכת האחרים, מצהיר אני בפומבי שמעולם לא העלכתי
אוחו. ואם בכל זאת, הם סבורים שפגעת בהם, פונה אני כרכים,
לנקש את מחילתם.

וואלאפסקי."

לא רק עניין השכיחה והמשכורות עמדו במרכז טרדותיו של כריינין
כעורכו של "הנשר הקנדי" (כפי שהוא מכנה אוחו בעברית
כזכרונותיו).

כתאריך ה-22 באפריל 1914, הוא מספר (1) שכאשר הלך להתפלל
ככית הכנסת הגאליצאלי, התנפלו עליו "חסידים, הורים והדיוטים,
רוכלים ומאים או סתם עמי ארצות", משום שפגע ב-"נשר" כאיזה
"נכד דמתקריא רבי" שכא לאסוף כסף אצל צאן מרעיתו. הם גזפו
אוחו ואף איימו עליו כאגרופים. הפורעים הוסיפו לשלוח אליו
מכתבי השמצות געלום שם וכיוצא כאלה.

למחרת, הוזמן לישיבה ככיתו של קלרנט זה סולה, ראש הציונים

בקבדה. למרות שהישיבה התנהלה על פי כל כללי הדקדוק
הפרלמנטארי, לא החליטו, אלא, על זכרים פעוטים. כריינין
מוסיף: "אולם הישיבה בהיכלו של זה סולה הוא מלא נוי
והרהבה. קשרטים, תמונות ופסלים בסגנון המזרח. וככמה
ישיבות חשובות ומלאות עניין שהתפתחו, שנתקיימו כחדרים
קטנים ועניים" (1).

דה סולה ומקורכיו היו אמורים לחוש את יריכותו של כריינין שמאוחר
יותר בא לידי ביטוי עם ייסודו של ה"פאלקס פערבאנד פון קענעדער
יידין".

למרות עבודתו האינטנסיבית, הן כעורך ה"קענעדער אדלער" והן כאיש
ציכור, סולד כריינין מהחיים האלה. "ומה משועממים החיים בכל
אמריקה ומה גם בקבדה. פה רק שלטון הדולר, הרדיפה אחרי הדולר,
ההסתחוריה לפני הדולר. האמונה העוורת בדולר, ההשכלה של
הדולר וכוחו הכללי מוגבל של הדולר. ואלי, יש גם פה אנשים
שמשתוקקים לחיי גיכור הלוחם כעד עמו ונופל חלל כעד עמו."
ההתלבטויות בקשר להמשך חייו כמונטריאל לא נותנים לו מנוח.
ביום מנו (3.10.14), עמ' 296 מספר על רצונו לחזור לניו-יורק
כדי לייסד בימה עברית חדשה. כזכור, נסיונו הראשון, הוצאח
"הדרור", בכשל. הוא שוקל אפשרויות הנצבות לו כמונטריאל
"הענייה ביהודים, הענייה כדעה והחסרה תרבות לגמרי".

מאידך, כאן נשאה ביתו והיא איננה מוכנה לעזוב לעיר אחרת.
כריינין מרביש שה"קענעדער אדלער" בעשה עבורו יותר ויותר
קשה לשאתו. בליבו הוא הוגה להוציא כמונטריאל שני עתונים
משלו. יומון כיידיש, "דער וועג" ושכוען בעבריה "הדרך", כדי

---

(1) ספר הזכרונות, ג', עמ' 271.

שיוכל לממש את רעיונותיו הוא זקוק לכסף וזמן. שני אלה,
משולכים זה בזה.
פעילותו הציבורית מעמידה אותו בעמותה מהמיד עם וואלאפסקי.
לעתים הופך בעל העתון לצנזור של בריינין. חילוקי דעות
בעניינים שונים מרחיקים איש מרעהו. וואלאפסקי רוצה למנוע
בכל מחיר הליכתו של בריינין, אבל המצב מגיע למכור סתום.
ביום ה-30.11.1915 שלח ראובן בריינין מברק לבעל העתון מר
הירש וואלאפסקי, בזה הלשון: "אנך וכל חברי המערכת עזבנו
היום את העתון בגלל העלבונות והזלזול מצד בעליו.
ראובן בריינין." (1)

---

(1) מחוך ידיעה שבהפרסמה בעתון הבין-יורקי "ווארהייט",

1.12.15. ארכיון בריינין, מונטריאל.

"דער וועג"

כאמור לעיל, כפרק המוקדש לעבודתו כעורך ה"קענעדער אדלער", שאף כריינין ככל כוחותיו לייסד כמה משלו. הכשלוץ כהוצאת "הדרור" כניו-יורק כטרם כואו למונטריאל, לא הרחיע אוהו. כקנדה, הכין היטב שלמרות שנאתו ליידיש, זוהי שפה המוני היהודים ואין לו כרירה, אלא, להשתמש כה ככלי ישיר לקומוניקציה עם הסכיכה הקרוכה כיותר, קהל קוראיו. עמדותיו המוצהרות של כריינין כ"אדלער", גרמו לחיכוחים, וואלאפסקי ידע שהדבר עלול לקלקל אה מוניטיו של עתונו. החשש היה כרור, משום שכדי להחזיק עתון יומי היה צורך כגיוס כספים רבים. הדבר היה נתון בידי אנשי "האפטאון". כריינין לא ויתר על רצונו להוציא גם עתון בעברית. השם המיועד "הדרך", כלומר, אוהו שם שחשב לתח למקבילו כיידיש, "דער וועג". מאז עזיבתו הסופית אה עריכת ה"אדלער" ועד להופעה הגליון הראשון של "דער וועג", חלפו למעלה מחשעה חודשים. הגליון מספר אחד של "דער וועג" ראה אור כ-15 באוקטובר 1915. יד ימינו כאן, כמו כמפעלים אחרים, היה יהודה קויפמן, שהחביס להשגה כספים. שמש גם כחכ קבוע. קשריו של כריינין עם העולם היהודי עזרו לו כצעדיו הראשונים. אנשים רבים הכטיחו להשתתף כמלאכת עשייה העתון. מלכד יהודה קויפמן נמנה כין מקורביו נחום סלושץ (1) שאוהה עה ישכ כניו-יורק ואחר כך נסע לפאריז, כדי לעמוד כראש הקאטדרה להרכויות המזרח הקדמון כסורכון. כאחד ממכתביו כוחכ נחום סלושץ לכריינין: "אם אשאר כחיים ואגיע בשלום לפאריז, אהפוך אני לכחכ קבוע כ-"דער וועג". אני מקווה שאף "הדרך" יזכה להופיע. כאכי הגדול כיותר הינו, שאהה נשארה שם ומוכרה להלחם כל כך קשה כדי להוציא עתון כשפה הגלוה.

---

(1) סלושץ, נחום (1871-1966): סופר, ארכיאולוג והיסטוריון. מקורכ לחובי ההשכלה ברוסיה. מצטרף לחוככי-ציון. הומך כרעיון המרכז החרוכתי כארץ-ישראל מיסודו של אחד העם. נמנה כין ידידי ד"ר היאודור הרצל. לומד שפוח שמיוה כסורכון כפאריז ומרצה לסגדת עבריה, בה. חכר אחד מהספרים הראשונים על חולדות הספרות העבריה. כין השנים 1906-1914 עורך סדרה של סיורים כצפון-אפריקה וחוקר כחוכות פניקיות ויווניות, כמו כן, גם חולדות היהודים כמקום. בעת מלחמה העולם הראשונה, כרוך כפעולות מסעם כמשלה צרפה למען הצהרה כלפור. כ-1919 מתיישב כארץ-ישראל, כה עוסק כחפירות ארכיאולוגיות כסבריה, חמת וכקבר אנשלום כירושלים. כארץ מחייה אה פעולתה על החברה לחקירה ארץ-ישראל ועדיקהיה. האברה המוזכרה מהאריך 7.3.16 נמצאה כארכיון כריינין כמונטריאל.

דבר שהוא רחוק מאד מלהיות שאיפתך.
ברם, כל זמן שעמוד לצידו של ה-"וועג", אעשה כמיטב יכולתי
כדי לעזור לך. אני מקווה שוכל - הודות לאמונתך החזקה,
אופטימיותך ומרצך - להגשים את שאיפתך וכל אויביך יכושו, כי
למחייה שלחך אלוהים.

אני גם מקווה שכרוך נוכל להתראות.
היה ברוך ודרוש בשלום כל כני ביתך.
כנאמנות, ידיך

נחום שלושץ."

המכתב הזה הוא הבטחה שמעולם לא קויימה. כריינין החבקש
להמתין לעזרתו של נ. שלושץ.

כפי שנהג נ. שלושץ, כך רכיס אחרים. עדות לכך, עשרות מכתבים
המונחים בארכיון כריינין ועוד הבטחות שלא הוצאו אל הפועל.
על סף הופעת הגליון הראשון של "דער וועג", קבל כריינין
הצעה מטעם ד"ר מרי גולדפרכ, החוהם בכינויו ראובן פונ'ס שכימים
הם שמש כתב בוואשינגטון ליומון האידי "טאג" היו-יורקי.
במכתב מתאריך ה-15.10.14 הוא מציע את שירותיו הטובים. בהמשך,
מספר לכריינין שנודע לו מפי ד"ר ישראל שפירא, שעבד בספרייה
הקונברס שה-"וועג" עמד לצאת לאור. מעניין שהוא מסתמך אף על
ידיעה שקבל מנחום שלושץ. ד"ר גולדפרכ היה משתתף קבוע, מלכד
ה"טאג" כ"אמריקאן היכרו", כ-"אידישע פאלק" וכעהון הויניפגי
"אידישער ווארט".

אבל, כבר מלכתחילה היה כריינין מוכרח לעמוד בפני התקפות
קשות ביותר מצד יריביו. כראש מקהלת המקטרגים עמד ה. וואלאפסקי.
הוא המשיך לפרסם כ"קענעדער אדלער" השמצות ודכרי כלע נגד
מתחרו, שאך אחמול היה עורכו של עהונו. ימים אחדים אחרי

הופעה "דער וועג" כרוז המונטריאלי, פרסם ה"קענעדער
אדלער" ידיעה, שככיכול הרב ג'וליוס פרייס מכיה הכנסת
מקאלל סטריט כטורונטו, הכיע כצורה כוטה אח דעתו על
כריינין. ככחה מסופר (1) שכאסיפה פומכיה ציוניה אמר
הרב פרייס מטורונטו שראוכן כריינין מהווה ממש קללה ליהדות
קנדה והוא השטן ככבודו וכעצמו.

כריינין מוסיף שככלל לא החכוון להגיב על גסות רוח מעין
זאת והעדיף לעבור על העניין כשחיקה. אבל משקרא הרב פרייס
"הציטוט" המסולף על דכריו, לא הסס ומליד שגר אגרת לעורך
"דער וועג", כזו הלשון:

" טורונטו, ה-17 כאוקטובר 1915.

ידידי היקר, מר ראוכן כריינין.

העורך של ה"טורונטו זשורנאל", העיר אח השומה ליכי,
שה"קענעדער אדלער" פרסם כשמי שכנאום שנשאחי ככיה הכנסת
כמקאלל סטריט, אמרחי שכריינין מהווה קללה ליהדות קנדה.
זהו כהחלט שקר גס.

זא פשוט, לא ככוון. אני אפילו לא העליחי על כדל שפחי אח
שמך. מייד שלחחי מכהב לעורך של ה"קענעדער אדלער" ודרשחי
ממנו לפרסם ללא דיחוי אח האגרת שגברחי לו, כדי להכיע
כרכים אח הסחייבוחי מהשקר.

אני כאמה מצטער שמערכת ה"קענעדער אדלער" איננה כסוחה

(1) "דער וועג", 19.10.15.

ככל מה שהיא כוחכה.

במקרה שלא יפרסמו כרכים את מכתבי, אנקוט כאמצעים חריפים נבדס. אני לא ארשה להשתמש בשמי כדי לפרסם את הסקרים הגדולים ביותר.

אני אעקוב עד שיפרסמו את מכתבי.

הנני חוזר ומדגיש את ידידותי אליך ומסיים ומאחל לעהונך מיטב איחולי הצלחה.

ככבוד רב,

ג'וליוס פרייס. " (1)

אפשר למצוא קטעים מסוג זה לעין ספור ב"דער וועג". אין עניינינו לעסוק רק בנושאים אלה. אבל הם מאד אופייניים לאווירה ששררה עם הופעה העהון. הם מעידים נכוחה שהיה על כריינין להתאזר בעוז וכח מאין כמוהם, כדי להמשיך במשימה שהטיל על עצמו.

למעשה, היו עמדותיו המוצהרות של העהון הניבוד המוחלט של הגישה הפטריארכאליה-אוליגארכיה של עסקני הקהילה. לשחות נבד הזרם, לא היה מהדכרים הקלים ביותר. "דער וועג" הפך להיות דוכרו של "הפאלקס פערקאנד פון קענעדעד יידן", עניין שנקדיש לו פרק מיוחד. כך יצא, שכלי לרצות ככך, נאלץ כריינין לנקוט בעמדות פוליטיות בישוב הצעיר כמונטריאל, דבר שהעמיד אותו בעמדה של אופוזיציה מתמדת עם המנהיגות המקומית שלא ששה בנקל להחל לבורמים חדשים, כמיוחד אנשי "הדאונטאון" מקום כחיי הקהילה.

---

(1) האגרה נמצאת בארכיון כריינין, מונטריאל.

המשימה העיקרית שבדינין הטיל על עצמו ועל עתונו הייתה להושיט עזרה לפליטים ולנפגעים היהודים בארצות המלחמה. עשרות מאמרים ראשיים הוקדשו לכך. הממסד הפוליטי היהודי לא היה מוכן ללכת אחרי בדינין בנושא הזה וכפי שכבר הארתי בדברי המכוא, נאספו אמנם כספים רבים, אבל ברוכם לא הצליחו להגיע לתעודתם ונשארו כשכיל מוסדות צדקה מקומיים.

"הפאלקס פערבאנד" החל את פועלו כמה חודשים לפני הופעה "דער וועג", כ-23.3.15. היה טבעי שבהיותו בדינין נשיא הועד המארגן יעסוק העתון כמשך כל חודשי הופעתו בנושא הזה. אבל כאמור, נטפל בסוגייה בצורה ממצה יותר, כאשר נספר על החנועה לייסוד ארגון הגג של יהדות קנדה, דבר שללא ספק היה פרי הגותם של בדינין וחברו הקרוב, יהודה קויפמן.

כדאי לעבור על הגליונות של "דער וועג" בעיון רב. כל המאמרים הראשיים היו פרי עטו של בדינין עצמו. מעניין שבשעה עריכת ה"קענעדער אדלער" היה חותם בדינין בשמו המפורש כל מאמר ראשי שהופיע. לעומת זאת, היה ברור לקהל קוראיו שאין ספק מי כותב את המאמרים ב"דער וועג". לכן, אין אנו מוצאים את חתימתו, דבר שאגב, אינו מקובל בעתונות העולמית.

בדינין ניסה לשמור כל העת על יחסים הדוקים עם המוסדות היהודיים בארצות הברית. חזונו היה לראות גורל אחד ביהדות צפון-אמריקה כפרט וככל העולם היהודי, ככלל. ניו-יורק הגדולה הייתה מרכזת של המהגרים היהודים שהגיעו ליבשה החדשה.

בין השנים 1901-1920 הגרו מרוסיה, רומניה ואוסטרו-הונגריה 1,692,000 יהודים. מתוכם הגיעו 1,423,000 לארה"כ ו-138,467 לקנדה (1). אי לכך, עלה מספר היהודים בקנדה במשך 20 שנה מ-16,717 נפש ל-126,201, כלומר פי שמונה. הדבר נהן דחף עצום לחיי היהודים במקום. נושא קבלתם, קליטתם והסתגלותם של המהגרים החדשים היה בין הנושאים המרכזיים שטיפל בהם "דער וועג".

עוד כעש עבודתו כ"קענעדער אדלער", החל כריינין להקדיש תשומה לכי לבעיות ההגירה. במאמר ראשי שפרסם ב-2.2.13 החת הכותרת "הודות לאגודה לעזרה למהגרים היהודים" מביע כריינין הסתייגות ביקורתית מהפעולה שעשו עד כה עסקני הקהילה. כריינין כותב שעד אז היו נתונים כל עסקי ההגירה היהודים בידי אנשים כודדים מטעם היק"א או הכרוך הירש אינסטיטוט. העסקנים הללו חסרו לחלוטין הכוחות הנפשיים הנחוצים ואף הכלים הדרושים כדי לסייע להחבר על הקשיים של העושים בדבר ההגירה היהודית בקנדה. מחבר המאמר אינו מציע לפי שעה הכסיס להקמת ארגון הגירה. הוא מסתפק בהעלת העניין ומבטיח שיחזור ויעסוק בו כעתיד הקרוב.

---

(1) קעידזש, יוסף, צוויי הונדערט יאר פון אידישער אימיגראציע אין קאנאדע, מונטריאל, 1960, עמ' 44. יש לקחת בחשבון שמספר היהודים המצויין לעיל שהגיעו לקנדה אינו מציין את החנוות בין הכניסה והיציאה דרך גבול ארה"כ. רק ב-1926 החלה לרשום הממשלה הקנדית את המוצא האטנית של הכאים כשעריה. כך אפשר להסביר את ההפרש בין ה-138,467 יהודים שהגיעו בין 1900-1920 לבין ה-126,201, על פי הסטאטיסטיקה המוכנית ע"י ד"ר קידוש, המסתמך על נתונים של ל. רוזנברג.

דווקא בעת כוואו של כריינין למונטריאל כין השנים 13-1912 הגיעה ההגירה היהודית לשיאה (ראה ספרו של קידזש, עמ' 45). כשנות מלחמת העולם הראשונה פחתה כמידה ניכרה, אכל עם זאת המשיכו להגיע מהגרים דרך ארה"כ, אשר שעריה נשארו פתוחים, עד לכניסתה למלחמה.

כריינין רצה לשנות את הגישה הפילנתרופיסטים בענייני הגירה. הוא ניסה לראות כפעולה הזאת רישומה של הקהילה כולה ולא של עסקנים מספר. עם זאת, אין לזלזל כלל כפעולתו של הכרוך הירש אינסטיטוט שמיום הווסדו, המשיך כרציפות כטיפול כמהגר. ש. בעלקין מציין (1) שהן עבודה סיוע למהגרים והן הושטת עזרה "לאחים מעבר לים" נחלה מלכתחילה כהתנגדות מופגנת של "האפטאון" וזאת על רקע הסכסוך ב"קענעדער אדלער". עם פרוץ המלחמה, סכרו הרכה יהודים, שהשאירו חלק ניכר ממשפחותיהם מעבר לים, שהקרוח לא ימשכו הרכה זמן. אכל הרגשתם היחה שיש לגשת מייד להושטת עזרה וכריינין נרתם לפעולה הזאת. שלושה שבועות אחרי פרוץ המלחמה, יצא מאמר ראשי ה"קענעדער אדלער" וכו קריאה להקמת ועד-סיוע מקומי, אכל אנשי "האפטאון" דחו את הרעיון.

---

(1) בעלקין, ישעיהו (1889-1969): נולד כאוקראינה. ב-1911 הגיע לקנדה וחתישכ כמונטריאל. היה כין מייסדי הנועת פועלי-ציון. כשנות ה-20 עסק כשאלה המינוך היהודי. כין 1912-1954, משתתף קבוע ב"קענעדער אדלער". פרסם גם כ"דער וועג", "פאלקסצייטונג", "די קעמפער שטימע", "דאס פאלק", "דאס ווארט" ועחונים אחרים. ספרו החשוב "די פועלי ציון כאוועגונג אין קאנאדע 1904-1920", הוא אחד המקורות הראשיים להולדות יהדות קנדה. אף כעבודה הזאת שמש לי רכוח. הציטוט מוכא מחוך הספר, עמ' 130 ואילך. בעלקין כחכ כאנגלית "כשערים צרים" (1969), וכו חאור ההגירה היהודית לקנדה. ב-1954 עקב מחלה קשה עבר לקאליפורניה, שם נפטר.

בהקופה הזאת התחזקה נטייתו של כריינין להתקרב לפועלי-ציון.
זאת בהשפעת ידידו י. קויפמן. פעולה פועלי ציון למען המהגרים
והפליטים עלתה בקנה אחד עם רצונו של כריינין.
ההדורים עם "האפטאון" החלו להתישב שעה שהדור השני של יהודים
יוצאי ליטה וביניהם ליאון כהן, ס. וו. ג'ייקובס ואחרים הגיעו
לפסרה. המטרה הייתה לעבוד כמשהף, הן כשאלות מקומיות והן כנעשה
כאירופה.

אחרי סדרה של מאמרים כ"אדלער" הגיעו כריינין ואנשי "האפטאון"
להסכם. כריינין היה סכור עדיין שהמלחמה מהווה "חורבן הכיח
השלישי". ח. מ. קייזרמן ומ. ל. כראון סכרו שהיא לא תאריך
ימים. כהיותם נציגים של "ההיכרו אימיגראנט סוסייטי", אמרו
שיש להתכונן לגיוס כספים, לקראה כואם הצפוי של אלפי מהגרים
לקנדה, מייד עם שוך הקרבות. הכינוס נערך וכו מונה הרב צבי
כהן כדי לארגן את "הדאונטאון" ולמשוך אחריו את "האפטאון",
הוך שיהוף פעולה למען נפגעי המלחמה.
אחרי כינוס המוני שהתקיים בסוף נובמבר 1914, הוחלט להקים
ארגון משהף למען נפגעי המלחמה כהשתתפות 60 כחי כנסת,
ארגוני צדקה ו"לאנדסמאנשאפטן". לועד המנהל המורכב מ-15
נציגים צורך כחור סגן-יושב ראש ראובן כריינין. ח. מ.
קייזרמן, מ. ל. כראון ול. צוקר ייצגו את הארגונים העממיים.
אכל השליטה נשאה כידו "האפטאון" שהחזיק כחשעה כסאות, מתוך
החמישה העשר. ככר ציינתי לעיל, שפעולה המבכיה הצליחה מעל
למשוער, אכל מאחר שנאספו \$ 24,000, נשלחו אך \$ 6,000 מעבר לים.
הדכר גרם להתמררות עצומה. אנשי "הדאונטאון" ראו את עצמם
מרומים על ידי רב חכרי הועד-המנהל.

הדבר החרף עוד יותר את היחסים בין שני חלקי האוכלוסייה היהודית כמונטריאל. כריינין ואחרים החלו לנקוט כצעדים ארגוניים. כיוזמה אגוד הפועלים הלאומי, נערכה ועידת היסוד של "הפאלקס פערבאנד" ב-21 בפברואר 1915. כריינין נבחר יושב ראש ויהודה קויפמן, למזכירו הכללי. זאת הייתה ראשיתה של תנועה הקונגרס היהודי הקנדי. כריינין הופך להיות הרוח החיה בתנועה הזאת. מטרתה העיקרית הייתה איחודה של כל יהדות קנדה, על בסיס דמוקראטי והוך נסיון לבטל את החלוקה בין "אפטאון" ל"דאונטאון".

מכאן, אנו למדים שלא בכדי, ניסה כריינין להפוך את עהונו "דער וועג" לכמה עממית, כלתי חלוייה בחסדי "הגבירוקראטיה", דבר שעלול היה לו לשמש אבן נגף בפעולתו הציבורית כמונטריאל. לכן, כשלון "דער וועג" גורם גם לעזיבתם של כריינין וקויפמן את העיר.

כאמור, דנו רב המאמרים הראשיים כ"דער וועג" בנושאי כינונה וארגונה של הקהילה היהודית כמונטריאל שהייתה כראשית דרכה. אבל לא רק כה. הדיו של העתון נשמעו אף כערים אחרות בקנדה, כגון ויניפג וטורונטו אשר כהן גדלה האוכלוסייה היהודית באותן הפרופורציות כמו כמונטריאל. עם זאת בשארה העיר הקבוקית מרכז החיים היהודיים והשפעתה הוסיפה להיות ניכרת.

כמאמר שהופיע ב-12.4.16 חתה הכותרת "האוכלוסייה היהודית כפרוכינציה של קנק", מנתח העורך של ה"וועג" את ההתפתחות בשלושת הערים הללו.

כריינין אומר: "כשלושם הערים ניכרים סימנים מוכהקים של חיים יהודיים. ככל אחד מהמקומות מופיע עהון יהודי כבורם תרבותי המדרכן את דעה הקהל ואם החיים היהודיים ככלל.

כשלושם המקומות ישנם כוחות כחוסם התרכות, העבודה הציבורית ועסקנים למיניהם שעושים כמיטב יכולתם. ניהן להשיג ספרים בידיש ואף בעברית. יש מרכזים שבהם נפגשים היהודים להחליף דעותיהם. אף מקומו של התיאטרון היהודי אינו כפקד. לעתים מבקרות להקות מניו-יורק. מלבד אישים מקומיים המרצים בנושאים שונים, מגיעים אורחים מניו-יורק המעשירים את חיי התרכות. לעומת שלושת הערים האלו, החיים היהודיים באזורים אחרים כקנדה לוקים בחסר.

הסופר מציין שכאוטאווה, כירת המדינה ישנן כ-400 משפחות ופעולה לא נעשית כלל. הוא קורא לשינוי המצב ומדבר על האחריות קולקטיבית של כלל היהודים כמשימה חשובה ומיידית. "נושא אחד שמטריד את מנוחתו הוא היחס בין השלטונה לבין האוכלוסייה המקומית. כמאמר מהאריך ה-26.5.16 דן על "הפרלמנט הקבקי והאינטרסים היהודיים".

עניינו של המאמר, כחירתו של פיטר כרקוכיץ, עורך דין יהודי, שלראשונה נכנס כנציג היהודים לכיה הנכחרים כקבק. הוא נבחר באזורו מטעם המפלגה הליברלית, אבל חפקידו מורכב יותר. עליו לייצג לא רק האינטרסים היהודיים, אלא, של כלל ציבור כוחריו. כריינין מציין את העובדה, שזאת הפעם הראשונה שרפתים-קנדים שלחו ציר יהודי, כנציגם הם. זהו השג חשוב, משום, שלפני שנים מועטות עמדה על הפרק שאלה המיעוט הדוכר צרפתיה כאונטריו והר' דוכר אנבלית, לא גילה גמישות מספקת לגבי הייצוג הנאות של דוכרי צרפתיה כמועצה החינוך של הפרובינציה. העובדה, שיהודי נבחר עתה, גם כנציגו של הר'כ, כלומר דוכרי צרפתיה, הוא צעד משמעותי, משום שגם נציג של קבוצה לאומית קטנה יחסית (דוכרי אנבלית), יהיה נציגם של הר'כ והמיעוט כאחד.

המאמר הזה מגלה רבישות מיוחדת מצידו של כריינין כנוגע לנושאים שעד היום עומדים על הפרק כפרוכינציאה קבק. שאלת הנאמנות ללאומיותם הם ולמקומות קליטתם, היתה בעת החדשה אחת הסוגיות העדינות ביותר לגבי שאלת מעמדם החוקי של היהודים. כריינין חש, באמצעות עטו החדה שעל "עניין פעוט" זה עלולים לקום או ליפול החיים היהודיים בארצות פזוריהם. עמדתו זו מוכיחה שכריינין לא ראה כישיבתו כמונסריאל עניין ארעי, ותו לא. אלא, היתה לו תפיסה רחכה יותר לגבי כעיות פנים-קהילתיות.

מעמדו של העתון לא היה מעולם איתן. כריינין משחל כל העת לשים את הדגש על אופיו הכלתי הלוי של "דער וועג". כמאמר שהתפרסם ב-31.3.16 בשם "עמדתנו הכלתי-מפלגתית" חוזר ומדגיש את הנקודות הללו.

הוא פותח במילים הבאות: "דער וועג" הוא עתון עממי ונוסד כדי לחמוך באינטרסים של העם היהודי בקנדה, הן מבחינה מוסרית והן ברוחו. מטרתו לחזק את ההכרה הלאומית והאוניברסאלית של המוני היהודים כרחכי קנדה. הוא מוסיף שבשם הדברים הללו, נאלץ העתון לנהל מאבק כלתי פוסק לאורך הקו, מימין ועד שמאל. לרכות, כהנאים המיוחדים שטררו בעת מלחמת העולם הראשונה: מצוקה כלכלית ורוחנית בקרב המוני היהודים.

מאבקו הכלתי בלאה של העתון העמיד אותו בפני הסחת אשמות פליליות שאין להן אח ודוגמה מצד יהודים נגד שום עתון יהודי בעולם. ההתקפות הללו, כביטויים הגסים והנמוכים ביותר לא יפחידו אותנו עד כוא יום הדין וטיולם. "דער וועג" הוא עתון כלתי מפלגתי. מהיום הראשון הכרזנו, שכאשר האינטרסים העממיים ידרשו זאת, נכיע המיד את דעתנו

כגלוי, הן בנוגע אלה הנמצאים "למעלה" והן הנמצאים "למטה".
אוהו דין לגבי ימין או שמאל.

אנו לא נהיפך לסתם אומרי הן, לא חשוב לגבי מי והיכן.
אנו רק נמלא את שליחותנו: לחזק את כוחה הפוליטי של הקהילה
היהודית בקנדה. כמו כן, להעלות ולהרחיב את היוזמה העממית ואת
ההכרה היהודית וכלל אנושית. כל אכן שחזק על ראשנו בעד
העבודה הזאת, התקבל כאהבה ולא חשוב מנין היא תגיע.

אנחנו נתמוך כמועמד היהודי כאזור כחירה סט. לואיס ווארד
שייצג אותנו בסיטי הול (מועצת העירייה). זה יהיה מעשה טפשי
שכגלל חילוקי דעות כחוך הקהילה היהודית יפקד מקומו של נציג
יהודי כמועצת העירייה. זה יהיה משגה חמור שאף יורגש כאשר
כנראה העת יצטרכו יהודי מונטריאל לשלוח שליח לפרלמנט הפדרלי
או לכיתה הבכורים בקנדה." (עד כאן לשון המאמר).

שוב אפשר להבחין מהוכחו, שהקו של כריינין מנסה כל הזמן
לפרוץ את התחום הצר של מרחב השפעתם של מספר עסקנים מצומצם,
כדי להקיף ראייה כוללת יותר של הקהילה היהודית, כשלמה אחת.
קשה לשפוט אם אמנם לא דאו נכוחה, יריכיו של כריינין שגישתם
"הגבאית" היחה עלולה לסכן את המונוליטיות של המיעוט היהודי,
כלפי הסביבה הקרובה.

גישתו של כריינין היא ללא ספק "אנטי-שמדלנית". אבל נדמה לי
שהקדים את זמנו, כאשר נלחם נגד המסגרות הקפואות של "הגבירוקראטיה"
המסורתית היהודית. קריאתו המהמדת לאיחוד הכוחות שחוזרת ובשנית
כמאמריו לא יכלה למצוא אוזן קשבה אצל אלה, שהפכו את העסקנות
כחלכת קרדום לחפור כה. וזאת, משום האי-הודאות של החיים
היהודיים בגולה.

אין ספק, שכריינין כציוננותו, ראה כפרספקטיבה של זמן כנייה
מסגרות כריאות יוהר.

האגרה שהפיק קלרנס דה טולה כהאריך ה-5.10.17, בשם הפדרציה הציונית בקנדה וכה ההדגשה ששאלה ההשתתפות בקונגרס יהודי כלל קנדי, הוא עניינה הכלעדי של מועצה הפדרציה, מאשר כדיעכד שהדמוקראטיזציה כחיים היהודיים בארץ זאת, היה מערעה את החזקה הכלעדית של קבוצה אוליגארכית ככל הנעטה במונטריאל.

לכן, לא יהיה לבמרי נכון לומר שהתקפותו על כריינין היו אך ורק פועל יוצא של סכסוכו עכ ה. וואלאפסקי, כעל ה"קענעדער אדלער", אלא היתה להן נגיעה עמוקה ומהותית יותר. ההגנה על האינטרסים היהודים בפני התקפות בעלות אופי אנטישמי, היה אחד מהצירים במאבקו של "דער וועג". קנדה נחשבה וכצדק, ארץ הגירה סוכלנית שמשכה מהגרים מכל העולם. אבל גם בה לא היו חסרות הופעות, כגון זו של חכר הפרלמנט מרימוסקי, מר כולאי, שכשישכה הכיתה יצא בהתקפה חריפה נבד המהגרים היהודים כקב. הדכר היה כחודש פברואר 1916. מהדך המכתבים שהגיעו בעניין זה אל שולחן המערכת של "דער וועג", כדאי לציין שניים, המביעים את עמדה הרשמית של הקמטלה הפדרלית באוטאווא (1).

הראשון מהאריך ה-28.2.16 חתום על ידי טיטשיס קוסגריין, שר הדואר והשני נשלח על ידי פ. ע. בלאנדין, מזכיר המדינה, אשר נושא את התאריך ה-29.2.16. יש עניין רב במכתבים הללו משום שהם שופכים אור על גישתה של אוטאווא לגבי התעוררות אנטישמית וחוסר סוכלנות על רקע דחי או אהני ככלל.

כעת היא, פברואר 1916, היתה קנדה במצב מלחמה, לפחות כמה

---

(1) ארכיון כריינין במונטריאל.

שנוגע להשתייכותה לארצות הכתר הכריטי. התחייבויותיה היו למנוע בכל מחיר סכל מהיהודים, שמקורם כמקום כלשהו. כריינין רואה חובתו, להגן על האינטרסים היהודים באמצעות עתונו "דער וועג". אין בזה נקיטת עמדה אידיאולוגית אלא עמידה על המשמר וחגובה על כל חופעה יוצאת דופן. כאמור הבעיות הפיננסיות וההתקפות הכלת פוסקות מצד וואל אפסקי ועסקני הקהילה על מוסדותיה השונים, עשו את חיי "דער וועג" ללא נשוא. פעילותם של כריינין וקופמן כ"פאלקס פערבאנד פון קענעווער אידן" החריפה את המצב. צירוף כל הגורמים האלה הטישו את כוחותיו. לא נותרה אפשרות להוסיף להוציא את העתון. חופעה "דער וועג" הפכה לאפיזודה בפעולתו הציבורית של ראוכן כריינין כמונטריאל. משקלו הסבולי של כסיון זה, מסתכם כחופעה של 211 גליונות רצופים. הספרייה היהודית כמונטריאל שומרה על כל האוסף בצורה מיקרו-פילמים. לפי המצוי, הודפס הגליון האחרון כ-21.6.16.

הספרייה היהודית והאוניברסיטה העממית במונטריאל

פועלו של ראובן כרייניץ במונטריאל, ראינו לעיל, לא רק הצטיין במסגרת עבודתו כעורך ה"קעבעדער אדלער" או אחריו "דער וועג".

אחת משאיפותיו הייתה לפתח את החיים היהודיים בחורמי התרכזה השונים במקום.

עוד בהיותו בלאדי, עיר הולדתו, פתח ספרייה שם. (1) וכך הוא מחאר את המעשה: "לפני שעזבתי את עיר מולדתי לאדי, ייסדתי בה ספרייה. הדבר הזה לא היה מן הדברים הקלים, כלל וכלל.

כאשר ספרתי לחברי שאני עומד לייסד את הספרייה כדבר הכרחי, ואף לחתום על כספי-עת כשפה הרוסית, התפעלו ידידי מעצם הרעיון.

כאמח, איזה דבר פעום, לייסד ספרייה בלאדי, ליכה של החסידות!

המילה "כיכליוסקה" הייתה לה משמעות מיוחדת במינה. איש מכין החסידים, או מ"כעלי-הנחים" לא היה אפילו מסוגל לכטא את המילה "כיכליוסקה". כל אחד היה שוגח, מקלקל, משבש את המילה. לא היה להם כל מושג, מה כורך בחוכו המושג "כיכליוסקה". הם רק חשו כדבר מסויים, משהו נוראי המעורר חרדה, סכנה ליהדותם ("יידזשקייס"), איזה

---

(1) כרייניץ ראובן, פון מיין לעבנס-בוך, ניו-יורק, 1946, עמ' 67.

שהוא זכר שיש בו מן הטומאה ולכן, יש להלחם בו עד חרמה, כדי לעקרו מן השורש."

אז היה מדובר על שנת 1878, כלומר, כריינין היה בסך הכל כן 116 ומזה לא הייתה רחוקה הדרך למעשהו כמונטריאל.

בנאום שנשא שעה שחגגו את היובל ה-25 לייסוד הספרייה, הוזה אומר חודשים ספורים לפני מותו מספר כריינין שאדם יכול להורוד או למוח בכל עיר או כפר בעולם. אבל איננו מסוגל לחינת את חייו במקום כלשהו ללא ספרים או כתי ספר. החלמוד אוסר על כך במפורש.

שמעון כעלקין מתאר (1) את פני הדברים כמונטריאל קצת לפני כואו של כריינין.

ב-1887 נעשו נסיונות להקים אולמות קריאה בעיר עלידי "הוככי ציון". עוד מספר נסיונות נערכו ב-1900 על ידי "אגודת ציון". בשנים

1905-1906 היה למעשה אולם הקריאה של האגודה, מקום לעיון בעיונים ואי היו מצויים בו ספרים. המפגש היה כרח' מיין 68. החוגים הלא-

ציונים החלו להכית בעיניים לא יפוח על "הציונים הכורגנים" והקימו בשנים 1903-1904 כרח' מיין 36, ספרייה משלהם.

כביכליזטק בוך שהופיע ב-1934, מזכר עניין חלקם של "דורשי ציון" בייסוד הספרייה. משום מה הופחתה פעולתם של פועלי ציון.

מכל מקום, לצרכי העבודה הזאת מעניין אותנו חלקם של ראובן כריינין ויהודה קויפמן כמייסדים של הספרייה העממית היהודית הקיימת עד היום.

אנשי פועלי ציון העבירו את פעולתם לאולם שכרחוב מיין 539 ולקחו עמם את ספרייתם. כגלל סכסוך שפרץ בין אנשי "אגודת ציון"

---

(1) כעלקין, שמעון, "דיסטולי ציון כאוועבונג...". עמ' 20.

ופועלי ציון, עכרו ספרי האחרונים לכיתו הפרטי של מ. ז. זאק.
בשנים 1907-1908 עסקו י. פראשאנסקי ואברהם וואלדנשטיין
בענייני ספרייה פועלי ציון ומלאי החומר החל לעלות. בשנים
הללו התקברו אנשי פועלי ציון ל"אגודת ציון" והעבירו מחדש
את הספרייה לאולם אחר, כרחוב מייזן 847. (1)
ב-1909 החלה לפעול ספרייה פועלי ציון במשכבו של הכרון
הירש אינסטיטוט, כתנאי שהספרנית של המכון תספיל גם בהשאלת
ספרים שבבעלות פועלי ציון. כד בכד החל רעיון הקמת הספרייה
בכית הכראה לחולי שחפה כסט. אגאט דה מון.
הואיל והיחסים בין הכרון הירש אינסטיטוט לבין פועלי ציון
לא היו מעולם תקינים, הוחלט להקים "ספרייה עממית". כ"קענעדער
אדלער" של יום א' ה-3.3.12 יש קריאה לכל הארגונים להענות
לייסוד הספרייה. בין השאר נטלו חלק: הארגון הלאומי של הפועלים,
שני הענפים של הארכעטער רינג מייסודם של הכונד, הארגון
הסוציאליסטי היהודי, אגוד החייטים, אגוד האופים ואגוד
הנגרים. האחרונים הסמיכו לפועלי ציון.
הספרייה נפתחה כרחוב מייזן 404 באולם מרווח. בין הפעילים
החשובים ביותר נציין את ה. נאוואק (2) ושלמה כרקוביץ (3).
מאוחר יותר מלא את מקומו של כרקוביץ מרדכי עפשטיין (4).
הספרייה הרחיבה את פעולותיה. מלכד השאלת ספרים אורגנו
קונצרטים, הופעות וערכים ספרותיים. המטלה המיידית הייתה
גיוס כספים.

-
- (1) הערשמאן, ה., ביבליוסק בוך, מונטריאל, 1934, עמ' 71-70.
(2) נאוואק ה. חבר פועלי ציון. בין המורים העבריים הראשונים
כפאלקס שולע.
(3) כרקוביץ שלמה. פעיל כפועלי ציון.
(4) אפשטיין מרדכי. חבר הונד המנהל של הספרייה.

ב-12.5.12 הופיעו כערכ אחד ראובן כרייגין, ל. חזנוביץ (1)
ש. שמואלזון.

כרייגין נטל על עצמו, לנצל את כימתו של ה"קענעדער אדלער"
כדי לעשות למען הספרייה. כמאמר ראשי שפרסם ב- 19 במאי 1912
כתב: "הספרייה היהודית הקטנה היחידה בסוגה כמונטריאל פונה
לקהל הרחב כבקשה לתמוך בהמשך קיומה. אם לא יעשה כן, צפויה
לה סכנת סגירה."

כזמן שכיחה החייטים כיוני 1912, היחה הספרייה פתוחה לרווחה
כפני הפועלים, כדי שלפחות יוכלו לנצל את זמנם "הפנוי"
לפיתוח עצמי.

כינתיים היה צורך דחוף בגיוס כספים. התארגן ועד כהשתתפות
ש. שניאור (2), א. קומרוב (3) ול. מלצר (4).

על פי בעלקין, החלה מגביה, הראשונה בסוגה בקנדה.

---

(1) חזנוביץ, ליאון (1880-1925): כינויו של כחריאל שוכ.
נולד בליטה. החל מ-1904 חקר פעיל כחנועה פועלי ציון ואיש
הלשכה העולמית. היה עורכו של העתון "דער יודישער ארכייטער"
בקראקוב-למבריק ב-1908. אותה שנה השתתף בוועידה העולמית
ליידיש בעיר צ'רנוביץ, בה הוכרזה היידיש "כשפה הלאומית"
של העם היהודי. חזנוביץ נחמנה מזכיר הלשכה ליידיש. בין
השנים 1911-1912 חי כמונטריאל וערך את העתון היומי האידי
"די פאלקסצייטונג" מ-19.4.12 עד ה-22.10.12. העתון היה נסיון
לקכץ חתם בג אחד את כל החוגים החילוניים שהיו קיימים בעיר.
חזנוביץ היה ידוע עוד לפני בואו למונטריאל בזכות "מכתביו
מבאליציה" שהיה שולח ל"קענעדער אדלער". ב-1920 הופיע ספרו
"דער יידישער חורבן אין אוקראינע". כשנחתו האחרונות כילה
בין עובדי האדמה ברוסיה-הקרפאטיה, שם נפטר.
(2) שניאור ש. חקר פועלי ציון. עורך העתון "מאקאביער".
(3) קומרוב א. חקר פועלי ציון.
(4) מלצר ל. מחברי פועלי ציון. החליף את ל. חזנוביץ כעורך
"די פאלקסצייטונג".

אכל המגביה נכשלה, עקב התדלדלות כספים בציכור, כחוצאה משביחה עובדי המחט.

ב- 28 בינואר 1913 קורא בריינין מעל דפי ה"אדלער" לכינוס שני למען הספרייה. ואלו דבריו: "הספרייה קיימת מזה שנה הודות למאמצים ולטרחה של כמה פעילים כלכוד. חסרים האמצעים הנחוצים להחזקה. יש מחסור בספרים, כחורי קריאה קטנים כדי להכיל את צורכי הציכור, אין מנהל ראוי לשמו ועוד. אין הספרייה עניינה של מפלגה כלשהי, אלא, היא שייכה לכל הזרמים המפלגתיים".

מכל מקום, נמשכת הפעולה. מ. אפשטיין מפרסם ב-12 בפברואר ב"קענעדער אדלער" כחב גלוי וכו קריאה לכל הארגונים היהודיים שיגלו יותר השומה לב כלפי הספרייה. כמו כן, האנשים נקראים לבוא לאסיפה שנייה שתערך ב-21 בפברואר. נוכח הקשיים הכספיים, התהדקו היחסים בין בריינין לי. קויפמן. דבר זה עשוי להיות לכרחה למוסדות היהודיים השונים. קויפמן החל לעבוד כחב קבוע ב"קענעדער אדלער". למרות הכדלי הגילים בין שניהם, נוצרה חמימות דעים כהרכה נושאים. יהודה קויפמן היה מלא מרץ ורצון לפעול. במקיל להעניינותו בספרייה, היה פעיל מאד בענייני חינוך. ישנה נקודה מעניינת, מי השפיע על מי? בריינין על קויפמן או להפך. מכל מקום, מעשיו של קויפמן בקשר להנועה להקמה כיה ספר יהודי שכו משקל השפה העברית יהיה שווה ליידיש, בניגוד לעמדתו המסורתית של "הראדיקאלע שולע", הביא את קויפמן לראש נסיון להקמה "הפאלקד שולע". שלמה ווייסמן מעיד על כך בזכרונותיו. (1)

(1) ווייסמן, שלמה, שלמה ווייסמן כוך, מונטריאל, חשב"א, עמ' 148.

"כראש העניין עמד יהודה קויפמן, שזה עתה הביע למונטריאל. צעיר, משכיל מאד ומנהיג של החוגים הסוציאליסטים הלאומיים. האיש שבמשך שנים כה רבות השפיע כידע, באישיותו החזקה וכנכונותו לשרת את צרכיו התרבותיים של המוני היהודים כאמריקה." על כן, ייסוד הספרייה היהודית איננו רק מעשה שנבע מאישיותו המקרינה של בריינין כלכד, אלא הוא פרי של שיחוף פעולה פורה בין שני אישים. מ. צ. פרנק, כחכ כמה רשימות כ"הדואר" (1) על נושא אישיותם של בריינין וקויפמן. זוהי עובדה, מציין פרנק, שקויפמן ייסד את "הפאלקס שולע" בלעדי בריינין, בו בזמן שבעניין הספרייה והאוניברסיטה העממית הם עבדו ביחד. אכל ללא ספק, היצירה הגדולה ביותר המשותפת של בריינין וקויפמן הייתה הקמת "הפאלקד פערבאנד פון קענעדער יידן", חנועה שסללה את הדרך לקונגרס היהודי הקנדי, שנוסד ב-1919. הרעיון של קויפמן היה להקים את הספרייה יחד עם האוניברסיטה העממית. קויפמן שהחל להכיר את בריינין כמערכת ה"אדלער", חש שיש למנות את בריינין כראש שני המוסדות הללו. יוקרתו שלו בקרב יהודי מונטריאל הייתה אמורה להיות מאד חשובה. בעלמין מציין (2) שהכחירה הייתה מבטיחה את הצלחת העניין, משום שכבר בריינין החעניין כספרייה. בריינין רק דרש כחמורה שקויפמן וחבריו כפועלי ציון יהיו שוחפים מלאים כפעולה.

בריינין היה מאד רגיש בענייני חרבות. באותו נאום שהזכרנו כעמ' 50 מביא כמה דוגמאות על הנאיביות של האנשים שכאו כמגע עמו ואשר טאפו להעלות את קרנם של חיי התרבות כמונטריאל.

---

(1) פרנק, מ. צ. "פרקי מונטריאל", "הדואר", כסאון ההסתדרות העברית כאמריקה, ל"ג, חמוז השכ"ב.
(2) בעלמין, ש. די פועלי ציון באוועגונג. ... עמ' 125.

אם כן, רעיונו של כריינין היה לגשת מייד להקמת הספרייה. כנאמו הנ"ל מספר כריינין: "ואני החלטתי לייסד ספרייה עממית. בעמל רב הצלחתי לאסוף \$ 1,000. וכעזרתם של ידידי יהודה קויפמן, ל. צוקר(1) וצ. רייזלער (2) פתחנו, אמנם את הספרייה. המחשבה הנסיסית נסכה על פתיחת מוסד להמונים, נהמך על ידי העם ובעל יכולת לקיים את עצמו."

כדין וחשבון הראשון על פעולתה של הספרייה, חתום בידי י. קויפמן ישנם פרטים מאלפים על הצעדים הראשונים. החומר מהייחס להקופה שבין מרץ 1914 לבין ה-15 ביולי 1915. כדברי המבוא מהאר י. קויפמן את קורות הספרייה העממית. הוא מביא בפנינו את סיפורה של ספרייה פועלי ציון, שהיתה מוכרחה להסגר, עקב מחסור בכספים וספרים כאחד. לכן, הורגש הצורך להמשיך ולהקים ספרייה שחכנה וטהיה מוחזקה על ידי כל שכוח העם.

ככינוס שנערך כהשתתפות ארגונים שונים הוקם ועד שנשא את השם: "הועד המונטריאלי למען הספרייה היהודית והאוניברסיטה העממית".

הועד נטל על עצמו כמשימה ראשונה לאסוף \$ 1,000, כמו כן להפיץ כרבים את רעיון הספרייה. החלה פעולה לאיסוף ספרים ופנייה למוסדות יהודיים אחרים שלא חמיד נענתה כעין יפה. קבוצה אנשים, כיניהם ראוכן כריינין, יהודה קויפמן,

---

(1) צוקר, ליזר (1886-1965). נמנה בין מייסדי תנועת פועלי ציון בקנדה. פעיל בין ארגונים פועלים יהודיים. מראשוני וכוני ה-"פרץ שולן" כמונטריאל. התמסר לפעולה בספרייה היהודית, הקונגרס יהודי הקנדי, יזידי הסתדרות העובדים (ישראל) ומוסדות יהודיים אחרים.

(2) רייזלר, צבי: גזכר של מפלגת פועלי ציון במשך שנים מספר.

י. ימפולסקי (1) ונ. קויפמן (2) החלו פעולות הסברה ככתב ובעל פה. בריינין פעל במיוחד מעל דפי ה"קענעדער אדלער".
ל. צוקר, ז. סירוטה (3), י. חפץ (4) ואחרים הפיצו את הרעיון ברכים. הועד קרא לאסיפה כאולם "פרינץ אדטור". בעצרה נאמו ראובן בריינין ויהודה קויפמן בפני קהל שבאמו בכ-300 איש. אחרי הכינוס הוחל בגידום ה-1,000 \$ ובמפעל חכרות. מייד הושכר אולם מחאים כרחוב סט. אורכייין 669. המקום הזה היה בשעתו כליבו של היטוב היהודי כמונטריאל. הכיתה היה מורכב משני חדרי קריאה ומשרד. משפחה בריינין ציידה אותו ברהוט מחאים. מנהל הכיתה נתמנה מרכזי אפשטיין.

400 ספרים מהספרייה הישנה הועברו לחדשה. יהודה קויפמן קטלג אותם ובנוסף לכך נאספו ככתבים פרטיים עוד 100 ספרים. למרות שהספרייה לא הייתה עדיין מאורגנת כראוי זכתה מייד להעניינותם ולכיקורם של עשרות קוראים, שהיו ממש חוטפים הספרים והעחונים שעמדו לרשותם. המועד לפתיחה הספרייה נקבע ל-1 במאי 1914.

חנוכה הכיתה נחוגה בערב חרבותי כהשתחפות 200 איש. ראובן בריינין דבר על המטמעה של הספרייה והאוניברסיטה העממית. יהודה קויפמן הרצה על "ההשכלה כמקור לייסורים ושמחה".

לאחר מכן, נערכה ערכית מוסיקאלית.

- (1) ימפולסקי, יצחק. נולד בכרדיצ'ב, אוקראינה כ-1874. חבר בהנועה הס.ס. (ציוניסטים-סוציאליסטים). כרח מרוסיה לגאליציה. חי בקראקוב ובלמברג. הגיע לקנדה כ-1904. שמש כהוראה כמושכנה של הכרון הירש במערב. עד 1908 ישב בוויניפג ואחר כך, עבר למונטריאל. א. ווהלינר, עורכו של ה"קענעדער אדלער" כ-1908, רצה להפוך את העתון לבטאון פרוכניציאה קבוק ולתת לו אופי אירופאי. לכן, צרף אל המערכת את שלמה זלמן שניאר ואת יצחק ימפולסקי. ימפולסקי היה בין המקורכים ביותר של בריינין כאמר ערך את ה"קענעדער אדלער".
- (2) קויפמן נ.: סוציאליסט-טריטוריאליסט שהצטרף לפועלי ציון.
- (3) סירוטה זאב (וועלוול) פעיל בפועלי ציון.
- (4) חפץ, ישראל : פעיל בארגון עובדי ההלכשה.

ספרניה ראשית מונה הגברת ז. זלינגר.

עד ל-15 ביוני 1915 היו כל הספרים מקוטלגים והחלה השאלת הספרים מחוץ לכוחלי הספרייה, דבר שלא היה כל כך מקובל עד אז. בין הפעולות החשובות ביותר, נציין את הזמנתו של ההומוריסטן היהודי המפורסם שלום עליכם. הארוח נערך כראשית חודש יולי 1915. ההצלחה הכספית של הביקור לא היתה כל כך חשובה, כמו העניין העצום שעורר המפגש הישיר בין הסופר הגדול לבין הציבור. נכרה ידו של בריינין כהזמנה. אולם ה"נייטרל טיאטר" היה מלא מפה לפה. ראובן בריינין הציג בהרצאה מאלפת את הארוח ולאחר מכן קראו שלום עליכם וחתנו י. ד. כרקוביץ מיצירותיו של האמן. למרות שההכנסות היו מעטות, השאיר הביקור התרוממות נפש ממדרגה ראשונה.

כד נכד עם הקמת הספרייה פעלו בריינין וקויפמן בארגון האוניברסיטה העממית. מפעל מעין זה היה כרוך בקשיים עור יותר גדולים מאשר הספרייה עצמה. היה צורך לא רק בגיוס ספרים, אלא, מרצים וחכמיה לימודים שיחאימו לצרכים של הציבור. בריינין וקויפמן הושפעו ממוסדות דומים באירופה, לרבות האוניברסיטאות העממיות של ג'אן ג'ורס (1) בצרפת. ציבור המאזינים הפוטנציאליים היה מורכב כרוכו ממהגרים, זה עתה הגיעו לקנדה. בכיתם הישן "די אלטע היים", לא

---

(1) ג'ורס, ג'אן (1859-1914): ממנהיגי המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית; סופר, עיתונאי וחוקר תולדות צרפת. בעל החיבור המונומנטלי "ההיסטוריה הסוציאליסטית של המהפכה הצרפתית". מייסדו ועורכו הראשון של העהון "ל'הומאניטה" (היום בטאון רשמי של המפלגה הקומוניסטית הצרפתית). ג'ורס דגל בסוציאליזם הומאני. היה פאציפיסט מושבע. נרצח על דעותיו, ערב פרוץ מלחמת העולם הראשונה (31.7.14).

היתה להם כל אפשרות לנהל לימודים סדירים. עם כואם לארץ חדשה, ההעורר רצונם להתדקם. הם הכינו, שצעד כזה יוכל לעזור להם בקליטתם. (1)

כריינין וקריפמן עשו את הצעדים הראשונים כארגון האוניברסיטה העממית, אבל זאת פתחה את שעריה, אחרי עזיבתם את מונטריאל ב-4 בדצמבר 1916 בבניין הסטראטהרן סקול. (2)

שן בעלקין מביא פרטים על היעדים שהציבה לעצמה האוניברסיטה. מתוך הוכרת הסכרה שהוצאה לקראת פתיחתה, אנו מביעים שלוש המטרות שהיה ככוונתה להשיג:

- (1) האוניברסיטה העממית נפתחה בפני כל מי שכרצונו לרווחת אור ודעה. לכל אלה המאחלים לעצמם ללמוד ולכל מי ששואף התפתחה רוחניה והשכלה חופשית כמלוא מוכן המילה.
  - (2) האוניברסיטה העממית היהודית שואפת לפתח את הכשרונות ונטיותיהם של מאות חלמידיה לעתיד לבוא.
  - (3) האוניברסיטה העממית היהודית שואפת להיות דוגמה ומופת ללימודים גבוהים להמוני האנשים אשר המילה האחרונה של המדע המצא תהודה וכה המילה הכתובה של הוגי דעות בני זמננו חשמע כעת וכעונה אחת.
- המטרות הללו נראות מאד אופייניות לחקופה ההיא, מכיוון שהיה פולמוס די רציני בין הדוגלים בחינוך יהודי מסורתי לבין החינוך המודרני הכללי.
- החטום שנקבע היה בסך הכל דולאר לחודש וכל נרשם היה רשאי

לשמוע שמונה הרצאות בשבוע.

-
- (1) ביבליוטק בוך 1914-1957, עמ' 27.
  - (2) בעלקין כמעון, פראוון פאר א פאלקס אוניברסיטעט, ביבליוטק בוך 1914-1957, עמ' 30.

כין הקורסים שתוכננו נציין מחלקה לספרות יידיש ועברית, היסטוריה יהודית בעת החדשה. מחלקה ללשונות מודרניות: אנגלית, צרפתית וגרמנית. כמו כן, פילוסופיה, פסיכולוגיה, סוציולוגיה, כלכלה מדינית, היסטוריה כללית, פיסיולוגיה, אנאטומיה והיגיינה, פיסיקה, כוטיקה ומדעי הטבע.

מספר הנרשמים היה קטן מן המצופה. למעשה התקיימו הלימודים בסך הכל 15 שבועות עד ל- 22 במרץ 1917. בתקיימו 253 הרצאות בפני קהל שנע בין 4,000 ל-5,000 תלמידים. ככל קודם היה ממוצע של 20 איש.

אחת הסיבות להפסקת הלימודים הייתה חוסר התאמה בין חומר הלימודים לבין רמת הלומדים. סיבה אחרת, בעוצה כבעיות הקציב חמורה. האוניברסיטה הביאה כמרצה אורח את אלכסנדר חאשין(1).

כואו היה כרוך בהוצאות רבות ולמרות ההתעניינות שעוררו

הרצאותיו, לא נמצאה הצדקה לסכומים שהוצאו.

הועד המנהל החת הבהילו של ד"ר שמואל אורטנברג (2) כנשיא,

ש. כעלקין כמזכיר והחברים ל. צוקר, מיס כירנכויס,

ת. מ. קייזרמן (3), מ. גרבר (4) וה. נארוואק לא היה יכול

לעמוד בהוצאות ההולכות וגדלות.

- (1) חאשין, אלכסנדר (1888-1939). שמו המקורי היה צבי אברוכ. נולד כאזור מינסק. בין המייסדים והתיאורטיקנים של חנועה פועלי ציון. התפרסם כמבקר ספרות יידיש ועברית. חי כמונטריאל בין 1915 ל-1917. השתתף ב"דער וועג" תחת הכינוי הספרותי "אלכסנדרוני". אחרי המהפיכה הכולשניקיה חזר לכה"מ, שם ערך בין 1921-24 את הוצאת "העמעס". הוצא להורג עם מקס עריך ומשה קולכאק כגלל "ססיות לאומניות יהודיות".
- (2) אורטנברג, שמואל: נולד ב-1887 באוסטריה. נשא לאישה את מרים בתו של כריינין. אחרי מותה ב-1918 חזר והתחתן עם הכת השנייה, ליזה. רופא למחלות פנים במקצועו. התגייס לגדודים העבריים במלחמת העולם הראשונה. שמש כיושב ראש ה"פאלקס שולעס" כמונטריאל, מראשיהם. מזכיר ל"שפה האנגלית" בועד המארגן של הקונגרס היהודי הקנדי. בהנהלת הספרייה היהודית מ-1914 עד 1953.
- (3) קייזרמן, חבניה, מאיר, (1884-1950). נולד כרומניה. בין השנים 1910-1907 בפאריז. מזכיר כללי של הקונגרס היהודי הקנדי בין 1919-1950. עסק בשאלה החינוך היהודי ב-1920. פעיל באגודים המקצועיים היהודים ומועמד פועלי ציון למועצה העיר כוונטריאל. עפונאי, פרסם ב"אונדזער ווארט", "די פאלקסצייטונג", "דאס ווארט", "דער וועג". פרסם גם בעהונות האנגלית. מקובל על הציבור, שמש פעמים רבות בורר כמסוכי עבודה (כגון ב"קענעדער אולער") ב-1915.
- (4) גרבר ככאל (1892-1977) נשיא הפדרציה הציונית (58-1956) והקונגרס היהודי הקנדי (68-1962).

על כל הקשלים האלה, יש להוסיף המצב הקשה ששרר בקרב
ציבור עובדי המחט, אחרי השכיחה הממושכת ושירות החובה כצבא
קנדה בשנים 1917-1918 בחזית מלחמת העולם הראשונה.
שנים אחרי הפסקה האוניברסיטה העממית, נטל על עצמו הסופר
האידי היזוע מלך ראוויטש שהגיע מפולין את הפקיד מרצה קבוע
נקורסים בערבים, בנושאי ספרות יידיש. מפכונת זאת, לא היתה
במקורו אצל כרייבין וקויפמן, שדגלו בלימוד שיטה וממושך.
כפרק הזמן הקצר שפעלה, נחנה למונטריאל האוניברסיטה העממית
דחף רציני כחילי התרבות של העיר.
הספרייה, המחזיקה כיום כ-100,000 ספרים, אשר רובם ככולם
ניודאיקה, יידיש, עברית, אנגלית, צרפתית ואף שפות אחרות,
מחורה עד לכתיבת השורות הללו, אולי המוקד החשוב ביותר של
מונטריאל היהודית.
עזכורו של כרייבין, נמסר לשמירה מהמדה לספרייה והוא שמש
אכן שואכת למחקר המובא בדפים אלה.

הכרית העממית של יהודי קנדה

"פאלקס פערבאנד נון קענעדער אידען"

פעילותו של כרייניץ - כאמור - לא הצטמצמה כעריכת
ה"קענעדער אדלער" ולאחר מכן "דער וועג".
כרייניץ ניסה גם לארגן את החיים היהודיים במקום על
יסודות דמוקראטיים. כפרקים הקודמים עסקנו לא פעם
ב-"מיליטנטיות" שלו שהעמידה אותו בפני חיציהם של
מנהיגי המוסדות המקומיים: הברון הירש אינסטיטוט,
הפורציה הציונית ועוד שהיו כידי "האפטאון".
בכל מרצו נלחם כל העת כדי לנטל את ההכדלים בין
"האפטאון" לכין "הדאונטאון".
אף הסכסוך עם הירש וואלאפסקי לא נסב אך ורק על
חיכוחים המתעוררים בין עובד למעבידו. חילוקי הדעות
היו על נושאים שכמהות. כרייניץ לא היה מוכן ללכת כחלם
סלול לפניו. כרצונו היה לפתוח בחיים חדשים בחיי
הקהילה היהודית כמונטריאל.
במאמר ראשי שפרסם ב"קענעדער אדלער" כ-26.11.14 תחת
הכותרת "ארגון" מעלה על סדר היום השאלה של ארגון החיים
היהודיים על בסיס שונה. "כחיי הכלל - כותב כרייניץ -
וכחיי המוסדות, ב"קונגרסישנס", כפעולות צדקה ואף
בענייני חיבוכו של הדור הצעיר בקרב האוכלוסייה היהודית
בקנדה, אין סימן לארגון כלשהו, נפקד כל זכר לסדר,
אין שום ההחלוח למסגרת או משמעה.
כשחיים אלה שולט בכל, המקרה העוור רחוסר המטרה המוצהרת.
למצוא אדם נכון כמקום הנכון, היא בחינה תופעה יוצאת
דופן בקנדה.
לא כל אחד מסוגל וצריך להיות עסקן ציבור, מנהיב ארגון

כלשהו, מייסד מוסדות, מליץ יושר ליהודים או סתם מצליח
בענייני הכלל."

לא מן הנמנע שדברים כדרכנו, כגון אלה היו חייבים
לעורר את זעמה של "העסקונה". כריינין משחמש בעט המקטרב
כדי לבטל כל מה שנעשה עד כה. הוא שואף לנער את הקיים
ולכנות מסגרת חדשה. הקירבה למה שמחושש כארה"כ משפיעה
עליו בצורה חזקה. מעבר לבכול, הולכת ומחארגנת חנועה
למען הקמת הקונגרס היהודי האמריקאי ורצונו להסתלב כה.
רעיון איחוד הישוב היהודי בקנדה לא היה חדש.
ש. בעלקין (1) מתאר את ההתפתחויות שקדמו לתנועה הקונגרס.
המחשבה הראשונה הובעה על ידי ש. שניאור כמאמר שפרסם
ב"קענעדער אולער" עוד כ-1908. המאמר הופיע אחרי הועידה
השנייה של חנועה הסוציאליסטים-טריטוריאליסטים בהשחתפוחו
של ד"ר נחמן מירקין (2) כה הוא הציע לארגן פרלמנט יהודי
כדי שישמש לכסיס ארגוני לגלוח.

---

(1) בעלקין שמעון, די פועלי ציון באוועגונג... עמ' 162 ואילך.
(2) מירקין נחמן (1868-1924). נולד ברוסיה. האידיאולוג
הראשון של הציונות-הסוציאליסטית. עוכר ללונדון ולברלין,
כה מייסד את החברה היהודית-הרוסית למדע (ממנה צמחו שמריה
לויין, ליאו מוצקין וחיים ווייצמן). השתתף בקונגרס הציוני
הראשון כ-1897 ככאזל. חמך כחכניה אוגנדה והפך למנהיג
הטריטוריאליסטים ברוסיה, אליה חזר אחרי מהפיכה 1905.
מתיישב בארה"כ ופועל לרעיון הקמת הקונגרס היהודי האמריקאי.
כנציג במשלח האמריקאי משתתף כועידה השלום בפאריז אחרי
מלחמת העולם הראשונה. חוזר לארה"כ, כה מייסד יחד עם דוד פינסקי
את כסאון פועלי ציון "די צייט". נקר בארץ ישראל והיה בין
אדריכלי ההתיישבות הקואופרטיבית בארץ. הכיע רצונו לעלות
ארצה, אבל נפטר כאופן פהאומי. נקבר בכית הקברות באוהלו על
שפת ים-כינרת.

ש. שניאור הציע לכל המעוניינים בנושא לפנות למערכת של העתון (1). שניאור חוזר על הצעתו בהרצאה שנשא בכרוון הירש אינסטיטוט. שם הוא הציע להקים "פרלמנט יהודי עולמי". ניסוח מפורש פרסם ב"קענעדער אדלער" כ-4.1.1909. אף הרעיון להקים בקנדה "מועצה יריים" (בוארד אוף דפיוטיס) נוסח אנגליה, ירד מן הפרק. המנהיגות הקיימת בכרוון הירש אינסטיטוט ראתה שארגון כזה, אינו לסעמה, מכיוון שעשוי להוציא את הנציגות של האוכלוסייה היהודית מידיה. מוסד כזה, היה צריך לייצג מסכעו את השכבות העממיות של הישוב, לרכות המהגרים שהגיעו לא מזמן. לכן הוזנח הרעיון ונשכח. אנשים היו עדיין מושפעים מביטחון הסריטוריאליסטים מייסודם של ישראל זאנגוויל ואף ההזון הכדסל של מרדכי עמנואל נח, שבשנות ה-20 של המאה ה-19 הציע להקים את "אררס", מדינה יהודית עצמאית על שפת הנהר הניאגארה כגבול בין ארה"ב לקנדה.

הרצל, כידוע הכטיח כקונגרס הציוני השישי שספל כחכניה אובנדה, שאם הרעיון יתקבל יהיה צורך לקרוא לקונגרס יהודי עולמי. בריינין שהיה מאד מקורב להרצל החליף עמו מכתבים בקשר ל"פחרונות הסריטוריאליסטים". הסופר חמך גם כדעות "פופוליסטיות" שלו והוא כמשך כל חייו. מכאן, אפשר אולי להכין מדוע כבוא הזמן נלהב מרעיון כירוכיג'אן וההתיישכות היהודית כברה"ם.

כ-6 ביוני 1912 מעלה בריינין ב"קענעדער אדלער" את שאלה

---

(1) "קענעדער אדלער", 24.6.1908.

"הקונגרס היהודי העולמי". עניין זה לא היה כלל וכלל מקרי, משום שכאוהו עתון חזר ופרסם מאוחר יותר מאמר אחר (25.11.14), בשם "מחשבות על פרלמנט יהודי (סנהדרין)". כאן, הוא מציע שהיהודים יתארגנו במסגרת פרלמנט שיעסוק בעניינים יום-יומיים. לדוגמה הוא מביא את האנטישמיות כאוסטריה וכצרפת וטוען שיש לה השלכות ישירות על האינטרסים היהודים בכל הארצות, "הן התרכומיות והן הכרכריות". "משפט דרייפוס - ממשיך כריינין - היתה הדוגמה המובהקת ביותר. אנו כולנו היינו ונשארו עד עצם היום הזה אחים. אנו נמשיך להשאר אחים, כני אחר עם. גורלנו הוא אחד ויחיד. אנו צריכים להכטיח את עתידנו ופטרונן בעיותינו". אנשים מקורבים לכריינין החלו להרהם לרעיונות של אחדות אלה. מי שעמיד היה להיום ההיסטוריון של יהדות קנדה, כ. ג. זאק כתב כ"אדלער" ב-2.2.13 על "אחדות והתאחדויות". אם רצונם של היהודים - אומר זאק - להשפיע על מהלך העניינים בקנדה, הרי "אחדות היא כטיס של כח". למרות ההכדלים כיניהם מנחה מחשבה זאת את "האפטאון" ו"הדאוונטאון" כאחד. עד כה היו סכורים חובים מסויימים "שפוליטיקה היא כחינה סריפה". עם זאת, מוסיף כ. ג. זאק, היוזמה והגורם המדרכן היו בעיקר השכבות העממיות. הנועה למען ייסוד "קהילה" (1) היה לה אופי פופולארי כהחלט. אפשר והחילה הונחתה על ידי מושגים דתיים כלכד. כריינין שבהחלט עבר דרך ארוכה מלאדי החסידות. למרות שאינו "שמר מצוות" מכנה את הצעתו בשם "סנהדרין", מושג שמאז חורבן הכיתה השני לא היה יכול

---

(1) הנועה הקהילה הוקמה בעיר ניו-יורק באוקטובר 1908 כיוזמה ד"ר י. ל. מאגנס. היא נחמכה על ידי אישים, כמו נחמן סירקין, הנרי מוסקוביץ ואחרים. הנועה לא האריכה ימים. "האפטאון" האמריקאי וכו סירוס סולצברגר, יעקב סיף, פליקס ווארכורג ואחרים העלו ככסולים כדרכה. כסופו של דבר, ב-1920 מאגנס מהפטר ועולה לארץ ישראל.

לקרום עור וגידים ללא הכסים הכריטוריאלי של ארץ-ישראל.
בריינין קשר קשרים עם מנהיגי יהדות אר"י, כעיקר בחקופה
מלחמת העולם הראשונה, כאשר החלה להתארגן פעולה למען
הוטטה עזרה לפליטים ולנפגעי המלחמה. בניו-יורק הוקם
ועד פעולה. בריינין, כהיוחו עורך "דער וועג" ולאחר מכן
נשיא "הפאלקס פערבאנד פון קאנאדער אידען", יזם איסוף
כספים שהיו נשלחים מדי פעם לעיר ניו-יורק.
בגליון "דער וועג" (24.10.15), התפרסמו צילומיהם של
שני מכתבי חודה שנשלחו לבריינין ב-27 בספטמבר וכ-
10 באוקטובר 1915. המכתב הראשון מאשר קבלת \$ 600
והשני \$ 400, שבהחשב כצורה וכאופן שבהם נאספו הכספים
מעידים שפעולה "הפאלקס פערבאנד" לא הצטמצמה כדיבורים
בלבד.

בארכיון בריינין כמונטריאל נמצא מכתב חשוב לפנייתו של
בריינין לוועד המארגן של הקונגרס היהודי האמריקאי, בדבר
הצעת המכוחב ליטול חלק בפעולות הכנה להקמת הקונגרס.
אביא את הדברים כלשונם. בחוף השיטים אפשר להכין שיהדות
אמריקה לא חשכה שהיטה השעה כשרה, כדי לשתף יהודים קנדים
ביוזמה.

"לשכה הועד הפועל

של ועד הארגון של הקונגרס היהודי אמריקאי

ניו יורק, ה-17 בספטמבר 1915

מר ראובן בריינין

מונטריאל, קנדה.

מר בריינין היקר!

אחרי שכראתי את המכתב כעתונך וכה החכמית

בדבר השתתפותם של יהודי קנדה בכינוס הקונגרס שיערך בארץ

זאת, אני מצטער לומר לך שלפי עניוה דעהי, כמו כן לפי דעהו של ועד הארגון של הקונגרס היהודי האמריקאי, לא תהיה אפשרוה, בנסיכות הקיימון לשחף את יהודי קנדה כיחמה הקונגרס המוצע כאן .

מתוך הנחה שדע להעריך נכונה את עמדתנו ומתוך הקווה שהנך תמשיך להתעניין בעבודתנו, אני שולח לך את מיטב איחולי.

בברכה חברים נאמנה,

המזכיר בפועל,

כרנרד ג. ריצ'ארדס. " (1)

יש בחשוכה הזאת כדי לרפוח את ידיו של כריינין. קשה לדעת מה היו מניעיה. מכל מקום, המשיך כריינין בפועלו כמנועה "הפאלקס פערקאנד" בקנדה.

המנועה קבלה חנופה אחרי ועידה הפדרציה הציונית כקנדה, שנערכה באוגוסט 1914. כועידה הזאת, הציעו ד"ר נחמן סירקין וכרוך צוקרמן (2) לקרוא לקונגרס כלל צפון-אמריקאי. כריינין יחד עם כרנרד ריצ'ארדס המכו כרעיון. לאחר שוכו למונטריאל, החל כריינין לפרסם מאמרים כ"קענעדער אדלער" במטרה לאסוף כספים "למען אחינו הסוכלים מהמלחמה בארצות מעבר לים". מפלגה פועלי ציון ויהודה קויפמן כראשה כרחמו ליוזמה. נראה שכולם היו תמימי דעים שיש להתחיל כהארגונוה של מסגרה כוללת המושפחה על יסודות דמוקראטיים.

---

(1) ריצ'ארדס, כרנרד, ברשום (1877-1971). עתונאי יהודי אמריקאי. נולד כליטה. הבר לארה"כ כ-1886. השתחף כמספר עהונים, הן כיידיש והן כאנגליה: "כוסטון פוסט", "אמריקאן היכרו", "ניו פלסטין" ועוד.
מזכיר הקהילה היהודיה בניו-יורק (1908-1911). כ-1915 עזר לארגון הקונגרס היהודי האמריקאי והיה כנהלו עד 1932. חבר המטלחה היהודיה לוועידה פאריז כ-1919. מייסד את הלשכה היהודיה למידע בניו-יורק (1932) והמכון היהודי האמריקאי (1942) שעסק בהינוך מבוגרים. חבר כהסדרוה הציוניה באמריקה. עזבונו נמצא כסמינר ההיאולוגי היהודי בניו-יורק.
(2) צוקרמן, כרוך (1887-1970). נולד כרוכיה. הגיע לארה"כ (עוכר לעב 67)

המשך הפעולה עמד בסימן שאלה, כבלל החרפה וסכסוך עם וואלאפסקי. ליריבות הזאת היו השלכות מרחיקות לכת על חנועה הקונגרס. העמותה בין וואלאפסקי לכריינין לא היה אישי בלבד. התקפותיו של בעל "האדלער" התפשטו והקיפו את האנשים שסובבו את כריינין והחנועה כולה.

כראשית פברואר 1915 פרסמה כרוז "הכריח של העובדים הלאומיים, סניף מס. 8, מונטריאל". כל הארגונים היהודיים נקראים "לעבד הכניות כדי להושיט עזרה לאחיינו הנצרכים בארצו המלחמה כאירופה." כינוס למטרה זאת נערך ב- 21.2.15 כהשתתפות 13 ארגונים שונים. יהודה קויפמן בשם פועלי ציון נסח את ההצעה הזאת:

"יש לראות בכינוס הזה, ההיעצוה מוקדמה. זהו מפגש חשוב המאגד את כל הארגונים היהודיים הן מטרות להקים גוף כולל של יהדות קנדה. מגמתו ההיה לייצג ולהגן על האינטרסים היהודיים, הכלכליים והמדיניים כאחד, שהם כורח השעה. הכינוס מחליט לקבל את השם "הכריח העממית של יהודי קנדה" (ביידיש "פאלקס פערבאנד פון קענעדער אידען").

ב-7 במרץ 1915 נתכנסה הישיבה הראשונה כהשתתפות 25 ארגונים, כלומר 12 יותר מאשר ככנס היסוד בפברואר. יושב ראש נתמנה ל. צוקר ונשיא, ראובן כריינין. שתי העודות הנושאות את ההאריך ה-23 במרץ 1915, נשחרו בארכיונים של הקונגרס היהודי הקנדי. הן הודפסו על נייר רשמי הנושא את שמוה חברי הועד המארגן: ראובן כריינין, נשיא, א. צוקר, סגן-נשיא, יהודה

ב-1903. מנהיג הטריטוריאליסטים באמריקה. אחרי הויכוח על אובנדה, פרש, אבל חזר לפועלי ציון ב-1910. מטעם מפלגה הזאת נשא מסע הסברה בעולם ביידיש. נמנה בין יוזמי הגדודים העבריים כימי מלהמה העולם הראשונה. נציגה של חנועה העבודה כהסתדרות הציונית בין 1948 ל-1956. ב-1956 עלה ארצה והקדיש את עצמו לעבודה ספרותית.

קויפמן, מזכיר, נח חפץ וט. זלינגר, עוזרי המזכיר,
פ. סלומון, גזבר, מ. פיגלר, מזכיר כספים. כמקביל
נבחר ועד הסכרה: מזכירו, פ. ארונוב וחכריו: י. ווליקוביץ,
ש. יעגלין, י. פיגלר, י. קוונקו זא. אייזנר.

"מלחמה האחים" לא פסקה. ש. שניאור וא. קומרוכ התנגדו
למינויו של כריינין בסענה שיש לשמור על נויסראליות
כסכסוך בין וואלאפסקי לכריינין. שאר החברים כהשפעה
קויפמן ואחרים המכו כמועמדות כריינין משום השפעתו
העצומה על הציבור כמונטריאל. (1)

אכל הם גם החכונונו לנקוט עמדה כסכסוך עם וואלאפסקי,
מפני שהקפוחיו מעל דפי "הקענעדער אדלער" לא רק היו
על כריינין, אלא על הנועה הפאלקס פערבאנד כולה.

כתוצאה מהויכוח, התרחקו שניאור וקומרוכ מהחנועה ועברו
למחנה הנגד. כ-1916 חזר כו שניאור ונטל שוב חלק
בפעולה.

נכיא להלן את הנוסח המלא של שתי התעודות המכיעות את
המצע הרעיוני של "הכריה".

"הכריה העממית של יהודי קנדה

(הועד המארגן)

מונטריאל, ה-23 במרץ 1915

לכל הארגונים היהודים כקנדה

אחים!

הגיעו ימים גדולים לעם היהודי, ימים של סכל רב

(1) בעלקין טמעון, די פעולי ציון באוועגונג... עמ' 165-164.

ותקווה ללא לאוה. ימים שבהם אנו רואים את הפרק הגדול
ואחרון בתולדות הגלות. ימים שבהם עם עולם חייב להלחם
למען קרב השוור האחרון והגדול ביותר,
וכעצם הימים הגדולים הללו זכינו להקדים את הכרהנו
העצמית : ככל אתר אשר בו פועם הדופק כחיי החברה של
המוני ישראל, עוכר כמו זרם חשמלי הרגש של אחריות
נוכח הרגע ההיסטורי הגדול. היטוב היהודי האמריקאי הצעיר
קלט ברגע אחד משמעותו ההיסטורית של החפיד שחייב
למלא כהיים היהודיים.

כצורה ספונטאנית הוקמו הנועה התארגנו והתאחדו רהכות
ועמוקות המקיפות את כל העולם היהודי האמריקאי.
הנועה הקונגרס היהודי הפכה להיות הססמה של כל הכרתנו.
הנועה היא כיטוי עממי מובהק ונבחרתה יכיעולא רצונם
העז מברזל להלחם לשחרורם העצמי. הקונגרס ישמיע זעקה
העם למען זכויות אנוש שנשללו ממנו כמשך שנים רבות.
קונגרס יכריז העם בפני דעה הקהל והעולם כולו שלמרות
מסעי הדיכוי והרדיפות כמשך אלפי שנים, לא חדל ישראל
להקיים כעם ומאמין כיחר שאה כהמשך קיומו. הקונגרס
יכטא ברורה מה אנו רוצים ותוכעים מהמעצמות הגדולות כימים
אלה שבהם יוכרע גורל העמים למאות הכאות.
סיסמה הקונגרס של כלל יהודי אמריקה הפכה להיות גורם
מדרכן. עמה קשרנו את מירב תקווהינו למען עתיד טוב
יותר לעמינו וכדי להיטיב את הכרה העצמית של יהדות
אמריקה. הרבה מטרות עומדות לפנינו טרם הובהרו.
הרבה שאלות שלא העזנו בכלל לשאול, נצטרך לפתור.
עם הנועה הקונגרס יפתחו אופקים חדשים ועמו חלל תקופה
חדשה בתולדות ישראל.

לכן, פועם הדופק היהודי. לכן, מונעים ההמונים ולכן
נעטיה עבודה כה נמרצה ככל הערים והישובים היהודים.
אף אצלנו, בקנדה החלו להוט כל שכנות העם כצורך
להתאחד. כמונטריאל, טורונטו, אוטאווא, קבק סיטי,
וויניפג וכשאר הישובים היהודים, נכחרו או עומדים להכחר
ועדי פעולה, הרוציכ ושואפים לעשוה כמיטב יכולהם
למען העבודה הקדושה הזאת.

אי לכך, הרבשנו שיש צורך לאחד את כל הזרמים הכודדים
הללו כזרם אחד גדול, אשר יביא את כל השכנות, מפלגות
וזרמים הכודדים לזרם אחד גדול, שיביא את כל השכנות,
מפלגות וזרמים בקרב יהדות קנדה לפעולה מדינית-לאומית
אחידה. לשם כך נוצרה הסיסמה למען

הכריה העממית של יהודי קנדה,

אשר מצעה יהיה כדלקמן:

הכריה העממית של יהודי קנדה שואפת לאחד את כל יהדות קנדה
למען משימותיו של העם היהודי בשעה הזאת, כהחומי החברה,
המדיניות והכלכלה.

אנו פונים אליכם:

אחים, כינסו ככל עיר אסיפות עם המוניות. דאגו שכל ארגון
יהיה מיוצג כראוי, הפיצו כרבים את משימותינו בשעה זאת
והצטרפו אל הכריה העממית של יהודי קנדה. נצלו את ימי
חג החרות לכינוסים ואסיפות עם, אשר בהם תידון שאלה
מאבקנו לשחרור. היכוננו לוועידה הכללית של כל יהודי
קנדה שהתכנס בעזרת כוחותינו המשותפים.

אחים, אנו קוראים לכם לעבודה אחראית ומסורה!

בשם הועד המארגן

ראובן כריינין

יושב ראש

נ.כ. כאן, במונטריאל, יתכנס כינוס של כל הארגונים היהודים ב-28 במרץ, י"ג בניסן. אנו נרגיש את עצמנו גאים ומעודדים יותר בעבודתנו, כאשר הואילו להתכנס כיניכם לכין עצמכם והכואו מוכנים לכינוס הכללי כדי להצטרף לשורותינו. שלחו בעוד מועד את הצעותיכם או המלצותיכם, דבר שיכטיח את שיתוף פעולתכם.

לכתובת למכתבים או מכתבים:

C. J. A.
J. Kaufman, Sec.
1020 St. Urbain Street

והרי הנוסח של הכרוז השני:

"הכרית העממית של יהודי קנדה

(הועד המארגן)

מונטריאל, ה-23 במרץ 1923

לכל הארגונים הנכבדים ולאחים היקרים מכית יהודה!
הועד המארגן של הכרית העממית של יהודי קנדה מתכבד להזמין את ארגונכם הנכבד לאסיפה חשובה שתתכנס כיום ראשון ה-28 במרץ, בשעה 2.00 אחה"צ בפרינץ ארטור הול, (אולם 2), ברחוב פרינץ ארטור איסט 29.
בשעה ההיסטורית הגדולה הזאת בהולדת העם היהודי, כאשר רוכצה סכנת החורבן על שלושה מיליון יהודים מעבר לים ותוך הקווה שיפתחו אפשרויות גדולות להופיע כפני ועידת השלום של כל העמים שתתכנס בחוס המלחמה. אנו נחבע ממנה את זכויותינו האנושיות והלאומיות כארצות שכהן אנו נדרסים ונרדפים כמו חיות פראיות. דווקא ברבע היסטורי זה נולדה הנועה הקונגרס האדירה כארה"כ.

בקרוב התכנס וועידה כללית אשר בה יסלו חלק נציגי כל השכבות, מעמדות, מפלגות וארגונים בציבור היהודי. נפל כחלקם של יהודי אמריקה להשמיע את קולם בפני בית הדין של האומות, קולו של אחר עם ששלם כמלחמה הזאת את המחיר הכבד ביותר בקורבנות כנפש, כדם ובכרוש. הקריאה העצומה של העולם היהודי המזמינה להתארגנות למען חיזוק הכוחות המטוהפים כהזדמנות הנדירה בהיסטוריה של עמינו חדור חדרה לא מכבר לחיקה של יהדות קנדה. זה עתה הוקם ועד מארגן, הוץ מגמה לאחד ככרית העממית את כל הארגונים היהודיים ללא הבדלים מפלגתיים. הכרית העממית של יהודי קנדה שואפת לאחד את יהדות קנדה למען ששימוהיו של העם היהודי בטעה הזאת, כהחומי החכרה, המדיניות והכלכלה.

אחים יקרים!

הנכם מהבקשים לשגר שני נציגים מטעם ארגונכם לוועידה הנ"ל. כמידה ואין לכם כרגע שום ישיבה מחוכננות, אנו פונים אליכם לכנס ישיבה שלא מן המניין, כדי לכחור צירים. אנו מקווים שהענו בחיוב ללא דיחוי לקריאהנו ותואילו להודיע לנו על עמדתכם כלפי הכרית העממית של יהודי קנדה.

ככבוד רב,

כשם הועד

ראובן כריינין.

הכינום ההקיים כפי שצויין לעיל, כ-28 במרץ 1915.
הפעם נענו לקריאה הרכה יותר ארגונים מאשר בכפרואר.
בסך הכל 71, שייצגו 16 כהי כנסה, 6 אגודים מקצועיים,
10 חכרה צדקה למטרות רפואיות, 18 חכרה "גמילות חסדים"
8 אגודה לענייני חכרה, 5 קבוצה פוליטיות ועוד 8
מוסדות רווחה. (1)

זאת היחה, ללא ספק הצלחה, מכיוון שמדובר על רוכם
של המוסדות היהודיים כקהילה. ככל זאת, לא רצה הועד
המארגן להסחפק כנציגות "הדאונטאון" בלבד. יהודה קויפמן
ניסה להגיע להדכרות עם "האפטאון" המיוצג כ"קונפרנס
של יהודי קנדה".

הוחלט להזמין להתייעצות אח ליאון כהן (2), נשיא לשעבר
של הברון הירש אינסטיטוט. לא נעלם מעיני קויפמן שאיש
זה, יחד עם סמואל ג'ייקובס (3) ולואיפיטל (4), ישנו לצידו
של קלרנס דה סולה כועד הזמני של "הקונפרנס של יהודים
קנדים", מהחרו של "הפאלקס פערבאנד". בכיוונה ההתקרות
לא עלו יפה. היה קשה ליישב את ההדורים.

הוטל גם על יהודה קויפמן לנסח את הצהרת העקרונות של
"הפאלקס פערבאנד". זאת חעודה מעניינת והעסק ממנה נמצא

---

(1) מתוך החכרה, 50 שנה לקונגרס היהודי הקנדי,
מונטריאל, אפריל 1968.
(2) כהן, ליאון (1868-1937). נולד בפולין. נחשב אחד
מחלוצי העבודה הקהילתית ביישוב היהודי בקנדה. שמש
נשיא הברון הירש אינסטיטוט. פעיל כהתיישבות היהודית
במערב קנדה. נשיא הקונגרס היהודי הקנדי (1919-1933).
(3) ג'ייקובס סמואל (1938-1971). חבר בפארלמנט הפדרלי
כאוטאווה. פעיל בקהילה היהודית במשך כל שנות חייו.
כהן כנשיא שני של הקונגרס היהודי הקנדי (1934-1938).
פיטס לואי (1889-1956) חבר ראשון כועד החינוך של הקהילה
במונטריאל. חבר כועד המנהל של "הקונפרנס של יהודי קנדה".
מזכיר הקונגרס היהודי הקנדי (1919). חבר בועדה המסנה של
הקונגרס לשאלה ארץ-ישראל. נשלח כמשלחה הקנדית לוועידה
פאריז ב-1919. שחף פעולה עם ח. מ. קייזרמן כשאלה החינוך.

כארכיונים של הקונגרס היהודי הקנדי. היא מורכבת מ-12 סעיפים הדנים בכל העמדות האידיאולוגיות של עם ישראל בכלל ויהדות קנדה בפרט.

חשיכותו של המסמך נעוצה כחכנו המכטא את רעיונות הנועה הקונגרס הכלל יהודי שאחזה אם יהדות העולם, כעצם ימי מלחמה העולם הראשונה. דוגמה יכולה לשמש "הנועה הקהילה" בארה"כ מיסודו של י. ל. מאגנס. נסיונותיו של לאוי מארשאל להכליל בקורה גב אחת חוגים לא ציוניים עם ציוניים, דבר שכסופו של דבר הכיא להקמת הסוכנות היהודית המורחכת, שקמה ב-1929 ואף הקונגרס היהודי העולמי שקיים עד היום. בקנדה היו בריינין וקויפמן מאד מושפעים מהנסיונות הללו. הם רצו לשכור את המסגרות הקיימות ולהקים גוף שיסעלה מעל לחלוקה המפלגתית הצרה של ציונים, כונדיסטים, אורטודוקסים, רפורמים, חילוניים וכו'. בריינין רצה לשמור על הקשרים עם הנעשה בארה"כ. הוא נשאר נאמן לדעותיו הכוללות והמקיפות עד ליום מותו, למרות עמדותיו כנובע לכרה"מ. לפנינו, הנוסח המלא של

הצהרה העקרונית

של הכרית העממית של יהודי קנדה

1. מצבם של היהודים בארצות המלחמה, כעת ולאחריה היא השאלה הנועה ביותר כמציאות היהודית.
2. פתרון הכעייה הזאת, הינה החוכה הקדושה של כל עם ישראל.
3. פתרון הנ"ל לא יכול להיות ארעי בשום פנים. הוא חייב להיות יסודי וכר קיימא.
4. פתרון כזה לא ניתן להשגה על ידי שהדלנות של יחיד סגולה המופיעים כאצנלה של נציגי העם: כל ההיסטוריה היהודית במאות השנים האחרונות, מעידה על פשיטה רגלה של מדיניות זאת.

5. הפחרון הנכון של הטאלה, יכול להיות מוכתב אך ורק על ידי הכהרת רצון העם. יש לראוה את שלמותו של עם ישראל כיחידה אחת; המוני העם זכאים לקבוע את גורל אחיבו, העומדים בפני כליון בארצות המלחמה.
6. קולו של כל העם היהודי הוא איתן, משום שהוא מושחת על העקרון הבסיסי: זכות ההגדרה עצמית ועצמאות מדינית.
7. קולו של כל העם היהודי הוא גורם בעל משקל, אשר המעצמות העל חייבות להתחשב בו, כאשר תגיע העת כה גורל האומה יוכרע.
8. אי לכך, שואף העם היהודי כרבע זה ליצור את האפשרות בצורה ברורה ומדוייקה. הוא חייב לנסח את הכיעותיו ולפנות אל מצפון האומה, כדי להכהיר שפחרון בעיית נפגעי המלחמה קשור לפחרון הכעייה היהודית כולה.
9. אפשרות כזאת יכול ליצור עם ישראל כאמצעות כימות עממיות, אשר בהן ישמע קולם של נכחריה. שולחיו יקבלו הנחיותיהם מידי העם עצמו והם ינהלו את מאבקם למען האינטרסים היהודיים המשותפים.
10. בלימה כגון אלו יכולה לקום רק כאמצעות ארגונים שיושטתו על בסיס מאוחד של כל המעמדות ומפלגות, על כל זרמיהם ומגמות, כגלל המשימות הקשות העומדות בפנינו כשעה זאת.
11. הנציגות העממית חייבת לצמוח מחוך הארגונים הקיימים: הן הדתיים, הכלכליים, התרבותיים והאגודות הוולונטאריות לעזרה הדדית.
12. העקרונות הללו מהווים בסיס שעליו מושחת "הפאלקס פערבאנד פון קענעדער אידען".

יחד עם הצהרת העקרונות יצאה קריאה למען כל היהודים
בישובים השונים בקנדה מתוך מגמה להקים גוף אחד ויחיד
כארץ הזאה.

הכינוס השני של יהודי מונטריאל כחר גם כמוסדותיו.
ראובן בריינין, נשיא, יהודה קויפמן, מזכיר, ל. צוקר,
סגן-נשיא וחברי האקזקוטיבה: פטר ברקוביץ, לואי פייטש,
ש. בעלקין, ד. סלומון, ח. מ. קייזרמן ונח חפץ.
מינשר מונטריאל נענה מייד על ידי מקומות אחרים. ועדים
מקומיים ההארגנו בגליס, כיל, לונדון (אונטריו), סאסקאטון,
טורונטו, האמילטון, אוטאווא, קלברי, צ'טהאם (ניו-ברנסויק)
כראנדרון (מניטובה), ויניפג וערים אחרות.

זאת הייתה למעשה הכרה עממית בכריה של יהדות קנדה. ההענות
הגדולה ביותר הגיעה מאזור אונטריו ומהמערב בכלל. העהונות
היהודית המקומית של טורונטו, ה-ז'ורנאל "ו-די אידישע
ווארט", נרתמו בהתלהבות להמיכה כהנועת הפערכאנד.

ההגובה לא אחרה לכוא. ה. וואלאפסקי והאנשים שהסתודדו
סביבו, עקב הטינה ששררה, בגלל הסכסוך ב"אדלער" ארגנו
אח אחד הקונגרגיישנס. הפדרציה הציונית כראשותו של
קלרנס דה סולה, החלה כפעולה משלה כשם "הקונפרנס של
יהודי קנדה" שקרא לכינוס כללי לסוף חודש אוקטובר 1915.

למעשה, נוצרו שני מחנות ידיכים שנלחמו זה כזה,
כצורה הכוטה ביותר, דבר שלא היה מוכר עד כה כקרב
הקהילה היהודית בקנדה.

אבל הפעילות לא הופסקה. כ-20 כיוני 1915 נערכה אסיפת
עם של "הפאלקס פערכאנד". הנואמים הראשיים היו ראובן
בריינין ויהודה קויפמן. אותה עת החלו להגיע הידיעות

הראשונות על גירוש יהודים כרוסיה מקובנה, קורלאנד, סובאלקה ואזורים אחרים. נוכח הפרעות כל הטלטלות הצאריסטיות, הציע יהודה קויפמן כשם פועלי ציון לא לעכור על הארועים בשתיקה. יש לערוך - אמר קויפמן - הפגנות מחאה כרחבי קנדה ויש לפנות כדחיפה בעצומה לממשלה הכריטיה ולדרוש את הפסקת הגירושים (1).

ש. כעלקין מוסיף (2) שבציגו ה"קענעדער אדלער", הירש וואלאפסקי והרכ צבי כהן ההנגדו להצעה. וואלאפסקי הסעים שבמערכת עתונו בערכה ההייעצות מוקדמת, יזומה על ידי ("פראמינענטע יידן"), יהודים חשוכים מאד והם טענו שאין לנקוט שום פעולה נגד רוסיה, משום שזאת בעלה כריחה של אנגליה נגד גרמניה.

יש הטוענים - עדות לכך זכריו האישים של דוד רוס, היסטוריון וארכיבר של יהדות קנדה - שבמונטריאל התהלכו שמועות, כהן האשימו את כריינין באהדה מוסוויה לגרמניה, זכר שכניכול היה מסביר את עמדתו האנטי-רוסיה. מכל מקום, אין הוכחות מספיקות לדעה הזאת. בלהט הויכוח ובחוק מסכה האשמות נגד כריינין, היו כל האמצעים "כשרים".

למרות עמדותיהם של ה. וואלאפסקי והרב צבי כהן נחקבלה ההחלטה המוצעת על ידי קויפמן, פה אחד. הקרע בין שני המחנות היה ברור. עקב כך, החל מסע אשמות חמורות כיוצא. נאמר, שמנהיגות הפאלקס פערכאנד אינה אחראית כמידה מספקת ואינה

---

(1) "קענעדער אדלער", 3.8.1915.
(2) כעלקין, שמעון, די פועלי ציון באוועגונג... עמ' 167.

מייצגת את כל יהדות קנדה.
לקראת המונחה של הכא לקס פערבאנד שהיהר אמורה להחכים
ב-18 ביולי 1915 כנובטריאל, שלח הפערבאנד הזמנות לכל
מיני ארגונים יהודיים בקנדה. עם זאת, הורגט שמספר
אנשים ומוסדות עמדו בפני הכרירה, מה לעשות?
מכתב שנשלח על ידי כריינין וקויפמן מתאריך ה-16 כיוני
1915 (1), המופנה אל ה. דוראקין מזכיר "הקונפרנץ
הטורונטו לענייני המלחמה" משמעם דאגה על ציבון ההלהכות
הראשונה שאחזה יהודי טורונטו, מסכיב להנועת הפאלקס
פערבאנד. בין השורות, קוראים כולקמן: "ומה קורה כטורונטו
בכלל? היהנן שמרכז יהודי כל כך חשוב, כלום לא ינקוט עמדה
כלשהי כלפי הנועהנו. הדבר מפליא כאמח: "לפלגות טורונטו
גדולים חקרי לכ?".
איך אפשר לעמוד מהצד מכלי להודעזע נוכח דעובדות הנוראיות
על מצבם של אחינו מעבר ליב? האם זה לא פשע לאומי לא
להתאחד כארגון עממי גדול שיוכל להרחם לפעולה, הן פנימה
והן כלפי חוץ?
יכול להיות שישנם אנשים הסבורים שורכנו אינה נכונה.
אדרכא, כואו ויזרו לנו מהי הדרך הנכונה! כרם, בעזרת השם,
עשו משהו. כלום לא יהיה מעשה בגידה לשכת בחיבוק ידיים
כרבע הגול ונדיר זה?"
המכתב המשחרע על שני עמודים מוכיף שהחלה ההתארגנות.

60-70 מוסדות יהודיים מטורונטו מאיצים ללכת קדימה.

(1) ארכיון של הקונגרס היהודי הקנדי.

זוהי עובדה - כוהנים כריינין וקויפמן - שכבר נאספו
1,000 ג, אכל זה לא מספיק.

הועידה המונטריאליה החכנסה כיום א' ה-18 ביולי 1915
כאוירה של פילוג בולט בין ה"פאלקס פערבאנד" לבין
"הקובפרנץ לכלל יהודי קנדה", המחנה של ה. וואלאפסקי,
ק. דה סולה ואחרים.

אנו נביא כאן את כל ההחלטות שנתקבלו. בפירוטם ניתן
להכין את הלך הרוח של הימים ההם. ניתן גם ללמוד
את האור מצבם של היהודים שנפגעו באזורי הקרובה במלחמה,
לרבות ברוסיה הצאריסטית, המזכאה והמתפוררת.
"ההלטות הוועידה"

נתקבלו על ידי סניף מונטריאל של ה"פאלקס פערבאנד"
כיום א' 18.7.15.

1. מתוך הכרה של השעה הזאת והכשלות לפעילות כחוס
המדיניות האומי ולאור מסע הסברה למען התארגנות והתאחדות
שאחזו לאחרונה את כל הישוכ היהודי בקנדה, אנו ממליצים
כשם הסניף המונטריאלי של ה"פאלקס פערבאנד" להקים ועד-
פעולה ולקרוא לוועידה כוללת של כל יהודי קנדה לא
יותר מאוחר מה-18 בנובמבר ש. ז. כוועידה הזאת יהיו
מיוצגים כל הארגונים שיצטרפו עד אז למסגרת ה"פאלקס
פערבאנד פון קענעדער אידען".

2. כוועידה הזאת יזונו יהודי קנדה כחור אורחי המדינה
ונתינים כריטים איזה אופי הסוכ החמיכה המוסרית
והמדינית שהם מצפים מהממטלה הכריטית ומהמעצמות
האחרות. עלינו לציין שכין שורותיהן של אנגליה,
צרפת, רוסיה, איטליה וקנדה, נלחמים עכשיו כ-600,000
חיילים יהודים.

3. כוועידה הזאה החליט יהדות קנדה על העזרה שחוגש לאחינו בארצות המלחמה כהחום הכספי, ההרכוהי והמדיני.
4. כוועידה הזאת יכיער יהודי קנדה אח משאלהם הכוערת שמייד עם הום המלחמה יתכנס קונגרס יהודי עולמי, אשר כו הם יהיו מיוצגים כראוי.
5. במידה ויהודי ארצות הכריה יכנסו לפני חום המלחמה קונגרס יהודי כללי, לא יהיה מן הנמנע - למרות היות ארצם מדינה נויסראליה - שגם יהודי קנדה ישתתפו כקונגרס מעין זה, משום שכולם כני אותה אומה יהודיה.
6. אנו פונים לכל יהודי קנדה להצטרף ל"פאלקס פערכאנד". אם על ידי קבלה המלצומוינו או כאמצעות ההחלטות שיחקבלו כוועידומויהם הקרוכות.
7. אנו מתחייכים ומקווים שכל הגופים האחרים יעשו זאת, להושיט את מלוא העזרה הנהוצה לוועד-המארגן, הן מוסרית והן חומרית.
8. העתקים של ההחלטות הללו נשלחים לכל העתונות הקנדית כמו כן, לעתונות היהודית האמריקאית.

החלטות בדבר הגירוש

1. הגירוש של יהודים מקורלאנד, קוכנה, סוכאלקה ואזורים אחרים כרוסיה לא רק שגרם לחורבן כלכלי ומוראלי למיליון נפש מכין אחינו; אלא, הכהים אח כל העם היהודי, משום שהגזרה שנגזרה על ידי הכנופייה האנטישמית מטילה דופי ביהודים כולם, תוך כדי עלילות דם ואשמות בגידה.
2. אנו יהודי קנדה לא יכולים לעמוד מנגד ולהמעיט את הממדים העצומים של גירוש זה. אנו חייכים לבצל כל האמצעים המוסריים והחומריים העומדים לרשותנו, כדי להקל כמידת האפשר הייסורים, הסכל וחרפת הרעב, שהם מנח חלקם של אחינו.

- אנו פונים אל דעה הקהל כדי למחוח על הגירושים הכרוטטאלים ודורשים הפרה הכחם הנפטע מעל עמינו.
3. אי לכך, אנו קוראים לארגן וועדה מיוחדת של ה"פאלקס פערבאנד", כדי להכין ולקרוא כהקופה הקרוכה ביותר הפגנות המוניות ולהרים אתהקול נגד הגירושים וללכך את כל הבעיות של הטעה הזאת.
4. כהפגנות הללו ישמע קולם של המוני ישראל ויודגשו העובדות כמות שהן: בו בזמן ש-400,000 יהודים שופכים את דמם למען רוסיה ולמעלה מ-100,000 נפלו לא מכבר בשדות הקרב ומאות ואלפי משפחות יהודיות נהרסו כעקיפיץ או כמיטריץ בגלל סכיכי המלחמה המתנהלת לכל אורכו של קו החרם-המוטב. דווקא בזמן הזה, נאלצים אלפים ורכבות לנטוש את כתיהם ולהשאיר לא רק את רכושם, אלא, ליטול עמם את מתיהם (שמפאת הוסר זמן לא ניהן להביאם לקבר ישראל). כל המעשים הללו מלווים כילבולים ואשמות שווא, הנטולות כל יסוד.
5. כהפגנות הללו יחתמו על עצומה שתשלח לממשלה הקנדית והכריטייה. הממשלות הנ"ל ידרשו מבעלי כריחם, הרוסים, להשפיע כאורה מידי כדי להפסיק את הגירושים לאלתר ולהקל עד כמה שניתן את סיבלותיהם של אחינו כרוסיה.
6. העצומה הנ"ל תנוסח על ידי הועד-המארגן. כל יהודי וכל אישה כה ישראל, מתבקשים להתום עליה.
7. כעת האסיפות ההמוניות ידרשו אחינו להחליץ לעזרה חומרית כאורה מידי.
- כתעודה הזאת ניתן להכין שרעיונותיהם של כרייניץ וקויפמן עמדו בקנה אחד עם האינטרסים של כל העם היהודי. עם זאת יוחד מצבם של יהודי רוסיה.
- מאז הקונגרס הציוני הראשון שנערך כבאזל ב-1897 עמדו

יהודי רוסיה בשורה הראשונה עם "המאקסימליסטים", כלומר, רק מדינה יהודית בארץ ישראל. כאשר הועלתה שאלה אוגנדה בקונגרס הציוני הטיטי ב-1904, זמן מועט לפני מותו של הרצל, היו אנשי "הפראקציה הרוסית" המהנגדים העיקרים לתכניה. ראשיה של ההתיישבות החדשה בארץ ישראל, החלה עם עלייה הכילואים שהגיעו מרוסיה. יחד עם זאת דמה ההגירה הגדולה להופי אמריקה, כרוכה מאירופה המזרחית. לכן היה רגישות מיוחדת לבעשה שם. השקפתו של כריינין בזהה מקיפה יותר, לא יכלה להתעלם מהאחריות הכרוכה כמצבם של יהודי מזרח אירופה. בקודה ראייהם של אנשי "האפטאון" היה צרה מאד. מכאן ההתנגשות עם אנשים כמו דה סולה הנתמך על ידי וואלאפסקי כגלל אינטרסים אנוכיים, העמיקה את הפער בין שני המחנוח. מסכיב לכריינין ההרכזו אנשים כעלי גישה אחרת. נציין את ארצ'י כנט (1), כארני ג'וסף (2), א. א. רונאק (3)

ועוד.

- (1) כנט ארצ'י (1891-1980). היה פעיל בקהילה היהודית עוד בימי דה סולה, ליאון כהן, א. ג. פרימן וס. כרונופמן. מקום מושבו בטורונטו, ממנה נבחר כציר לקונגרס היהודי הקנדי הראשון ב-1919. עסק בעתונאות. פרסם את רשימותיו ב-Canadian Jewish Chronicle & Canadian Jewish Review. פעולתו הנמרצת הורגשה בעיקר בשנות 1933-1934 אחרי עלייתו של היטלר לשלטון בגרמניה. כימי המלחמה (||) נלחם בגד ההפלייה האנטי-יהודית.
- (2) כארני, ג'וסף (דב יוסף). נולד כמונטריאל ב-1899. עורך דין במקצועו. פעילותו החלה ב"יהודה הצעיר" ב-1918. הצטרף לגדודים העבריים במלחמה העולם הראשונה ושרה בארץ ישראל. ב-1921 התיישב בירושלים והפך לעורך דין ידוע. ב-1936 הצטרף למפא"י (מפלגת פועלי ארץ ישראל). יועץ משפטי לסוכנות היהודית. במלחמה העולם השנייה גייס מתנדבים לצבא הכריטי. באפריל 1948 מושל צבאי בירושלים. בין השנים 50-1949 שר ההספקה והצנע בממשלת ישראל. ב-1960 פרסם ספרו "קריה באמנה" ובו תיאורו האישי על הסיכות שהכילו לנפילה העיר העתיקה בירושלים. תפקידו ציבורי האחרון היה יועץ לשינוי שיטת הבחירות בישראל.
- (3) ראבאק, אברהם, אהרון (1890-1965) נולד כפולין. בגיל 2 הגיע לקנדה. למד פילוסופיה ופסיכולוגיה במק-גיל. בהארוארד השלים את לימודיו. מרצה לעבודה סוציאלית כבוסטון ובקמברידג', אנגליה. ב-1908 החל לפרסם מאמרים ביידיש ב"קענעדער אדלער". ערך את ה-Canadian Jewish Chronicle. שיחף פעולה עם ד"ר חיים זשיטלאווסקי ויהודה קויפמן. חקר "די אינפעריע אידיש" (1958) ו"פאלקסגייסט אין יידיש" (1964).

לאנשים האלה שהיו מעין מטמרה של "חורכים צעירים" היחה השקפה עולם כוללה יותר. עניין קונגרס יהודי כלל קנדי היה חשוב להם יותר מאשר לעסקני הפדרציה הציונית. לארצ'י כנט היחה כמיוחד השפעה גדולה, הודות לעבודתו העתונאית בעורך ה- *Canadian Jewish Times* השבועון היהודי הכלעדי בטפה האנגלית בקנדה. עמדותיו כמשפט פלאמונדון (1) ומאבקו להילוכה של אוניברסיטה קוינ'ס הוציאו לו מוניטין בקרב הציבור היהודי ומחוצה לו.

הפעילות הזאת טללה לו את הדרך להכחרו נציג טורונטו לקונגרס היהודי הקנדי הראשון שנערך במונטריאל ב-1919. הוא נטל חלק מרכזי בקתגרס וניסח מסמך שנחקל במליאה על הצהרת זכויותיהם של המיעוטים הלאומיים בקנדה. כנט היה ידוע ברבים בכינויו "העתונאי". כינהיים הלכו וגברו ההכנות לקראת הכינוס של "הקונפרנץ של כל יהודי קנדה" כהשראתה של הפדרציה הציונית. האווירה המחוחה נהנה את אותותיה. הרכה אנשים הססו ולא ידעו לנקוט עמדה ברורה באיזה מחנה להמוך, כמיוחד נוכח האיומים בעתונות היהודית המקומית.

---

(1) משפט פלאמונדון: ב-1910 בעיר קבק, הבע הסוחר היהודי בנימין (בן-ציון) אורטנברג אחיו של ד"ר שמואל אורטנברג את העתונאי אדוארד פלאמונדון על הוצאת דיכה נגד היהודים. פלאמונדון פרסם בעהון האנטישמי *La libre parole* סדרה של מאמרים בגנות היהודים. הוא התכנס על קונטרס של רוהלינג פרופסור באוניברסיטה של פראג, כירה צ'כולסלומקיה. רוהלינג טען שהלמוד גורס שכל הנוצרים הם עובדי אלילים ואף כהמות. יתר על כן, הנוצרים מתייהסים כהשפלה אל נשים ומפצלים העמולה לרצח ושוד.

הנאום של פלאמונדון הופץ בצורת חוברת על ידי רנה לדוק, עורך ה- *La libre parole*. כהוצאה מכל אלה, סכלו היהודים מההכליות בחוצות קבק וכיה הכנסת היחידה הותקף. בן ציון אורטנברג הבע (על השכנו הפרטי) אה פלאמונדון ודרש ממנו להוכיח את אמיתות דבריו, מהוך ההלמוד עצמו. הוא דרש התנצלות פומבית. עניין המשפט היה עסקו האישי של כ. צ. אורטנברג. רק מאוחר יותר התעורר ח. מ. קייזרמן וראה כמשפט עניין הנובע לציבור היהודי כולו. כסופו של דבר זכה אורטנברג כהכיעהו. פלאמונדון ההכקש לשלם קנס של דולר כלכו, מלכו הוצאות המשפט. ההדים של מקרה פלאמונדון הורגשו ככל רחכי קנדה.

(Condensed from "Three Canadian Trials" by W. E. Greening.)

מכהנו של יהודה קויפמן אל מוריס גולדשטיק, יושב ראש הארגון למען נפגעי המלחמה בטורונטו (1) מעיד על חוסר הוודאות כימים בטרם כינוס "הקונפרנץ של כלל יהודי קנדה". קויפמן מחפלא ממכרקו של גולדשטיק. החילה לא היה ברור לו דילצרכו. אבל משקרא ב"טורונטו זשורנאל" הסתכרו לו הדברים. קויפמן מוסיף שאנשים שאינם מסוגלים להלחם על דעותיהם עוברים לשיטה הידועה של השמצות. הוא מעלה על נס את עמדותיו של אברהם ריינוויין, עורכו של ה-Toronto Daily Hebrew Journal העומד כאומץ לב לצידו של "הפערבאנד". קויפמן ממשיך ומספר ש"הפערבאנד" פנה כהצעה איחוד לפדרציה הציונית ללא הואיל. ברוגז מוסיף: "מה אהה יכול לצפות מאנשים המזמינים שני נציגים של הכרוז הירש אינסטיטוט וקוראים לזה "קונפרנץ של כלל יהודי קנדה"?

המכתב מסתיים בהודעה על ביקורו בטורונטו של כריינין, הנועד ל-10 באוקטובר 1915.

הדים בוספים על המאבק בין שני המחנות לא מאחרים להגיע. על ההתקפות הכלהי פוסקות מדפי ה"קענעדער אדלער" משיב בהתמדה "דער וועג". מאמר ראשי מה-15.10.17 נקרא, לאמור: "אנו באים שעד כה התאחדו למעלה מ-200 ארגונים בקנדה הכוללים חזית הנמשכת מהאורטודוקסיה עד ליסודות רדיקלים. היום בהפרסמה החדשה שה"פערבאנד" מכיל אך 6 ארגונים בלבד. חבריו, הם בסך הכל ילדים, "שקצים", סוציאליסטים וכו'.

אבל למחרת, מודים שה"פערבאנד" מגלם כח ואנשיו משתוקקים לתפוס מכל הבא ליד והוא מהווה סכנה לכל היהודים בקנדה.

---

(1) גולדשטיק, מוריס. נולד ברוסיה כ-1890. למד שפוח מודרניות באוניברסיטה של טורונטו. כ-1914 קבל את המא. כפדגוגיה בקוינ'ס יוניברסיטי, קינגסטון (אונטריו). היה המורה הראשון לעברית באונטריו (ויהכן כקנדה) על רמה אקאדמיה. חבר בחברות הנוער "יהודה הצעיר". נמנה בין מייסדי הקונגרס היהודי הקנדי. פעיל בפדרציה הציונית. המכתב המוזכר נמצא בארכיונים של הקונגרס היהודי הקנדי.

ככל זאה, נעשו גישושים לקידום לכנוה.
הכותרה הראשית כ"דער וועג" מה-19 באוקטובר 1915 מדברה
על הסכמתה של הפדרציה הציונית להאחד עם "הפאלקס פערבאנד".
יש נסיון לקרוא לכינוס משותף של כל הגופים היריבים.
אחרי פגישה נציגי הצודים הוסכם, כולהלן:
1. שני הגופים: "הפאלקס פערבאנד והפדרציה הציונית קוראים
לוועידה כללית של כל יהודי קנדה.
2. למטרה הזאת יהיה צורך למנות וועדה משותפת.
3. הרכב מספר חברי הועדה יהיה שווה לשני הצודים.
4. מספר הנציגים, 25 לכל צד.
החומים מטה מחייבים לכבד את ההחלטה הנ"ל. הגוף הנבחר
יהיה ההיערכות הגבוהה ביותר.
עלמסמך החומים, היושב ראש, עורך דין, פטר ברקוביץ.
מטעם ה"פאלקס פערבאנד": ראובן כרייניץ, נחמיה ויזנברג,
י. פיגלר, ל. צוקר, יהודה קויפמן. כשם הפדרציה: עורך דין
לואי פיטש, א. לויץ, י. ישפה, ש. שניאור וא. קומרוכ.
נדמה היה שלקראת הכינוס המשותף שנקבע ל-24 באוקטובר
יישבו כל ההדורים.
כיום א' ה-24 באוקטובר 1915, הופיע מאמר ראשי כ"דער וועג",
חתם הכותרה "דבר גלוי לפדרציה הציונית". כרייניץ מזהיר
כפני הפרה ההסכם כאורח חד-צדדי על ידי אנשי הפדרציה.
הציונית, הסכם שאך לפני שבוע הוסכם עליו. המאמר מוסיף
האם ידעו להעריך המוני היהודים את המשמעות ההיסטורית
של השעה הזאת וחשיבותו של רעיו האחדות? האם יבצלו חברי
הפדרציה את כינוס הנפרד כדי להכריז עליו "קונפרנץ של
כל יהודי קנדה"? זוהי השאלה העומדת לפנינו - כותב כרייניץ -

עורך העהון מקודה טהההלטה וכחירת המוסדות יחקכלו
על יסודות דמוקראטיים. הוא מצטט מדברי הרצל, שאין
לזלזל כמבע ישיר עם ההמונים.
אם ההטוכה שחקהכל ההיה בחירת "פראמינענטע יידן", אנשים
חשוכים מאד, ההיה הכרכה לכטלה.
צו הטעה, מציין כוהכ המאמר, הוא ההאחדות ולא פרוד.
יש מקום לכינוס אך ורק וועידה אחת. זאת הסיסמה.
בעמוד הראשון כל אותו גליון ההפרסמה בהרחבה כתכה בשם
"מצבו הנוכחי של "הפאלקס פערבאנד". הסקירה המקיפה
יוצאת חוצץ נגד שיטות השתדלנות היהודית, שאכד עליהן
הכלח. החוכות הנוכחיות מחייכות חזית אחת של סוציאליסטים
ומתפללי בני הכנסה, עובדים ומעבידים, העשיר והרש. אין
פירושו של דבר שמישהו ויחר מראש על עקרונותיו הוא.
אלא מהי? החוכה העיקרית הינה להופיע כפני הציבור
כמיעוט לאומי מלוכד.
"הפאלקס פערבאנד" הכריז שיש למסור את ההכהגה להמוני העם,
כדי שיהפך לחנועה דמוקראטית.
הפעולה הולכה ובמשכה, הן כמערכ קנדה: טרונטו, המילטון,
לונדון (אונטריו), סאסקאטון ועוד, ממזרח ועד מערכה של
הארץ הזאה.
בסיום הרשימה במסר על גיוס כספים לנפגעי המלחמה והודעה
על פתיחה ספרי החשבונות לביקורת הציבור.
"הפאלקס פערבאנד" קיכל ככרכה שחי החלטות שנתקכלו
כאסיפת הפדרציה הציונית. כגליון "דער וועג" (27.10.15),
פורסמו כלשונן:

1. תקרא אך ורק וועידה אחת ויחידה.
2. הפדרציה הציונית ו"הפאלקס פערבאנד" יהיו מיוצגים
במספר שווה כועדה הארגון המשותפת.
היה כמעט וודאי שההסכם מתממש. אבל אליהוקוץ כה.
אבוד כחי הכנסה, נציגו של הציבור האורתודוקסי החל לדרוש אף
הוא להיות מיוצג כאופן שווה לשני הצדדים החתומים על ההסכם.
"הפערבאנד" המכים לחכימה וכלכד לא להפריע להמשך המשימה העיקרית,

כלומר הושטה עזרה לנפגעי המלחמה.
אולם, זאת לא היתה הכעיה. נמצא בידינו מסמך, המעיד שלואי
פיטש, שהיה חתום על מסמך ההסכם, המשיך לפעול במסגרת
"הקונפרנץ". כהיותו המזכיר, פועל לכינוסה של וועידת הפדרציה
הציונית שהערך כ-7.11.15. עדה לכך, מכתב שטיגר ליוסף
מרגוליס, איש ויניפג. מהכנו עולה, שההכנות לכינוס "הקונפרנץ"
לא נפסקו, אלא, להפך, נמשכו במלוא ההיקף. אי לכך, מהבקש
מרגוליס לארגון כחירת צירים מכל ארגון כחנאי הוא ימנה לכל
הפחות 25 חברים.

מרקוס היימן, מזכיר הועד הויניפגי לנפגעי המלחמה שלח
מצידו אגרה ללואי פיטש. (2) היימן כותב שעל יהודי ויניפג
להתכנס כהקדם כדי להחליט לאיזה כינוס לנסוע, משום שכרשותו
שחי הזמנות מקבילות, ל"פערבאנד" ול"קונפרנץ". כהמשך מדגיש

---

(1) פיטש למורגוליס, 6.10.15. ארכיונים של הקונגרס
היהודי הקנדי.
(2) היימן, מרקוס. בולו ברוסיה כ-1893. הגיע לקנדה כ-1913.
עורך דין במקצועו. פעיל בקהילת ויניפג, מניטובה.
כ-1915 מרצה בכיתה הספר למשפטים במניטובה. התמחותו: יחסי
עבודה. בין השנים 1916-22 נשיא הקרן היהודית למערכ קנדה.
אגרוו של היימן לפיטש מה-12.10.15 נמצאה בארכיון הקונגרס
היהודי הקנדי.

שהוא שולח את מכתבו בשם הוועד המייצג כ-250 ארגונים,

התומכים ב"פאלקס פערבאנד" (1)

בסמוך למכתב זה בחכ"מ. היימן ליהודה קויפמן (14.10.15)

כו הוא מכיע את משאלתו שיט לעשות את הכל כדי למנוע

קרע בין "הפערבאנד" ל"קונפרנץ", משום שהשעה דורשת

ליכוד הכוחות.

ראוכן ברלינין ממשיך לנהל את המאבק מעל דפי "דער וועג"

ומפרסם בחודש אוקטובר 1915 שורה של מאמרים בנוגע לפעילות

הציונית בקנדה. כ-24 באוקטובר כותב ש"כו בזמן שציוני

אמריקה מנהלים כמרץ קרב כדי למשוך את המוני היהודים לרעיון

הכולל של הקונגרס, דוחה הממסד הציוני בקנדה את היסוד

הפועלי והרדיקלי."

חבועה פועלי ציון, אשר בין חכדיה נמנה יהודה קויפמן

לא עוברה כשהיקה מעשיהם של חסידי "הקונפרנץ". מחאה

רשמית נוסחה על ידי קויפמן עצמו ורואה אוד כ"דער וועג"

כ-8.11.15: "הקונפרנץ" עומד בניגוד גמור לאצטרסים

החיוניים ביותר של עמינו - נאמד - והיא נוקטת עמדות

העומדות כסתירה לכעיות הכאוכות ביותר, כמו שפיכה דמי

אחינו מעבר לים." מיד נשלחו העתקים לסניפי פועלי ציון

בטורונטו, ויניפג, אוטאווה, האמילטון ומקומות אחרים.

הארגונים כמו בטריאל המאוגדים כ"פערבאנד" פרסמו גלוי

דעה כחתימתו של ה. באוואק. ("דער וועג", 7.11.15).

(1) היימן לפיטש, 12.10.15. ארכיונים של הקונגרס היהודי

הקנדי.

מוריס גולדשטיק, יושב ראש הארגון למען כפגעי המלחמה
בטורונטו המן בעקביות בחבריו ב"פערבאנד" כמונטריאל.
כאמור לעיל הגיע ראובן בריינין לאסיפת הסכרה בטורונטו
ב-10 באוקטובר 1915. בריינין לא בא לכד אלא בלורית
ידידו נחום סלושץ, שהיה לביקור אהה עה בקנדה. אנשי
טורונטו רצו לנצל אה כראו של בריינין כדי לקרב אה
שני המחנות היריכים. לפי זכרי ש. בעלקין (1) המחכס
על פרוטוקול הישיבה, נבחרה ועדה מיוחדת שמתפקדה
היה למצוא דרך ליישב אה המחלוקת בין "הפדרציה"
ל"פערבאנד". חבריה היו מ. גולדשטיק, א. ריינוויין,
ח. דווארקין, פייטש וה. אלט. עליהם היה להפגש עם חמישה
נציגים של סניף טורונטו ב"פדרציה", כדי להגיע למוצא
מכובד. הוצעה פטרה שנוסחה, לאמור: כאשר חכונס הוועידה
הכלל קנדיה לא יוזכרו אף לא אחד משמות הארגונים
המתנצחים, אלא, יקראו כשם חדש משותף. כרם, כל המאמצים
עלו בזהו, משום שחברי "הפערבאנד" והחכונע הסוציאליס-
טית של טורונטו הכיעו אה אי-רצונם לנסוע למונטריאל
לועידה הציונית האמורה להתכנס ב-14 בנובמבר.

---

(1) בעלקין, שמעון, די פועלי ציון כאוועגונג... עמ' 169.

ההתעניינות מסכיב הנועה הקונגרס בויניפג, התעוררה
לספטמבר 1915 בעקבות האסיפה של האגודה לעזרת המהגר
שנערכה כמערכה "דאס אידישע ווארט" כ-25 באוגוסט.
י. פרלמן, מניין הפעילים הכולטים, נשא הרצאה כראשיה
ספטמבר וקרא לתמיכה "בקונגרס שיערוך לזכויות הלאומיות
והאזרחיות המלאות לכל היהודים כאשר הם שם... כמזן כן
גם הכטחה לכים לאומי בארץ ישראל." (1).
כאשר הגיעה הזמנתה של הפדרציה הציונית, הוחלט בויניפג
במקביל לטורונטו לה להענות. י. א. טשרניאק (2) הציע
לכבד אך ורק השהתפוח כ"פאלקס פערבאנד" והצעתו נחקלה.
בינהיים נעשו בסיוונה כמונטריאל, עם התקרב מועד "הקונפרכץ"
ליישב את המחלוקה. יוצאי כסרכיה תווכו, אבל דרישתו
האולטימטיבית של "הפערבאנד" היתה לדחות את הועידה. קויפמן
וכרייניץ סברו כחומס ש"הקונפונץ ליהודי קנדה" הוא ממש
"קאטאסטרופה לאומית."
המכחכ שבשלח ליהודה קויפמן (3) על ידי ארגון יוצאי כסרכיה
יש כו כדי להחיש את הדחיפות של הנסיוונה למנוע קרע כרגע
האחרון. כאגרה נאמר: "ככיכוס המוקדם שנערך כ-10 באוקטובר
כאודיטוריום הול, כהשתתפות 48 ארגונים כדי לאחד את כל
יהודי קנדה תחת חסותו של "הפאלקס פערבאנד" הוחלט כדלקמן:

-
- (1) "דאס אידישע ווארט", ויניפג, 6.9.15.
  - (2) טשרניאק, יוסף א. גולד ברוסיה כ-1885. חבר כחנדועה
הסוציאליסטים-טריטוריאליסטים. פעיל כירו"א. השתתף כועידה
היסוד של הקונגרס היהודי הקנדי. בין מייסדי כיה הספר פרץ
בויניפג. חבר כלהקה ההיאטרון היהודית הראשונה כמניטונה.
  - (3) ארגון יוצאי כסרכיה ליהודה קויפמן, 13.10.15.

"הוועדה המשותפת של שני הצדדים, הפדרציה ו"הפערכאנד"
ההיה מורכבת בצורה שווה על ידי חמישה נציגים מכל צד.
בראשה יעמוד אדם כלתי תלוי. מטרתה: לארגן הנהגה משותפת
לשני הגופים.

הפגישה הערך כמלון רג' יס כמוצאי שכה ה-16 באוקטובר ש.ז.
העורך דין פטר ברוקוביץ ישב ראש כאסיפה."
המכתב והכתוב ביידיש נושא כסמל שתי ידיים משולכות, כפי
שהיה מקובל ככל האגודות לעזרה הודית. (1)
כסיונות נוספים לפטרה יזמו מצידם, גדליה רכינרוביץ
וא. קומרוכ. מט, ערכ כינוסה של "הקונפרנץ" כתבו שני
אנשים אלה הצהרה כזו הלשון: "כעקבות שיחור ארוכות,
שבהן השתתפנו כאזרחים כלהי-סלויס ואשר מבחן איחודה
של כל יהדות קנדה, פנינו היום לוועד המארגן (המורכב
מהפדרציה וארגונים אחרים) כהצעה שהוסכמה בין "הפערכאנד"
והוועד הסוציאליסטי הלאומי. הוחלט שמשלחה של "הקונפרנץ"
תפגש עם נציגי "הפערכאנד" והוועד הסוציאליסטי הלאומי
היום כ5.30 אחה"צ כמלון וינדזור (חדר 1310), כדי לדון
על איחוד אפשרי." (2)

האור הארועים עד כה, מקורו כנקודות ראות של הצדדים
המעורבים ישירות. מצאנו ערות שונה כמאמר כתוב על ידי
אדם שלא השתייך, אף לא לאחד משני המחנות.
הרשימה בשם "מכתב מקנדה" והיא חתומה ככינוי "פנחס".

כנראה שמדובר כפנחס רוטנברג שאותה עת ישב כניו-יורק

(1) Canadian Jewish Archives, New Series, N.1, 1974, Pag. 25.

(2) " " " " " " " " 25.

בשליחות ציבורית. (1)

מכהנו של "פנחס" מנוסה בצורה לועגת ועוייבת ל"פאלקס פערבאנד פון קענעדער אידען". המחבר מציין את הצלחת "האפטאון" כאיסוף כספים, לעומת ההשגים הדלים של "הפערבאנד". נקודת מבטו של הכותב היא חדה וכעלה מידע רציני. עמדתו משקפת את דעותיו של "הקענעדער אדלער". הוא לועג לעובדה ש"גדוד" של יהודים קנזים הטילו על עצמם כמשימה להשחית במאמץ המלחמתי של אומות הזקנה וגדולות. כדיוק כאותה מידה של אי-יעילות הועלתה המחאה נגד האפלייה וגירוש היהודים מטעם הממשלה הצאריסטית. הוא טוען שהעצומה שעליה החליט "הפערבאנד" לא נשלחה מעולם.

הכתב מציין את הקוים הכולטים המפרידים בין שתי הגישות זו של "האפטאון", לעומת זו של "הדאונטאון". הראשונים טוענים שמצע "הפערבאנד" לא כולל שום הכניה ממשית לעזרה לנפגעי המלחמה. כמקום דיבורים גייסו אנשי "האפטאון" אלפי דולרים לקרבתו. המבניה החלה, מצפנת לעוד הרבה

---

(1) רוטנברג, פנחס. (1879-1942) מהדמויות הכולטות כחולדות הישוב היהודי בארץ ישראל. נולד באוקראינה. במקצועו מהנדס. בין 15-1907 עסק כמהנדס השקיה באיטליה. אותה את החל להתעניין בשאלות יהודיות. בעת מלחמת העולם הראשונה נסע ללונדון ושיחף פעולה עם ז'אק ז'אקוטינסקי בארגון יחידות יהודיות להגנה עצמית בארץ. ב-1915 הגיע לארה"כ כדי לגייס סיוע לחכניותיו. כאן הוא מעורב בנסיונות להקמת הקונגרס היהודי האמריקאי. עם נפילת הצאר, חוזר לרוסיה. מאוכזב מהמהפיכה הכולטכיקית עוזב ועולה ארצה ב-1919. מתחיל להתעניין בהקמת סדר על נהר הירמוך. ב-1920 מארגן יחד עם ז'אקוטינסקי ההגנה היהודית כירושלים. ב-1921 מתמנה מפקד ה"הגנה" בחל אביב. ב-1929 נבחר יו"ר הוועד הלאומי, הפקיד אליו חוזר ב-1939. ב-1934 מצליח ללונדון להחתים על הסכם את בן-גוריון וז'אקוטינסקי, אבל הנהגת ההסתדרות דוחה אותו. אחרי שנבחר שנית יו"ר הוועד הלאומי עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, נפטר ממחלה קשה כירושלים. רוטנברג נחשב אבי חרות החשמל בארץ ישראל.

אלפים. כינתיים, מה עושה "הדאונטאון"? מוחה...
"פנחס" מדבר על קיטוב כחיי הקהילה. קבוצה אחת דוגלת
בפעילות מדינית, הרבנות וחכרתייה וקצת פילנתרופיה. כו
כזמן שהשנייה עושה רק בפילנתרופיה ודוחה כל נסיון לערכ
את הצדקה עם האידיאולוגיה החכרתייה.

הקבוצה הראשונה מורכבת כעיקרה ממהגרים חדשים שהושפעו
מהתנועה הלאומית והחכרתייה כנות המאה ה-19. השנייה
מדברת על "הכלייה".

ההכחנה הזאת הוכאה לאמריקה מאירופה. עוד בפולין נמתח
קו בין "פילנתרופיה צרופה" לבין "עזרה משקמת".
"מכתב מקנדה" משקף את המכנה המסורתי בחכרה היהודית,
שככה אוליברליה מול דלת העם.

רק כדיעבד יסתיים הויכוח בין שני המחנות; זאת כאשר
הנסיבות והנפשות הפועלות ישחנו.

אנשים כמו מ. מ. קייזרמן, ס. וו. ג'ייקובס, א. ג' פרימן (1)
ואחרים הכינו כמשך השנים שאין להחזיק בקו של דה סולה,
מורטימר דייוויס ואחרים. כסופו של דבר הצעירים הגיעו
לעמדה מפהח עם הקמתו של הקונגרס היהודי הקנדי. וזאת,
משום שזכו ללא ספק כחמיכתם הרחכה של אנשי "הדאונטאון"
ו"האפטאון" כאחד.

למרות כל נסיונות החרוך לא עלה כידי איש למנוע את כינוסה
של "הקונפרנץ". חחה הרושם של המלצה ועדה הפיוס קבלה

---

(1) פרימאן, ג. ארצ'יבלד. נולד בליטה כ-1880. הגיע
לקנדה כ-1893. פעיל מאד בחיי הקהילה היהודית בסורונטו
וכ"פאלקס-שולע" במקום. נשיא הפדרציה הציונית בקנדה.
חבר בוועד לשיקום נפגעי המלחמה ור - J.O.I.M.S.

המליאה את ההחלטה הבאה: "הקונפרנץ' מיידה אח כוחו של הועד הפועל שיכחול, לשתף פעולה עם גופים דומים שיכחרו על ידי כינוסים או בחירות שיערכו בקרב ארגונייהם, על כסיס משותף וחוך מגמה לקרוא לקונגרס יהודי כללי." יש לראות בהחלטה הזאת פתח להדכרות. עם זאת, דאגו אנשי "הקונפרנץ'" להודיע שמדובר על כנס מוקדם. הם קרו לכנס בקרוב כנס מקיף יותר של כל יהודי קנדה. קיומה של וועידה הפדרציה, באצטלה של "קונפרנץ'", לא הפריע להמשך פועלו של "הפערכאנד". בריינין, קויפמן ול. צוקר הוסיפו לשגר חומר והוראות לסניפי "הפערכאנד" הקיימים. אסיפות הסברה, איסוף כספים ופעולות אחרות לא נפסקו. מערכ קנדה וסניף טורונטו בראשה, קראו לכינוס לאומי ל-7 בפברואר 1916. לדעה בריינין עמדה טורונטו מהרגע הראשון ובעקבותיה לצידו של "הפערכאנד". דוברים היה העתון "אידישער זשורנאל" ועורכר אברהם ריינוויין. הועידה הכלל-ארצית הקנדית נחקימה כמתוכנן (1). השתתפו 27 צירים שייצגו 200 ארגונים ממונטריאל, טורונטו, וניפג, האמילטון, לונדון (אונט.), צ'סטהם, נורד-ביי ופיטרבורו. בין הצירים, חברי פועלי ציון, התנועה הסוציאליסטית הלאומית ואחרים, נמנו: י. קויפמן, מ. דיקשטיין, נח חפץ, ז. וואלאפסקי, (כולם ממונטריאל); מ. בולדשטיק, א. ריינוויין, י. מטנקה, י. פרימן (טורונטו);

---

(1) בעלקין, שמעון, די פועלי ציון באוועגונג... עמ' 172.

- א. דיומס (המילטון), ב. שפס (ויניפג).
ההחלטות שנחקקו נקראות, כולהלן:
"אנו קוראים לכינוס של קונגרס יהודי קנדי, לאמור:
1. כדי להבטיח יחד עם כל יהדות העולם את הנציגות היהודית
כפני ועידת השלום.
2. כדי לנסח את ההכרעה שיוגשו לוועידת הנ"ל.
3. כדי לקבוע קו הפעולה שינקט על ידי היהודים נחייבי
האמפריה הבריטית.
4. כדי לציין היקף העזרה המדינית והחומרית לאחינו
קרבנו המלחמה.
5. כדי לקבוע אופן הפנייה ורשימת ההכרעה כפני הממשלה
הקנדיה.
6. תפקידו של ועד הפעולה שיבחר על ידי רפרנדום יהיה
לנהל משא ומתן עם מוסדות או פדרציות אחרות. כמידה
שהמטא ומתן לא יעלה יפה יש לקרוא לקונגרס יהודי כלל
קנדי על דעה עצמנו בלבד.
ההצעה להקים מועצה צירים (בוארד אוף דפיוטיס) נפלה.
נקבע גוף שייצג באופן חוקי את יהדות קנדה.
לועד הפועל נבחרו: ראובן בריינין, יושב ראש,
ל. צוקר: סגן-ראשון, מ. גולדשטיק: סגן שני: ראודה
קויפמן: מזכיר. יש לגייס \$ 1,000 כדי לכסות את התקציב
לארכעה החודשים הקרובים.
הועד המרכזי כשיתוף עם הועד המונטריאלי, כיבש מייד
לכיצוע ההחלטות.

אכל המחלוקת לא תמה. באסיפה עם המוקדשת לקונגרס,
שנערכה בטורונטו ב-20.5.16 בהשתתפות פנחס רוטנברג
וברוך צוקהמן נוסחו הצעות כדי להסדיר את העניינים.
בין השאר, הוצע לחפש דרכים חדשות כדי לאחות את
הקרע. שוב, בקרא לחדש את המגעים בין שני הגופים
ולזמנם לאסיפה משותפת לא יאוחר מה-1 בספטמבר 1916.
אכל הנהגת הפדרציה הציונית דחתה את הרעיון.
מכתבו של אברהם ריינוויין כ-8 באוגוסט לב. סטון,
סגן יושב ראש הפדרציה הציונית בקנדה היה בו איום
על הפדרציה. אי לכך, התפורר הועד הזמני והופסקה
כליל פעולה ההדברות.
יהודי מערב קנדה המשיכו לפעול כמסגרת "הפערכאנד",
מחוץ הקווה שייטבו ההדורים. הוכננה וועידה לסוף
אוגוסט 1916. לשם כך הוזמנו כאורחי כבוד ד"ר נחמן
סירקין וראוכן כריינין.
כ-10 באוגוסט הודיע יהודה קויפמן למ. גולדשטיין
שנפתחו טיכויים לאחות את הפער. (1)
לקראה הועידה הוזמן ר. כריינין. השוכנת לאהרון
אוסובסקי לא אהרה להביע.

---

(1) כעלקין, ט. די פועלי ציון בארועגונג... עמ' 177.
(2) אוסובסקי, אהרון (1878-1948). נולד באוקראינה.
בא לקנדה ב-1903. נמנה בין מייסדי הנועה פועלי ציון
כויניפג. חבר בקונגרס היהודי הקנדי. עסק כייסוד
"הלמוד הורה" המחוז הראשון. משתתף ב"קעבעדער אולער",
זו פרסם מדי שבוע "מכהבים מויניפג". זכרונותיו הופיעו
נספר "צוריי וועלטן-דריי דורות". בטל חלק בעריכת
הספר "דער קאנאדער איד" (12-1910). פרסם גם בעתונים
"די שטימע", "דאס אידישע ווארט", "די נייע צייט" ועוד.

המכתב נחפרסם כ"דאס אידשע ווארט" מויניפג בנליהנו

של ה-18.8.16.

"מר אוסובסקי היקר!

אח מכהכך מה-11 באוגוסט קבלתי.

אני יוצא בודאות לויניפג ביום א' הקרוב ה-22 באוגוסט.

אנו מלאי תקווה מכאן כדבר כינוס הועידה שחהויה יסוד לקיום

קונגרס יהודי בקנדה, מושהה על יסודות דמוקראטיים.

בימים אלה ישכנו כועד המקומי והצעהי שביום ה-27 באוגוסט,

יום פהיחה הועידה בויניפג הערך במקכיל אסיפה עם כמונטריאל

מסעם "הפאלקס הערבאנד". דבר דומה הצעהי לטורונטו. יצא

שבעה ובעובה אחה יחקימו אסיפות המוניות בשלושה היטובים

היהודים הגדולים ביותר בקנדה (ויניפג, טורונטו ומונטריאל),

דבר שיחזק אה רעיון הקונגרס.

אני שולה מאמר ראשון עבור עהונך. כאשר אגיע לויניפג אמסור

לך אחר.

בישיבה של הועד המקומי הוחלט לייפה אה כוחי כציר לועידה.

חשוב ביותר שכסדר היום יופיע כמפורש סעיף המוקדש

ל"איחודה של יהדות קנדה ממזרח ועד מערב". חשבהי על כמה

רעיונות והצעה, שאמסור לך עליהם עם כואי, אישיה וכדיונים

הכלליים.

שנסו מהניכם וההחזקו כדי להפיץ אה רעיון הועידה כמידח

האפשר. הועידה הייכה להיות דוגמה ומופת.

גורלה של יהדות קנדה, טמון בויניפג.

בכרכת הקונגרס,

ואוכן כרייניץ."

CELL°

0° 0° XILLOICLY°

LXICL CLCCCLL SUICL SUICL SUICL CELL L° DLGOL SUICL
CCLICL° CL SUICL G° CCLICL SUICL CCLICL SUICL SUICL SUICL
GOL CCLICL° SUICL SUICL CCLICL SUICL SUICL SUICL SUICL
ZLIL CL L°

LXIL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
„LXICL CLCCCLL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
L-12 CCLICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
ZLIL CL L° SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL

CLCCCLL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
CL CCL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL

SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL

SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL

SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL

SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL
SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL SUICL

א ח ר י ת ד כ ר

המה מסכת חייו של ראובן כריינין כמונטריאל.
עזיבתו את העיר ארבע שנים אחרי כואו אליה לא
היחה סוף פסוק. הוא נשאר קשור למקום במשך כל
שנות חייו. כיהו מרים נשארה כאן והוותה חוליה
מקשרת עם הנעשה בה.

חלומו הגדול של כריינין, הקמה הקונגרס היהודי
הקנדי חיה לעובדה. הקונגרס כפי שכריינין הגה
אוחו קם בוועידת היסוד שנערכה בין ה-16 ל-18
במרץ 1919.

יחכן וכלעדי אנשים המהסוג של יהודה קריפמן,
שמעון כעלקין, מרקוס היימן, אכרהם ריינווייץ,
חנניה מ. קייזרמן, לאון כהן, א. ג. פרימן ועוד
רכים נוספים היה כלהי אפשרי להרים משא זה.
מכחינה היסטוריה וכדיענדו צדקה חפיסחו הכוללם
של כריינין שארצ'י ככט ואחרים כינו "פופוליסטיח".
חומוחיה של החכרה היהודיה המסורתית שהוכאו ממזרח
אירופה ולא רק ממנה, טבעו אם חוחמם על חיי הציכור
בקנדה.

אפילו ארץ ישראל לא היחה מחוסנה בפני פילוגים,
עסקנות ואף שהדלנוה. אחרון השחדלנים, נחום גולדמן
כפטר לאחרונה כספטמבר 1982.
ראוכן כריינין הקדים כמידה מסויימה את הקופחו. ולכן,
קמו לו יריכים. כוחו היה כעטו וככושר דיבורו.

אם נרצה לשפוט אם היה, אם לאו איש מעשים, תהיה אולי
מהאימה ההשוואה שכריינין היה דון קישוט וקויפמן היה
סאנשו פנסה. ברם, כל השוואה לוקה חמיד בחסר. ככל
מפעל אנוש נחוצים שניהם. האחד קיים בזכות משנהו.
גישתו של כריינין, לפי עניות דעתי, היתה כסופו של
דבר טריטוריאליסטית. כסוף ימיו, כאשר תהפוכות הזמן
הפכוהו לדגל הקומוניזם כביכול, חזר וטען שהוא אינו
רואה סתירה בין המפעל הציוני כארץ ישראל לבין
ההתיישבות היהודיה בכירובידג'אן.
לא עסקנו בעברדהינו בספיחי המשפט הציבורי שנערך
ב-1930 ככרלין. משפט בו עמד מול אישיותו ההזקה
של חיים נחמן ביאליק. אולי כפרספקטיבה של זמן
אפשר היום להעריך אחרת את משמעות המשפט. קשה ללמד
קטגוריה רק על כריינין ולסנגר על ביאליק. כל
הקופה יוצרת מוואים משלה. המפעל הציוני עומד איתן,
לעד כארץ ישראל. כירובידג'אן הפכה להיות אפיזודה
בכריח המועצות עצמה, מעולם לא היחה יוחר מזאת.
הרכה דיו נשפכה בעניין יחסו של כריינין לכריח המועצות.
יוסף כריינין, בנו, טען שאכיו לאהוכן כראוי מעולם.
אולם המציאות היא אחרת. מצאנו כארכיון כריינין בספרייה
היהודית כמונטריאל מאמרים, פרי עטם של הסופר עצמו,
בהם הוא מצדיק ללא עוררין את משפטי הראווה בשנות ה-30
בגד מנהיגי הגהפיכה הכולשכיקה ממוצא יהודי: קאמניאכ,
הוא רוזנפלד וזינביאכ, הוא אפלכויים. משום מה מזכיר
המחבר את יהדותם שלהם בצורה המעוררת פליאה.
הכרוז שפרסם כריינין בזכות ההסכם מולוטוכ-ריבנטרופ,
ימים ספורים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, כסוף
אוגוסט 1939, היה לכלי העמולה קומוניסטית, אם

אפילו לא התכוון לכך.

הדומתו של כריינין היחה סבוליה. משקלו הורגש אחרי מוהו. למרות חילוקי הדעות, לוורוהו וככוה כדרכו האחרונה כמובטריאל.

המכשול האישי הגדול ביותר של כריינין כשנות ישיבתו כמונטריאל היה החרחקותו מהשפה העברית אהובתו. הוא עבר לכתובה כיידיש, כדי להיות מוכן להמונים. הגלות לא הצליחה להשכיח את העבריה. אחד מפלאי הציונות היה ללא ספק הפיכתה לשפה חייה, שפה העם לימות חול ולא רק לתפילה.

כריינין נשאר נאמן לעבריה. אל אף כשלון "הדרור", חזר והוציא כניר יורק. כמה עבריה חדשה "ההורן", כטאובה של ההיסטוריה הציונית כאמריקה.

עם זאת, שמר אימונים ליידיש והוסיף לפרסם מאמרים כשפה הזאת, עד ליום מותו כיומון הניו-יורקי "דער טאג". אם הצלחתי לאורך העבודה הזאת לתאר את האווירה ששררה כמונטריאל לפני ותוך כדי הקרובה כשדות אירופה כימי מלחמה העולם הראשונה, הרי כאחי על שכרי.

החומר העיקרי שמש כטיס לעבודה מחקר זו נמצא כרוכו בארכיון כריינין של הספרייה היהודית העממית כמונטריאל. האוצר הכלום הזה, טרם סווג וקוטלג כראוי. מסכת חולדות ישראל כדורות האחרונים זועקה מתוך הדפים הללו. ידו של החוקר עדיין כטוייה.

היה בשכילי הענוג מיוחד לפשפש בהיקים אלה.

שמואל פז,

מונטריאל, קבק, קנדה.

אפריל 1983.

אפילו לא התכוון. לכן.

הרומתו של בריינין היתה סגולית. משקלו הורגש אחרי מותו. למרות חילוקי הדעות, לווהו רכבות כדרכו האחרונה כמונטריאל. המכשול האישי הגדול ביותר של בריינין בשנות ישיבתו כמונטריאל היה התרחקותו מהשפה העברית אהובתו. הוא עבר לכהיכה כיידיש, כדי להיות מוכן להמונים. הגלות לא הצליחה להשכיח את העברית. אחד מפלאי הציונות היה ללא ספק הפיכתה לשפה חיה, שפה העם לימות חרל ולא רק לתפילה.

בריינין נשאר נאמן לעברית. אל אף כשלון "הדרור", חזר והוציא כניו יורק, כמה עבריה חדשה "ההורן", בטאונה של ההיסטוריה הציונית כאמריקה.

עם זאת, שמר אימונים ליידיש והוסיף לפרסם מאמרים בשפה הזאת, עד ליום מותו כיומון הניו-יורקי "דער טאג". אם הצלחתי לאורך העבודה הזאת להתאר את האווירה ששררה כמונטריאל לפני ותוך כדי הקרבות כשדות אירופה כימי מלחמה העולם הראשונה, הרי באהי על שכרי.

החומר העיקרי שמש כסיס לעבודה מחקר זו נמצא כרונו נארכיון בריינין של הספרייה היהודית העממית כמונטריאל. האוצר הכלום הזה, טרם סוג וקוטלג כראוי. מסכת חולדות ישראל כדורות האחרונים זועקה מחוך הדפים הללו. ידו של החוקר עדיין בטוייה.

היה בשכילי הענוב מיוחד לפשפש בהיקים אלה.

שמואל פז,

מונטריאל, קבק, קנדה.

אפריל 1983.

ביבליוגרפיה

1. ארכיון כרייניץ, הספרייה העממית היהודית כמונטריאל.
2. " הקונגרס היהודי הקנדי, מונטריאל.
3. בעלקין שמעון, די פועלי ציון באוועגונג אין קאנאדע, מונטריאל, 1956.
4. קעידזש יוסף, ד"ר, צוויי הונדערט יאר פון אידישער אימיגראציע אין קאנאדע, מונטריאל, 1960.
5. שלמה ווייסמן בוך, בעריכה שמשון דונסקי, מ. חסיד יהודה עלכער, מונטריאל, חשכ"א.
6. ביכליוטעק בוך (1914-1934), מונטריאל 1934.
7. " " (1914-1957), " 1957.
8. זאק ב. ג. בעשיכטע פון יידן אין קאנאדע, כ. 1, מונטריאל, 1948.
9. ריינוויין, אברהם, דער איד אין קאנאדע (2 כרכים), טורונטו, 1925, 1927.
10. כרייניץ ראובן, כל כתבי ראובן בן מרדכי כרייניץ (כר' 1, 2, 3) ניו-יורק, 1940.
11. כרייניץ ראובן, פון מיין לעבנס בוך, ניו יורק, 1946.
12. אוסף ה"קענעדער אדלער", ספרי יובל 1932, 1938, מונטריאל.
13. אוסף "דער וועג", מונטריאל.
14. אוסף "דאס אידישע ווארט", טורונטו.
15. מאמרים מהוך "דער קיביצער", ניו יורק 11.12.15 ו-12.2.16.
16. ל. צוקער געזענק בוך, מונטריאל, 1968.
17. וואלאפסקי הירש, מיין לעבענס ריזע, מונטריאל, 1946.
18. פוקס, חיים, לייב, הונדערט יאר יידישע און העברעאישע קענעדער שרייבער, מונטריאל, 1980.

B I B L I O G R A P H Y

1. Brainin, Joseph, "The Centenary of Reuben Brainin,"
Jerusalem Post, 10.4.62.
2. Kaifetz, B. G., "Bennett was a Congress leader during crucial war times,"
Canadian Jewish News, Montreal, July 31th. 1980.
3. Goldstein, Baruch J., "Reuben Brainin comes to the Eagle."
4. Weinfeld, Morton Dr. & Eaton, William W.,
"A survey of the Jewish Community of Montreal", 1979.
5. Early documents of the Canadian Jewish Congress (1914-1921),
New Series N. 1, 1974.
6. Congress Bulletin, "The First Canadian Jewish Congress", 50th. Anniversary
Souvenir Supplement, April 1968.
7. Canadian Jewish Congress, "Fifty years of service (1919-1969)", Montreal, 1970.
8. Encyclopedia Judaica, Jerusalem, 1975: N. Sirkyn, B. Zuckerman, N. Schlutz,
Dov Joseph & others.
9. Greening, W. E., "Three Canadian Trials", published in the A. D. L. bulletin
(Anti-Defamation League of Bnai Brith), Vol 21, N.4, 1964.